Rudolf Steiner

Despre lucrarea îngerilor şi a altor entităţi ierarhice

Selecţie şi introducere de Wolf-Ulrich KLÜNKER

Traducere după
Rudolf Steiner, *Vom Wirken der Engel und anderer hierarchischer Wesenheiten*,
Verlag Freies Geistesleben, 1991

UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD / TRIADE
Bucureşti 2011
© Editura TRIADE, Cluj-Napoca

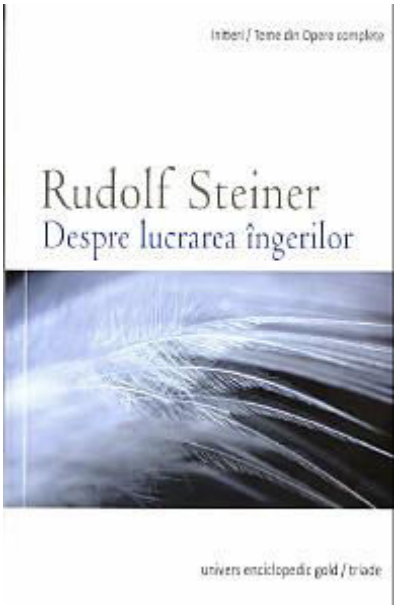

COLECŢIA INIŢIERI/ TEME DIN OPERE COMPLETE

Coordonatorul colecţiei: biolog dr. PETRE PAPACOSTEA

Redactor: Maria STANCIU

Tehnoredactor: Mariana MÎRZEA

Coperta: Mariana MÎRZEA

Traducători: Diana SĂLĂJANU (pp. 9-27; 68-104; 121-135; 166-183)
Petre PAPACOSTEA (pp. 31-67)
Nicolae CRĂCIUN (pp. 107-120)
Victor OPRESCU (pp. 139-166)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
STEINER, RUDOLF
Despre lucrarea îngerilor şi a altor entităţi ierarhice / Rudolf Steiner; selecţie şi introd.: Wolf-Ulrich Klünker; trad. de Diana Sălăjanu, Petre Papacostea, Nicolae Crăciun, Victor Oprescu. -
Bucureşti: Univers Enciclopedic Gold; Cluj-Napoca: Triade, 2011

ISBN 978-606-8358-00-0
ISBN 978-973-633-035-3

I. Klünker, Wolf-Ulrich (antolog.)
II. Sălăjanu, Diana (trad.)
III. Papacostea, Petre (trad.)
IV. Crăciun, Nicolae (trad.)
V. Oprescu, Victor (trad.)

235

GRUPUL EDITORIAL UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD

Str. Luigi Cazzavillan nr. 17, sector 1, Bucureşti

Tel.: 021.317.88.38; Fax: 021.317.88.42

e-mail: difuzare@universenciclopedic.ro

www.universenciclopedic.ro

Societatea antroposofică din România

Strada Vișinilor nr. 17, sector 2, București

Tel.: 021 323 20 57

www.antroposofie.ro

email: romantrop@yahoo.com

COPERTA IV

Ierarhiile superioare (îngerii din tradiţia creştină) sunt însoţitorii nevăzuţi ai omului. Tot mai frecvent apar relatări care descriu trăiri complexe şi miraculoase avute de oameni cu aceste entităţi. Ele acţionează în viaţa individuală, dar influenţează şi grupurile de oameni. Omenirea întreagă îşi desfăşoară evoluţia în consonanţă cu Cosmosul sub oblăduirea acestor fiinţe suprasenzoriale.

Antroposofia deschide noi perspective în studiul şi conştientizarea raporturilor noastre cu Îngerii. Aceste relaţii complexe au importanţă pentru întregul Cosmos, iar aplecarea sistematică asupra realităţilor angelice poate schimba perspectiva omului atât asupra vieţii, în general, cât şi asupra destinelor individuale.

Opera lui Rudolf Steiner se bazează sub aspect metodic şi din punctul de vedere al ştiinței cunoaşterii pe descrierile expuse în lucrările sale fundamentale: ***Filosofia libertății***. *Trăsături fundamentale ale unei concepții moderne despre lume*, ***Teosofie***. *Introducere în cunoaşterea suprasensibilă a lumii şi menirea omului*, ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** şi ***Știința ocultă în rezumat***. Acestea, împreună cu restul lucrărilor şi volumelor care cuprind articolele, formează opera scrisă, de o amploare considerabilă, formată din 40 de volume.

Pe lângă aceasta, bogăția de conferințe stenografiate este extraordinară, aceste conferințe fiind cuprinse în mai bine de 250 de volume din cadrul ediției Operelor complete. Toate conferințele au fost prezentate oral şi nu erau destinate tiparului. Publicarea lor s-a făcut după nişte stenograme nerevizuite de Rudolf Steiner. Ele conțin, totuşi, extinderea şi dezvoltarea în cele mai diferite direcții şi domenii ale vieții a concepțiilor fundamentale expuse în lucrări. Ele reprezintă şi astăzi, prin multitudinea lor tematică, o sarcină care încă nu a fost încheiată.

Astfel, motivul inițierii acestei serii este acela de a deschide, prin prisma punctelor de vedere actuale în vremea noastră, accesul la diferite complexe de teme răspândite în întreaga operă şi nereunite într-un tot coerent şi, în același timp, de a face clară capacitatea metodei antroposofice de cunoaştere de a fi aplicată la multiple sfere de probleme. Niciuna dintre sinteze nu pretinde a fi completă în privința conținutului.

CUPRINS

Introducere (Wolf-Ulrich Klünker)

IERARHIILE SPIRITUALE ŞI INDIVIDUALITATEA UMANĂ

I. Ce face îngerul în corpul nostru astral? — *Zürich, 9 octombrie 1918*
II. Cele trei întâlniri ale sufletului uman cu fiinţele Universului — *Berlin, 20 februarie 1917*
III. Plăsmuirea destinului în stare de somn şi în stare de veghe — *Berna, 6 aprilie 1923*
IV. Relaţia omului cu îngerul său şi cu ierarhiile superioare — *Kristiania (Oslo), 27 noiembrie 1921*

IERARHIILE SPIRITUALE ÎN EVOLUŢIA OMENIRII

V. Impulsul lui Michael şi Misteriul de pe Golgota — *Stuttgart, 18 mai 1913*
VI. Cunoaşerea entităţilor superioare în diferite epoci — *Dornach, 4 ianuarie 1924*

IERARHIILE SPIRITUALE ÎN REALITATEA COSMICĂ

VII. Ierarhiile a treia şi a doua — *Helsingfors, 6 aprilie 1912*
VIII. Prima ierarhie şi Trinitatea divină — *Helsingfors, 7 aprilie 1912*
IX. Viitoarea existenţă jupiteriană şi entităţile sale — *Dornach, 3 ianuarie 1915*

Note

Indice bibliografic

Indice al surselor bibliografice (volumele din care fac parte prezentele conferinţe)

INTRODUCERE

Mai ales spre sfârşitul vieţii sale, Rudolf Steiner a pus antroposofia într-un anumit context al istoriei spirituale. Liniile de evoluţie astfel schiţate se dovedesc a fi importante pentru cel ce doreşte să înţeleagă natura spirituală a antroposofiei. Această observaţie este valabilă şi pentru înţelegerea descrierii entităţilor spirituale care ţin de diferite ranguri (ierarhii).

Rudolf Steiner a conceput cercetarea şi descrierea bazelor antroposofiei drept ştiinţă şi a creat în acest sens o noţiune nouă, pe aceea de ştiinţă a spiritului. Spre deosebire de modurile de abordare „clarvăzătoare" sau pur istorice, devine astfel posibil un acces suprasensibil-ştiinţific la acele sfere ale realităţii de care aparţin entităţile spirituale. O ştiinţă a spiritului înţeleasă în felul acesta se situează într-o evoluţie a istoriei spirituale pe care Rudolf Steiner a descris-o, mai ales în anul 1924, drept relaţia dintre platonism şi aristotelism (1); prin ea se înţeleg nişte raportări lăuntrice la realitate a căror bază se găseşte la filosofii greci Platon (427-347 î.Chr.) şi Aristotel (384-322 î.Chr.).

În pasajele introductive care urmează vom explica, într-un mod voit independent, în cea mai mare măsură, de descrierile lui Rudolf Steiner, calea de acces la entităţile spirituale, prin studierea a două personalităţi marcante din istoria spirituală creştină: pentru orientarea fundamentală predominant platoniciană îl avem ca reprezentant pe Johannes Scotus Eriugena (cca 810-877), iar pentru un mod de a vedea mai degrabă aristotelic, pe Toma d'Aquino (1225-1264). Căile la care ne vom referi aici au importanţă şi pentru înţelegerea căii de acces antroposofice. Fiindcă antroposofia are o legătură spirituală cu ambele curente, o legătură care tocmai astăzi poate da acuitate felului de a privi antroposofia: când opera lui Rudolf Steiner, după aproape o sută de ani, a intrat ea însăşi, într-un anumit sens, în istoria spirituală a omenirii şi când, spre sfârşitul secolului al XX-lea şi la începutul secolului al XXI-lea, în cadrul antroposofiei şi în afara ei apar noi trăiri cu îngerul şi noi relaţii cu el.

În tradiţia platoniciană, ca şi în cea aristotelică (şi în antroposofie), există două dimensiuni interioare care au o importanţă fundamentală pentru relaţia cu îngerul: gradul de evoluţie a eului uman, în ceea priveşte autocunoaşterea şi gândirea, şi capacitatea de a percepe în cunoaşterea spirituală nu numai o calitate ce ţine de conştienţă, ci şi o realitate fiinţială veritabilă. Autocunoaşterea eului uman şi aprofundarea trăirii realităţii în spirit (şi anume, amândouă ca şanse pe care omul le are în existenţa sa pământească) constituie baza unei relaţii, solide din puncte de vedere existenţial, cu entităţile spirituale.

Raportul dintre om şi înger

În *De divisione naturae*, lucrarea principală a filosofului irlandez Johannes Scotus Eriugena (sec. IX), găsim următoarea remarcă interesantă: „Aşa că noi nu credem şi nu ştim în zadar că încarnarea Cuvântului dumnezeiesc nu le-a folosit îngerilor mai puţin decât oamenilor. Ea le-a folosit oamenilor la mântuirea lor şi la restaurarea naturii lor, dar îngerilor le-a folosit la cunoaştere." (2) „Încarnarea Cuvântului dumnezeiesc", adică întruparea ca om a lui Christos, are importanţă şi pentru oameni, şi pentru îngeri. Eriugena rosteşte această frază ca pe un lucru de la sine înțeles; în schimb, epoca modernă s-a obişnuit să-l înţeleagă pe Christos exclusiv în legătură cu omul. Este evident că în secolul al IX-lea legătura dintre om şi înger mai putea fi gândită cu totul altfel. În citatul de mai sus se exprimă ideea că oamenii au fost mântuiţi de Christos şi că prin această mântuire „natura" lor, adică fiinţa lor căzută în păcat, a putut deveni

din nou liberă. Îngerii, însă, prin încarnarea Cuvântului divin n-au fost nici mântuiţi, nici restauraţi în fiinţa lor originară, ci ei au devenit cunoscători într-un alt mod, superior celui pe care-l aveau înainte.

Ne putem întreba acum la ce deosebire dintre înger şi om sau la ce raport dintre înger şi om se referă fraza lui Eriugena. Se vede imediat că îngerul este o fiinţă a cunoaşterii, pe când omul apare ca fiinţă ce are nevoie să fie mântuită şi reînnoită. Ceea ce contribuie la mântuirea şi restaurarea omului, îngerului îi dă posibilitatea unei cunoaşteri mai vaste. În mod evident, la înger trebuie situat pe tărâmul cunoaşterii ceea ce, pentru om, are importanţă pe cu totul alte tărâmuri ale existenţei. Fiindcă mântuirea şi restaurarea naturii umane nu are legătură numai cu cunoaşterea omului, deci numai cu spiritul său, ci şi cu existenţa sa trupească şi sufletească. Prin încarnarea lui Christos fiinţa umană e restaurată ca trup, suflet şi spirit; el se poate vindeca de boli, de rătăcirile sufleteşti şi de lipsa de cunoaştere dinainte. Pentru înger e valabil numai acest din urmă lucru – de aici rezultă o primă caracteristică importantă a relaţiei dintre înger şi om: faptul că la înger trebuie mutat pe tărâmul cunoaşterii, respectiv pe cel spiritual, ceea ce la om poate să apară şi sub o formă trupească sau sufletească. Spre a trece în sfera îngerului, trebuie să învăţăm să înţelegem ca fenomen spiritual tot ceea ce ne întâmpină la om. Fiindcă tărâmul spiritual e singurul tărâm al realităţii pe care îngerul există. În această privinţă, omul şi îngerul sunt diferiţi unul de altul şi, totuşi, egali: ei sunt diferiţi pentru că omul nu trăieşte numai în sfera cunoaşterii; ei sunt egali pentru că tot ceea ce omul vieţuieşte şi este din punct de vedere trupesc şi sufletesc pentru înger poate fi o realitate spirituală.

În acest sens am putea înţelege afirmaţia următoare a lui Johannes Scotus Eriugena: „Dumnezeu nu locuieşte altundeva decât în natura omului şi a îngerului, singurii cărora li se dă vederea adevărului. Şi noi nu avem voie să privim aceste două naturi ca pe două case, ci ca pe una şi aceeaşi casă, care e construită din două materii spirituale. (3) Noţiunea de „natură" înseamnă aici, din nou, fiinţa îngerului, respectiv a omului. Se face o distincţie netă între ele; dar devine clar, totodată, faptul că natura omului şi aceea a îngerului sunt unite printr-o legătură de „vecinătate". Ei locuiesc în aceeaşi casă, adică se întâlnesc în permanenţă. Apropierea dintre om şi înger constă în faptul că ei pot privi adevărul, adică pot ajunge la cunoaştere. Totuşi, cele două naturi nu sunt identice; ele sunt desemnate drept „două materii spirituale (*intelligibiles*)": omul cunoaşte în mod spiritual, ca şi îngerul, dar într-un alt mod. Acest alt fel de spiritualitate ia naştere din existenţa care nu e doar cunoscătoare, ci şi trupesc-sufletească a omului.

La un sfert de secol după Eriugena, Alanus ab Insulis, unul dintre profesorii de la Şcoala lui Chartrés (sec. XII), descrie mai exact deosebirea dintre înger şi om. În scrierea sa *Quoniam homines* el atrage atenţia, într-un mod tipic medieval, asupra faptului că omul nu e direct egal cu îngerul, ci de-abia prin cunoaştere poate dobândi acelaşi rang cu el: „Ni s-a lăsat prin tradiţie gândul că în viitor credinţa va putea deveni inutilă şi că urmarea ei va fi ştiinţa, deci cunoaşterea sigură. Aşa că înţelegerea va fi alta decât cea enigmatică din zilele noastre... În continuare, Alanus arată ce înţelege el prin „ştiinţă": „Ştiința (*scientia*) este perceperea adevărului lucrurilor cu acord lăuntric şi cu cunoaşterea cauzelor." (4) Aici Alanus ab Insulis dă de înţeles că facultatea de cunoaştere a omului se va schimba. El leagă această privire aruncată în viitor cu observaţia că atunci credinţa va fi fost depăşită, fiind înlocuită de ştiinţă – o afirmaţie nemaipomenită pentru sfârşitul secolului al XII-lea, care în mod cert, a fost în măsură să zguduie adânc atitudinea în viaţă, bazată pe credinţă, a oamenilor. Alanus caracterizează mai exact noua facultate de cunoaştere: ea va fi „sigură" şi, implicit, va avea forma ştiinţei; această noţiune trebuie înţeleasă într-un mod mai cuprinzător decât acela în care e folosită ea azi, de obicei. O caracteristică a cunoaşterii constă în „aprobarea interioară" a ceea ce este cunoscut şi în pătrunderea „cauzelor" obiectului cunoaşterii; această formulare vine de la Aristotel. Prin urmare, omul se va uni lăuntric cu cunoaşterea sa, respectiv cu obiectul cunoaşterii, şi nu-l va lua, pur şi simplu, aşa cum este, ci îl va înţelege în provenienţa sa, în evoluţia sa. În contextul acestor expuneri ale lui Alanus devine

clar faptul că omul va deveni asemenea îngerului, când va fi ajuns la acest mod de a cunoaşte. Alanus atrage astfel atenţia asupra unei legături dintre evoluţia în cunoaştere a omului şi raportul ei cu ierarhiile superioare.

Cunoaşterea îngerului

Cu două generaţii mai târziu, Toma d'Aquino (1225-1274) comentează formularea din Evanghelia după Matei (22, 30), în cuvintele: „Oamenilor nu li se făgăduieşte nici mai mult nici mai puţin decât că vor fi egali cu îngerii." (5) Prin urmare, şi Toma priveşte aici spre un viitor al evoluţiei omenirii în care omul nu va fi ajuns doar la aceeaşi cunoaştere ca şi îngerul, ci şi la existenţa de înger. După care Toma scrie: „Aşa ne-au învăţat filosofii, că cea mai mare fericire a omului constă în a gândi entităţile despărţite de materie." (6) În limbajul filosofic, îngerii erau desemnaţi drept „entităţi despărţite de materie" (substanţial separate de materie), fiindcă îngerii nu au nicio legătură directă cu lumea materială.

Sensul acestei afirmații se arată dacă îi alăturăm o altă formulare din acelaşi context: „În domeniile care sunt despărţite de materie, cel ce gândeşte şi ceea ce este gândit sunt unul şi acelaşi lucru." (7) Cu aceasta, Toma reia firul unei afirmații corespunzătoare făcute de Aristotel în cartea *Despre suflet*. „Domeniile care sunt despărţite de materie" trimit iarăşi la sfera de existenţă a îngerilor; aici procesul de cunoaştere şi obiectul cunoaşterii nu pot fi despărţite: subiectul care gândeşte şi obiectul gândit nu sunt diferite. Dacă raportăm această frază la afirmaţia despre „cea mai înaltă fericire" a omului, care constă în cunoaşterea îngerului, rezultă că, atunci când ajunge la cunoaşterea îngerului, omul păşeşte într-un domeniu în care el devine una cu obiectul cunoaşterii. Cunoaşterea îngerului îl duce pe om, aşadar, la o egalitate fiinţială cu îngerul. Aici cunoaşterea şi existenţa se mişcă una spre cealaltă, ele devin una: a-l cunoaşte pe înger şi a deveni egal cu el sunt unul şi acelaşi lucru. Altfel spus, când omul evoluează până acolo unde poate să-1 gândească pe înger ca realitate, îngerul nu rămâne pentru el un obiect „exterior" al cunoaşterii, ci omul se transformă, devenind egal cu îngerul. Omul devine deci egal cu îngerul, în măsura în care el învaţă să-l cunoască – exact în acest sens cel ce gândeşte şi ceea ce este gândit sunt, în sfera entităţilor superioare, „unul şi acelaşi lucru". Egalitatea dintre înger şi om se referă, bineînțeles, la om ca fiinţă cunoscătoare sau spirituală; în existenţa sa sufletească şi trupească el rămâne diferit de înger, care duce o existenţă liberă de trup.

Cum poate să ajungă omul la cunoaşterea îngerului? În *Summa theologiae*, Toma d'Aquino dă trei răspunsuri posibile la această întrebare. El se întoarce aici la trei curente din istoria spiritului şi caracterizează mai întâi poziţia platonismului: „După părerea lui Platon, entităţile imateriale nu numai că sunt cunoscute de noi, ci ele sunt primul lucru pe care noi îl cunoaştem. Fiindcă Platon afirmă că formele imateriale, existente în sine, pe care el le numeşte idei, sunt obiectele propriu-zise ale spiritului nostru; şi de aceea ele sunt cunoscute de noi mai întâi şi prin ele însele. Dar – spune el – cunoaşterea sufletului se apleacă asupra lucrurilor materiale, din cauză că în spirit sunt amestecate reprezentări şi percepţii senzoriale. De aceea, cu cât spiritul e mai purificat, cu atât el percepe mai mult adevărul spiritual a ceea ce este imaterial." (8)

Toma descrie aici concepţia despre spirit a lui Platon în punctul de atingere dintre spiritul omului şi cel al îngerului. Platon consideră – spune el – că „entităţile imateriale", adică îngerii, sunt obiectele decisive ale cunoaşterii umane. În orice caz, spiritul uman nu e pur, ci amestecat cu percepţii senzoriale şi cu reprezentări ale pământescului, de aceea pentru om cunoaşterea entităţilor superioare nu este ceva de la sine înțeles. Dar, atunci când spiritul se eliberează de

aceste raporturi trupeşti, el poate să şi cunoască în modul cel mai clar posibil obiectul propriu-zis, adică entităţile superioare. Devine evident că, după Platon, între spiritul uman şi înger nu este aproape nicio deosebire. Există o singură deosebire: în primă instanță, omul e legat de percepţiile senzoriale şi, implicit, de nişte reprezentări pământeşti. Când reuşeşte să se elibereze de ele, atunci poate să recunoască spiritul îngerului drept ceva egal cu el. Spiritul uman eliberat de condiţiile existenței pământeşti se cunoaşte, deci, în înger, pe sine însăşi, în starea lui ideală.

Pe urmă,Toma prezintă poziţia lui Aristotel: „Dar după părerea lui Aristotel, care corespunde într-o măsură mai mare experienţei noastre, spiritul nostru, în mod corespunzător cu viața actuală, are o înclinaţie naturală către naturile lucrurilor materiale. De aceea, el nu cunoaşte nimic fără reprezentări. E clar, deci, că noi nu le putem cunoaşte drept primele, şi prin ele însele, entităţile imateriale care nu intră în percepţia noastră senzorială şi în reprezentarea noastră, pe acestea noi nu le putem cunoaşte pe baza modului de a cunoaşte în care avem experienţă.” (9) Toma redă concepția aristotelică în felul următor: În condițiile de existenţă pământeşti, omul dobândeşte cunoştințe numai dacă are percepţii senzoriale despre lucrurile lumii şi dacă îşi formează din aceste percepţii senzoriale reprezentări, de exemplu, sub formă de amintiri. Omul cugetă numai la asemenea impresii senzoriale şi la asemenea reprezentări – în aceasta constă cunoaşterea sa. În existenţa pământească el are, deci, o anumită experienţă de cunoaştere care nu poate fi transferată asupra entităților superioare; fiindcă ele nu ţin de lumea percepţiilor pe cale senzorială şi accesibilă reprezentărilor. În mod evident, Toma îl preferă, dintr-un anumit punct de vedere, pe Aristotel lui Platon. Toma spune că spiritul uman e altfel structurat decât acela al îngerului şi că, de aceea, are independenţă în raport cu îngerul. Acest lucru are, în orice caz, consecinţa că, în primă instanţă, îngerul se sustrage cunoaşterii umane.

La urmă, Toma pune punctul de vedere al lui Averroes alături de cel platonician şi cel aristotelic. Concepţia despre lumea averroică vine de la Averroes, un filosof arab din secolul al XII-lea, care, ca exeget al lui Aristotel, a avut o importanţă extrem de mare pentru Evul Mediu creştin. Concepţia lui Averroes a putut să apară drept cea de a treia posibilitate de a înţelege raportul dintre spiritul uman şi înger; şi, într-adevăr, ea a fost adoptată de mulţi gânditori ai Evului Mediu. Totuşi, lui Toma d'Aquino ea îi părea periculoasă: „Averroes a afirmat că omul ar putea să ajungă, până la urmă, în această viaţă, să cunoască entităţile despărţite de materie, şi anume, prin legătura sau unirea cu noi a unei entităţi despărţite de materie; această entitate spirituală el o numeşte «spirit activ». «Spiritul activ» este tot entitate spirituală şi, de aceea, el poate să cunoască, în mod firesc, alte entităţi spirituale. Dacă, de aceea, el este unit în mod desăvârşit cu noi, în aşa fel încât putem să cunoaştem prin el în mod desăvârşit, atunci noi putem să cunoaştem şi entităţile despărțite de materie.” (10) Poziţia lui Averroes, descrisă în felul acesta de către Toma, înseamnă: În evoluţia sa spre cunoaştere, omul nu ajunge să aibă un spirit individual propriu, ci el dobândeşte posibilitatea de a se împărtăşi dintr-un spirit îngeresc cosmic. Un asemenea spirit îngeresc din el este apoi, bineînţeles, în măsură să cunoască alte spirite îngereşti. Aşa că omul nu îl cunoaşte ca fiinţă spirituală umană pe înger, ci prin faptul că devine el însuşi, în mod spiritual, înger, pentru că are posibilitatea de a se împărtăşi din spiritul îngerului. Aşadar, omul cunoaşte nişte entităţi superioare tocmai atunci când el nu este un spirit uman individual. Aşadar, concepţia spirituală a lui Averroes este în mod evident asemănătoare cu cea platoniciană, deşi porneşte de la Aristotel.

Autocunoaşterea spirituală şi cunoaşterea spirituală a îngerului

Toma respinge în mod foarte amănunţit poziţia lui Averroes. Un argument important este acela că omul trebuie să-l cunoască pe înger printr-o gândire ştiinţifică, nu prin faptul „născocit de unii", că omul se împărtăşeşte dintr-un spirit îngeresc cosmic. Toma vorbeşte de o cunoaştere a entităţilor spirituale prin „ştiinţele speculative". Cu acest mod de a proceda, ştiinţific, spiritul omului trebuie să ajungă, prin autocunoaştere, la cunoaşterea unor entităţi superioare. În acest sens, pentru Toma, din concepţia lui Aristotel decurge faptul că „ştiinţa despre sufletul uman este o temelie sigură" pentru cunoaşterea entităţilor superioare. „Fiindcă, prin faptul că se cunoaşte pe sine sufletul nostru ajunge la o anumită cunoaştere a unor entităţi noncorporale, în măsura în care el poate dobândi o asemenea cunoaştere: el nu cunoaşte în mod simplu şi desăvârşit, ci prin aceea că se cunoaşte pe sine însuşi." (11)

Spiritul uman nu mai e identic cu îngerul, ci este individual în om. Acesta e motivul pentru care omul nu-l poate cunoaşte pe înger „în mod simplu şi desăvârşit". Sufletul uman se poate apropia, însă, de înger prin autocunoaştere spirituală. Putem adăuga: În om, spiritul trăieşte în sufletul uman; el se deosebeşte prin aceasta de spiritul îngerului, care nu trăieşte într-un suflet, ci are o existenţă liberă de trup. Numai prin unirea cu un trup şi în suflet spiritul poate deveni individual.

După părerea lui Toma, individualitatea spiritului trebuie să se dezvolte în om şi ea nu trebuie frânată prin biruirea treptată a condiţiilor de cunoaştere pământeşti şi prin împărtăşirea din spiritul îngerului. Nu acestea sunt căile juste care duc la cunoaşterea îngerului; omul trebuie să-şi creeze mai degrabă o „ştiinţă despre suflet", prin autocunoaştere spirituală. Toma consideră că această poziţie a individualităţii spiritului uman este aristotelică. El combate concepţia averroesiană, pentru că aceasta nu leagă cunoaşterea îngerului de o spiritualitate individuală a omului, ci de una cosmică. Pornind de la Aristotel, Toma vorbeşte de o ştiinţă constituită din două elemente: cunoaşterea de sine a spiritului din sufletul uman şi, bazându-se pe aceasta, cunoaşterea unor fiinţe spirituale superioare.

Cu un asemenea mod de a concepe cunoaşterea îngerului, Toma d'Aquino şi-a îndreptat privirile, am putea spune, spre un viitor al istoriei spiritului, fiindcă la „cunoaşterea despre suflet" şi la posibilitatea reală, rezultată de aici, de a cunoaşte nişte ierarhii superioare Evul Mediu nu putea ajunge decât în mod incipient. De-abia ştiinţa spiritului de orientare antroposofică a dus mai departe acest lucru. Expunerile făcute de Rudolf Steiner în legătură cu ierarhiile superioare presupun peste tot individualitatea spirituală a omului – în orice caz, conştienţa faptului că omul nu este individual din punct de vedere spiritual, dar că el poate deveni o individualitate spirituală. În acest sens, concepţia despre ierarhii a lui Rudolf Steiner se află pe linia tradiţiei aristotelice şi tomiste. Totuşi, nu e vorba aici de continuarea directă a acestei linii, care să poată fi dovedită filologic, ci de o continuare a istoriei spiritului în nişte condiţii istorice absolut diferite.

Omul se poate emancipa de sfera spiritualităţii cosmice, el poate să ajungă la independenţă spirituală. Dar, prin aceasta, riscă să piardă conştienţa realităţii spirituale, posibilitatea de a recunoaşte drept realităţi fiinţele superioare. Într-adevăr, pasul făcut de om în emanciparea sa spirituală l-a îndepărtat de ierarhiile superioare. Totuşi, ieşirea din impas nu poate consta în încercarea de a reînvia nişte vechi căi de acces spre înger: ea ar pune în pericol independenţa spirituală a omului. Începutul făcut de Rudolf Steiner constă în indicarea căilor pe care omul se poate cunoaşte pe sine în mod spiritual, a căilor pe care, deci, el poate evolua spre individualitate şi independenţă spirituală. În felul acesta, în istoria spiritului se deschid nişte posibilităţi absolut noi de dobândire a accesului la sfera reală de existenţă a îngerului.

Noul acces la activitatea îngerului

Dacă la realitatea entităţilor superioare se poate ajunge tocmai prin autoeducaţie şi independenţă spirituală a omului, se înţelege de la sine că aici el nu trebuie să se lase călăuzit de tradiţia teologică sau de credinţă. Dacă s-ar lua după o tradiţie mai veche, omul ar rămâne neliber din punct de vedere spiritual. Nu e voie să existe, atunci, de asemenea, niciun fel de sistem al ierarhiilor superioare, dat sub forma unei doctrine, fiindcă şi în acest caz independenţa spirituală a omului ar fi îngrădită. În opera lui Rudolf Steiner se poate observa că el vorbeşte uneori, ce-i drept, de doctrina despre ierarhii a lui Dionisie Areopagitul (sec. V) (12), dar nu o pune niciodată la baza expunerilor sale. Câteodată Rudolf Steiner foloseşte clasificarea domeniului entităţilor superioare aşa cum se prezintă ea la Dionisie (trei ierarhii cu câte trei subierarhii). Totuşi, modul de abordare al lui Rudolf Steiner e cu totul altul, lucru care se vede şi din denumirile pe care le dă el spiritelor ierarhice, în majoritatea cazurilor, diferite de cele folosite de Dionisie.

Dacă noua cunoaştere a îngerului, posibilă pe calea ştiinţei spiritului, se întemeiază cu adevărat pe individualitatea spirituală a omului, atunci nici una dintre afirmaţiile despre ierarhiile superioare nu trebuie luată în sensul unei doctrine. Descrierile făcute de Rudolf Steiner au, mai degrabă, caracterul unor indicaţii, care nu pot ridica pretenţia de a avea o valabilitate imperativă. Noua concepţie despre îngeri nu se mai poate sprijini pe credinţă şi autoritate, ci numai pe gândirea independentă. E clar, în orice caz, că, în primă instanţă, gândirea tradiţională nu e în măsură să ajungă la realitatea îngerului; ea trebuie, deci, să se transforme. Această transformare este posibilă prin autocunoaşterea spirituală a omului. Autocunoaşterea spirituală nu poate fi decât individuală, pentru fiecare om în parte, iar o gândire care porneşte de la ea rămâne individuală şi atunci când trece de la cunoaşterea de sine la cunoaşterea altor entităţi. Aici avem motivul propriu-zis al faptului că azi nu mai pot să existe niciun fel de doctrine despre ierarhiile superioare: individualitatea cunoaşterii de sine trebuie să se continue şi în acest domeniu, cu obiect spiritual, al gândirii. Şi în acest sens poate fi înţeleasă afirmaţia de mai sus a lui Toma d'Aquino, că în sfera ierarhiilor superioare cel ce gândeşte şi ceea ce este gândit sunt unul şi acelaşi lucru.

Există o a doua fundamentare şi certitudine a independenţei umane în cunoaşterea entităţilor superioare: gândirea care îl gândeşte pe înger trebuie să se gândească, totodată, pe sine. Ea nu are voie, deci, să-şi îndrepte întreaga atenţie spre sfera obiectului, ci trebuie să-şi menţină în conştienţă, totodată, propria activitate de gândire. Cunoaşterea nu se dăruieşte exclusiv obiectului, ea nu e îndreptată exclusiv spre obiectul ei, ci manifestă o atenţie tot mai mare faţă de propria sa activitate. Când e vorba de sfera entităţilor superioare, obiectul cunoaşterii şi activitatea de cunoaştere sunt indisolubil legate. Dacă în actul gândirii se ia în seamă numai obiectul cunoaşterii, nu rezultă cunoaşterea unei realităţi, ci numai reprezentarea imaginii unor ierarhii superioare, care nu poate fi pusă pe aceeaşi treaptă cu realitatea. Dar dacă activitatea de gândire e luată şi ea în considerare, ca forţă aplicată în momentul respectiv, imaginea poate deveni realitate. În fine, se mai adaugă ceva care este o caracteristică decisivă a cunoaşterii de sine spirituale: ea este în permanentă evoluţie. Din punct de vedere spiritual omul nu se cunoaşte pe sine aşa cum este, ci aşa cum se dezvoltă el mai departe. Această afirmaţie este valabilă şi când e vorba de cunoaşterea orientată spre obiect, care se bazează pe cunoaşterea de sine. Gândirea care-l gândeşte pe înger se percepe pe sine în procesul unei permanente dezvoltări.

O asemenea posibilitate de acces la sfera ierarhiilor superioare, mijlocită de gândire, n-a existat până acum în istoria conştienţei umane. Propriu-zis, de-abia de la începutul epocii moderne se poate vorbi de faptul că omul îşi cucereşte o independenţă spirituală. De această dezvoltare a independenţei în gândire ţine şi faptul că, în primă instanţă, conştienţa existenţei unor fiinţe superioare se întunecă – altfel omul nu ar fi putut ajunge să stea pe propriile lui picioare, în cunoaşterea sa, ci s-ar fi vieţuit pe sine şi în continuare (cum mai era cazul încă în Evul Mediu timpuriu) în dependenţă de înger. Aşa că dificultatea care în epoca modernă devine, treptat, tot mai mare, de a-l percepe pe înger ca realitate, trebuie înţeleasă drept pas necesar pe calea ce duce la posibilitatea de a-l gândi, în cele din urmă, pe înger într-un mod spiritual de sine stătător. Concepţia despre ierarhii a lui Rudolf Steiner îşi are punctul de pornire în acest moment din evoluţia istoriei sprituale. Ea porneşte de la ideea că evoluţia istoriei spirituale a ajuns între timp într-un punct de la care realitatea îngerului poate fi din nou înţeleasă.

Aşa că, în cazul cunoaşterii îngerului, atenţia acordată propriei gândiri trebuie luată în două sensuri: în primul rând, gândirea care îl gândeşte pe înger trebuie gândită şi ea, în acelaşi timp; dar, în plus, ea mai trebuie să fie şi în stare să înţeleagă propriul său proces de transformare, care are loc în cursul istoriei spirituale umane. Fiindcă, prin faptul că în procesul care are loc în istoria spiritului, gândirea umană a devenit, treptat, independentă, s-a schimbat şi relaţia ei cu ierarhiile superioare. Omul care a devenit independent din punct de vedere spiritual are o altă relaţie cu îngerul decât avea o omenire mai veche din punctul de vedere al istoriei conştienţei. Dar, prin aceasta, realitatea îngerului a devenit alta pentru om – fiindcă în sfera entităţilor superioare cel ce gândeşte şi ceea ce este gândit nu pot fi izolaţi unul de celălalt; schimbarea uneia dintre părţi condiţionează şi schimbarea celeilalte (compară cu cele de mai sus).

De la lucrare la lucrător

Prin urmare, în cursul istoriei conştienței, legătura dintre omenire şi ierarhiile superioare s-a schimbat. În epoca modernă nu se mai poate vorbi de relaţia omului cu entităţile superioare în sensul strict al cuvântului, nu se mai poate vorbi decât de relaţia dintre o fiinţă umană individuală şi fiinţele spirituale. De aceea, realitatea ierarhiilor are nevoie, pentru om, în prezent şi în viitor, de temelia individualităţii spirituale. La fel ca omenirea în totalitatea ei, şi omul individual se află, în raport cu îngerul, într-o permanentă evolutie. Această evoluţie sau mişcare, care nu lasă să apară nicio situaţie încheiată, poate fi considerată o caracteristică a oricărei realităţi spirituale. Aici nimic nu e „gata”, nimic n-a ajuns la capăt; totul este în curs de devenire, nimic nu e „devenit”. Nici omul, ca fiinţă spirituală, nu se poate înţelege niciodată pe sine drept ceva „devenit”, ci mereu numai drept ceva în devenire – în această atitudine el se poate îndrepta apoi spre ierarhiile superioare. Noua posibilitate de cunoaştere are, deci, sarcina de a face trecerea de la studierea a ceea ce a devenit sau a lucrării la cunoaşterea a ceea ce este în devenire. Iar în spatele a ceea ce este în devenire poate deveni apoi vizibil cel care lucrează, cauza a ceea ce este în devenire şi, implicit, în ultimă instanlă, a ceea ce a devenit. Această cauză ar putea fi numită şi forţa care lucrează în mod invizibil în spatele lumii a ceea ce a devenit sau a lucrării.

În primă instanlă, conştienţei umane îi este accesibilă numai lumea a ceea ce a devenit. Prin percepţie senzorială ei îi apar lucruri gata făcute, încheiate. În natură şi în realitatea socială întâlnim nişte fapte care par neschimbabile. Lucrurile sunt privite aşa cum sunt, dar nu aşa cum devin, deci nu aşa cum se dezvoltă. Şi în relaţiile cu semenii noştri, dar şi cu noi înşine, suntem înclinaţi, în primă istanţă, să-l privim pe om aşa cum este el deja, dar nu aşa cum evoluează. Dar în conştienţă poate să intre o realitate spirituală numai dacă se face trecerea de la ceea ce a

devenit la ceea ce este în devenire; cunoaşterea de sine este posibilă numai prin perceperea propriei evoluții spirituale. Numai aşa omul se poate elibera de o vastă încătuşare a trecutului, fără să se lepede de acest trecut – din perspectiva evoluției el îşi poate înţelege trecutul ca bază a devenirii spre viitor. Ceva asemănător se poate spune despre relaţiile cu alţi oameni şi cu natura. Al doilea pas ar fi, apoi, trecerea de la ceea ce este în devenire la factorul activ, adică la forţa care provoacă devenirea. În cazul autocunoaşterii spirituale aceasta înseamnă că omul se percepe pe sine ca individualitate spirituală; această individualitate spirituală e cauza sau forţa care face să aibă loc evoluţia spirituală proprie. Trecerea la factorul activ sau la forţă, pe care omul, ca fiinţă spirituală, o poate face în mod exemplar la sine însuşi, îi deschide sfera de realitate a ierarhiilor superioare. Fiindcă acestea lucrează, în legătura lor cu lumea în care omul există, drept forţe active.

Nu trebuie să ne reprezentăm prea simplu cele două treceri. Orice om e încătuşat, prin nişte obişnuinţe adânc înrădăcinate, de lumea a ceea ce a devenit. Omul e înclinat mereu să perceapă fapte, nu procese de devenire. În raporturile omului cu natura această tendință poate avea urmări catastrofale, fiindcă o gândire orientată spre ceea ce a devenit poate să reacţioneze mereu numai după ce nişte lucruri grele de consecinţe „s-au întâmplat” deja – ea nu e în stare să vadă o evoluţie viitoare. Şi în sfera relațiilor interumane încătuşarea de cele devenite devine tot mai problematică. Nişte modalităţi de comportament social eşuează într-o măsură tot mai mare atunci când se ţine seama numai de starea prezentă (starea lui „este”) a celuilalt sau a unor grupuri umane, dar nu şi de posibilităţile de evoluţie viitoare. Cele spuse acum pot fi clarificate cel mai bine dacă privim problema educaţiei (dar, în principiu, acest lucru e valabil pentru toate domeniile realității): eşuează în mod inevitabil orice pedagogie care nu vede în copil fiinţa în devenire, evoluţia sa spre viitor, orientându-se numai după ceea ce copilul este deja.

Prin exerciţiu, omul poate ajunge treptat să nu mai vadă în realitate doar aspectul celor devenite, ci şi pe al celor în devenire. Prin aceasta el îşi creează baza necesară pentru a trece, în cele din urmă, în regiunea factorului activ sau a forţei. Acest al doilea pas va fi explicat, în încheiere, cu ajutorul unui exemplu luat din opera lui Toma d'Aquino; el explică, de asemenea, legătura cu perceperea îngerului. În lucrarea sa, Summa theologiae, Toma se întreabă cum trebuie să gândim raportarea îngerului la spaţiu. Un răspuns sună aşa: „Se spune că îngerul se află, dintr-un anumit punct de vedere, într-un loc corporal, prin faptul că el îşi îndreaptă forţa spre acel loc... O entitate noncorporală, care atinge cu forţa ei un obiect corporal, îl ţine pe acesta şi nu e ţinut de el... Se spune, deci, că îngerul se află într-un loc corporal nu ca ceva ţinut, ci ca ceva care ţine, într-un anumit sens.” (13)

Prin urmare, îngerul nu e prezent într-un anumit loc, în mod spaţial, ci prin faptul că îşi aplică forţa asupra acelui loc. Forţa îngerului „ţine” lucrurile în locul respectiv – nu e vorba de a ţine în mână, ci de conturarea spirituală a acelui loc cu ajutorul lucrurilor care se află în el. Aşa că îngerul „ţine” un anumit loc, prin faptul că îl plăsmuieşte cu forţa sa şi, în această muncă de plăsmuire, îl „menţine” şi în continuare. Spre deosebire de înger, lucrurile perceptibile pe calea senzorială nu sunt în lume ca „ţinătoare”, ci ca „ținute”: ele depind de locul în care se află; sunt determinate de el în ceea ce priveşte modul de manifestare şi comportamentul lor. Ne putem lămuri asupra acestui lucru dacă ne gândim cum o plantă depinde de locul unde creşte. În schimb, îngerul nu e determinat de locul în care se află, ci el determină acel loc. Spre deosebire de toate lucrurile corporale, îngerul „nu se află circumscris (de spaţiu) într-un anumit loc... ci într-un mod limitativ (definitiv).” (14) Din aceste expuneri ale lui Toma transpare gândul că omul, privind natura, de exemplu, poate să înainteze de la cele devenite, trecând prin cele în devenire până la forţa activă care desfăşoară o activitate plăsmuitoare în natură.

Despre selecţia din volumul de faţă

Cele trei secţiuni ale acestei cărţi fac distincţie între trei domenii de activitate a entităţilor superioare: individualitatea umană, evoluţia omenirii şi Cosmosul. Titlurile conferinţelor au fost preluate, în parte, din ediţia Operelor complete ale lui Rudolf Steiner, în parte au fost reformulate. Selecţia nu poate reprezenta nici pe departe toate aspectele din expunerile făcute de Rudolf Steiner în legătură cu ierarhiile superioare; totuşi, ea ar trebui să ne lase să recunoaştem, în cele trei secţiuni ale sale, câte un spectru destul de larg al domeniului tematic respectiv. La câteva din conferinţe ar trebui să se aibă în vedere faptul că ele au fost luate din nişte serii de conferinţe care le determină perspectiva. Pentru înţelelgerea lor se cere cam acelaşi lucru ca cel care se recomandă în cazul conferinţelor luate separat: nu sunt deplin concludente diferitele formulări izolate, ci numai contextul general şi aspectul, dat de acesta, sub care trebuie privit întregul. Cititorul este pus, deci, în faţa sarcinii de a găsi el însuşi pentru fiecare conferinţă acest aspect sub care ea trebuie privită. Conferinţele selectate din diferitele serii de conferinţe au fost alese în aşa fel încât să devină evidentă perspectiva din care ele trebuie privite, chiar dacă cititorul nu cunoaşte întreaga serie.

Citirea şi înţelegerea unui context, nu a unui pasaj izolat, este o sarcină, un exerciţiu care trebuie cerut cititorului – nu e vorba de un efort suplimentar, care să se adauge citirii „normale”, ci de o premisă fundamentală a înţelegerii. O importanţă decisivă are străduinţa de a avea în vedere de la bun început întreg contextul, fiindcă de aici rezultă un alt mod de a înţelege decât acela prin care înşiruim una după alta diferite afirmaţii izolate. E mai puţin important să rezulte imediat o înţelegere a întregului context; probabil că aceasta (ca în cazul oricărei încercări de a înţelege exersând) e o problemă de timp. O asemenea înţelegere, din contextul luat în întregime, dezlegază imediat multe probleme, care ar apărea în urma unui mod de abordare punctiform. De exemplu, dacă se ia în considerare modul de a privi respectiv, se poate întâmpla să se rezolve nişte presupuse „contradicţii” dintre formulările care apar în diferite conferinţe, pentru că ele pot fi explicate într-un mod condiţionat de perspectivă. Nu e greu de înţeles faptul că nişte domenii complexe ale realităţii, cum sunt acelea ale ierarhiilor superioare, nu pot fi înţelese prin nişte afirmaţii izolate asemănătoare cu definiţiile.

Tocmai descrierile ierarhiilor superioare făcute de Rudolf Steiner ne pot stimula în efortul de a ne dezvolta mai departe conştienţa punctiformă, transformând-o într-o gândire a contextului. Un prim pas poate fi citirea repetată a unei conferinţe, cu intercalarea unor pauze şi încercarea de a ne aminti conţinutul printr-o „repovestire fără cuvinte”. Continuarea unui asemenea exerciţiu ar putea fi construirea unei imagini interioare a relaţiei dintre o conferinţă şi alta, în cadrul uneia şi aceleiaşi secţiuni a ediţiei de faţă. Mai târziu, s-ar putea face apoi încercarea de a privi în context toate conferinţele acelei secţiuni. După ce toate cele trei secţiuni ale cărţii au fost privite în acest mod, s-ar putea încerca, în fine, să se stabilească în gând relaţiile dintre cele trei secţiuni. Celui care, în plus, doreşte să se ocupe de „marele” context al concepţiei despre ierarhii a lui Rudolf Steiner, îi recomandăm în special scrierile ***Ştiinţa ocultă*** (apărută pentru prima dată în 1910) şi ***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii*** (1911). În autoreferatul amintit la urmă e tratată pe larg mai ales tema „Ierarhiile spirituale şi individualitatea umană”, pe când ***Ştiinţa ocultă*** are drept obiect domeniile tematice II şi III ale selecţiei de faţă (ierarhiile spirituale în evoluţia omenirii şi ca realitate cosmică).

Wolf-Ulrich Klünker

Note

1. Comparaţi, de exemplu, conferinţele ***Consideraţii esoterice asupra unor legături karmice, vol. IV*** (GA 238), precum şi articolele „În zorile erei michaelice” şi „Constituția sufletească a omului la începutul erei michaelice” (GA 26).
2. Johannes Scotus Eriugena, *Despre clasificarea naturii*. Tradusă de Ludwig Noack, Hamburg, 1879/ 1874 (Reeditare, 1983), II, p. 250. Textul latin: *Migne, Patrologia latina* 122, col. 912c.
3. Idem, II, 355, *Migne PL* 122, col. 982 BC.
4. Alanus ab Insulis, *Summa „Quoniam homines”*, P. Glorieux, AHMA 28 (1953), p. 137. Nu avem nicio traducere germană; titlul redă primele două cuvinte de la începutul textului latin.
5. Toma d'Aquino, *Comentariu la sentinţe* IV, 49.2.1.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.
8. Toma d'Aquino, *Suma teologiei*, I, 88. 1. Compară pentru cele ce urmează: Wolf-Ulrich Klünker, *Autocunoaşterea sufletului. Despre antropologia lui Toma d'Aquino*, Stuttgart, 1990, pp. 41 şi urm.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*.
11. Toma d'Aquino, *Suma teologiei*, 88. 1. ad. 1.
12. Comparaţi Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia cerească*. Editată de Günther Heil, Stuttgart, 1986. Lucrarea a fost scrisă în sec. V d.Ch., dar îşi are izvoarele în nişte comunicări arabe mai vechi, transmise prin tradiţie.
13. Toma d'Aquino, *Suma teologiei* I, 52.1. Editată de Wolf-Ulrich Klünker. Comparaţi pentru cele ce urmează: Wolf-Ulrich Klünker, *Autocunoaşterea sufletului. Despre antropologia lui Toma d'Aquino*, Stuttgart, 1990, pp. 67 şi urm.
14. Toma d'Aquino, *Suma teologiei*, I, p. 52.2.

IERARHIILE SPIRITUALE ŞI INDIVIDUALITATEA UMANĂ

I. CE FACE ÎNGERUL ÎN CORPUL NOSTRU ASTRAL?

Zürich, 9 octombrie 1918

Înţelegerea antroposofică a spiritului nu trebuie să fie numai o părere teoretică despre lume, ci trebuie să fie un conţinut de viaţă şi o forţă de viaţă. Ea îşi împlineşte sarcina numai când ne transpunem în situaţia care ne permite să consolidăm atât de mult concepţia antroposofică despre lume, încât ea devine cu adevărat deplin vie în noi. Căci prin faptul că ne unim sufletele cu înţelegerea antroposofică a spiritului am devenit, într-un anumit sens, paznicii unor fenomene foarte exacte şi importante ale evoluţiei omenirii.

Oameni care altminteri năzuiesc spre o concepţie sau alta despre lume sunt convinşi, în general, că gândurile, reprezentările, în afară de ceea ce sunt ele în sufletele lor, nu mai sunt şi altceva în contextul universal; oameni care au astfel de concepţii cred că gândurile şi reprezentările se vor integra în mod viu în lume, aşa cum reuşeşte omul să le impună lumii, în măsura în care el săvârşeşte fapte evidente. Modul de a gândi antroposofic presupune de la început că ne este limpede faptul că gândurile şi reprezentările noastre, pentru a se realiza, trebuie să mai găsească şi alte căi decât ceea ce se întâmplă în lumea sensibilă prin faptele noastre evidente din lumea simţurilor. În recunoaşterea acestei necesităţi a vieţii se găseşte deja ideea că antroposoful ar trebui să se implice într-un mod oarecare la veghea asupra semnelor timpului. În evoluţia lumii se întâmplă unele lucruri; omul, mai ales omul epocii noastre, trebuie să ajungă la o înţelegere adevărată cu privire la ce se întâmplă în evoluţia lumii în care trăieşte.

Cu privire la omul luat izolat, oricine ştie că trebuie să ia în considerare dezvoltarea sa proprie, nu numai faptele exterioare din ambianţa sa. Exprimat foarte grosolan, faptele exterioare sensibile, care se petrec acum, sunt trăite de oameni care au vârsta de cinci, zece, douăzeci, treizeci, cincizeci, şaptezeci de ani. Cu toate acestea, nici un om raţional nu va cere să se instituie aceeaşi relaţie cu faptele pentru toţi aceştia, indiferent de vârstă. Modul cum trebuie să se comporte oamenii faţă de ambianţă poate fi determinat numai dacă se ţine seama de dezvoltarea fiecăruia. Aşa cum orice om este supus unei anumite dezvoltări, aşa cum are forţe diferite ca copil, ca adult, la mijlocul vieţii, şi ca bătrân, tot aşa omenirea, în cursul evoluţiei ei, este în esenţa sa altceva în secolul al XX-lea decât era în secolul al XV-lea sau chiar în timpul Misteriului de pe Golgota. Este o foarte mare lipsă a timpurilor noastre că nu se cunoaşte faptul că există concepţia potrivit căreia se poate vorbi cu totul abstract despre om sau despre omenire, în general, şi că această omenire este supusă unei evoluţii.

Acum se pune întrebarea: Cum se ajunge la o înţelegere mai exactă a acestor probleme? Vă amintiţi că am discutat adeseori despre un aspect important care priveşte această evoluţie.

Perioada greco-romană, care se întinde din secolul al VIII-lea î.Hr. până în secolul al XV-lea d.Hr., aproximativ, o considerăm perioada culturală a sufletului raţiunii, iar perioada care a început în secolul al XV-lea aparţine perioadei culturale a sufletului conştienţei. Prin aceasta am stabilit un lucru esenţial pentru evoluţia umanităţii, în ceea ce priveşte timpul nostru. Noi ştim, prin aceasta, că forţa cea mai importantă pe care putem conta în evoluţia umanităţii între secolul al XV-lea şi până la începutul mileniului al patrulea este sufletul conştienţei. Dar în adevărata ştiinţă a spiritului nu este îngăduit să ne menţinem la generalităţi şi abstracţiuni; trebuie văzute, sesizate pretutindeni faptele concrete. Abstracţiunile servesc numai când cineva este curios într-un sens foarte obişnuit. Dacă vrem să facem din ştiinţa spiritului o forţă de viaţă trebuie să fim

mai mult serioşi decât curioşi, nu trebuie să ne oprim la asemenea abstracţiuni ca cele despre care tocmai am vorbit. Este foarte corect, chiar deosebit de important, faptul că trăim în epoca sufletului conştienţei, că trebuie avută în vedere în mod preferenţial dezvoltarea sufletului conştienţei, dar nu trebuie să ne oprim aici.

Dacă vrem să ajungem la o anumită concepţie despre lucruri, trebuie să privim, înainte de orice, cu mai mare atenţie spre fiinţa omului însuşi. Noi oamenii suntem alcătuiţi, în sens antroposofic, când coborâm de sus în jos, din eu, din corp astral, corp eteric, pe care l-am numit în ultimul timp şi corp al forţelor formatoare, şi din corp fizic. Dintre aceste mădulare ale naturii umane, de fapt, numai eul este cel în care trăim şi acţionăm spiritual-sufleteşte mai întâi. Doar eul ne-a fost dăruit prin evoluţia noastră terestră şi de către Spiritele formei care o dirijează. Tot ceea ce pătrunde în conştienţa noastră pătrunde prin eul nostru. Iar când eul nu se manifestă în aşa fel încât să poată fi în legătură cu lumea exterioară – chiar dacă prin intermediul celorlalte corpuri –, atunci avem tot atât de puţină conştienţă ca în perioada cuprinsă între adormire şi trezire. Eul este ceea ce ne leagă de lumea înconjurătoare. Corpul astral ne-a fost dat în cursul dezvoltării lunare care a premers dezvoltării pământeşti, corpul eteric în cursul dezvoltării solare anterioare celei lunare, corpul fizic l-am primit ca primă structură în cursul evoluţiei saturniene.

Dar, dacă veţi urmări descrierea acestor corpuri în ***Ştiinţa ocultă*** [Nota 1], veţi vedea cât de complicat a fost procesul naşterii a ceea ce este omul constituit din patru mădulare. Din datele furnizate de ***Ştiinţa ocultă***nu se vede că la structurarea fiinţei umane în trei învelişuri au coacţionat spirite aparţinând tuturor ierarhiilor? Nu vedem oare că ceea ce ne învăluie sub formă de corp fizic, corp eteric, corp astral este de natură foarte, foarte complicată? Nu numai că ierarhiile au colaborat la formarea acestor învelişuri, dar ele mai lucrează încă în interiorul lor. Cei care cred că omul este doar o asamblare de oase, sânge, carne etc., despre care ne povesteşte ştiinţa naturii curentă, fiziologia, biologia sau anatomia, nu-l înţeleg.

Dacă ne apropiem de realitatea acestei fiinţe, vedem cum în tot ceea ce se petrece în învelişurile umane, fără conştienţa noastră, interacţionează cu înţelepciune entităţi spirituale ale ierarhiilor superioare. Din schiţa pe care am făcut-o în ***Ştiinţa ocultă*** cu privire la coacţionarea diferitelor spirite ale ierarhiilor superioare pentru a putea fi realizat omul, puteţi înţelege cât de complicată trebuie să fie această problemă in toate detaliile ei. Şi totuşi, dacă se urmăreşte înţelegerea omului, este indispensabilă apropierea tot mai mare de detalii, de concret.

Bineînţeles, este deosebit de greu să cuprinzi, în acest domeniu, chiar şi numai în gând, o problemă concretă. Aceste probleme concrete sunt foarte complexe. Gândiţi-vă că cineva ar vrea să întrebe: Ce face, în ciclul evolutiv actual al omenirii, în anul 1918, în corpul eteric al omului, să spunem, ierarhia Serafimilor sau aceea a Puterilor? Această problemă se poate pune aşa cum am pune, de exemplu, întrebarea: Plouă acum la Lugano sau nu? Nu vom putea găsi răspunsul nici într-un caz nici în celălalt prin reflectare sau numai printr-o teorie, ci prin apropierea de fapte. Cum ne putem informa? Aşa cum, printr-o telegramă sau o scrisoare sau pe altă cale asemănătoare, eu pot întreba dacă plouă sau nu la Lugano, tot aşa trebuie să ne informăm, printr-o pătrundere adevărată în fapte, ce sarcină anume au de îndeplinit Sfintele Înţelepciuni sau Sfintele Tronuri în actuala epocă a umanităţii, în corpul eteric al omului. Însă o întrebare ca cea formulată acum este deosebit de complicată şi noi nu putem decât să ne apropiem într-o oarecare măsură de domeniile în care apar astfel de dileme. De fapt, acest domeniu este protejat, pentru ca omului să nu-i crească aripile până la cer, iar el să devină hipercurajos şi mândru, dacă năzuieşte spre cunoaştere adevărată.

Perspectivele [Nota 2] cele mai apropiate care ne privesc întru câtva nemijlocit sunt cele pe care le putem vedea cu claritate. Noi trebuie să vedem clar, în cazul în care nu vrem să dormim şi să privim în mod pasiv evoluţia umană. Aşadar, vreau să vă vorbese despre o problemă care nu

este atât de vagă ca întrebarea: Ce fac Puterile sau Sfintele Tronuri în corpul nostru eteric? Este vorba de o întrebare care trebuie să-l privească pe omul prezentului: Ce fac fiinţele cele mai apropiate omului, îngerii (Angeloi), în epoca actuală a umanităţii în corpul astral?

Corpul astral, dacă privim în fiinţa noastră interioară, este cel mai apropiat de Eul uman. Aşadar, este de sperat că răspunsul dat întrebării puse mai înainte ar putea să ne intereseze în mod deosebit. Îngerii sunt ierarhia imediat următoare ierarhiei umane. Aşadar, punem o întrebare modestă, dar vom vedea că răspunsul este foarte important pentru noi.

Ce putem să spunem oare despre problema ridicată de o astfel de întrebare? Cercetarea spiritului, făcută cu seriozitate, nu este o joacă cu reprezentări sau cu cuvinte, ci acţionează cu adevărat în domeniile în care lumea spirituală devine intuitivă. În felul acesta, ceva apropiat poate chiar să fie privit. Dar la această întrebare se poate răspunde cu exactitate, de fapt, numai în epoca sufletului conştienţei.

Aţi putea gândi: Dacă această întrebare ar fi fost pusă în alte epoci, probabil am fi avut un răspuns. Dar nici în perioada clarviziunii de tip atavic şi nici în perioada culturii greco-latine nu s-ar fi putut răspunde la această întrebare, deoarece imaginile care erau primite în suflet întunecau observaţiile asupra faptelor îngerilor în corpul nostru astral. Nu se putea vedea nimic tocmai datorită faptului că oamenii aveau imaginile pe care le furniza clarvederea atavică. Iar în perioada greco-latină gândirea nu era încă atât de puternică cum este acum. Gândirea a evoluat în perioada naturalist-ştiinţifică, astfel încât perioada sufletului conştienţei este cea în care se poate pătrunde în mod conştient într-o problemă ca cea formulată mai sus. Ea trebuie să exprime fecunditatea ştiinţei spiritului, şi anume faptul că nu închidem gura altora cu teorii, ci ştim să spunem lucruri care au o semnificaţie activă, deosebită pentru viaţă.

Ce fac îngerii în corpul nostru astral? Putem afla numai dacă urcăm până la un anumit grad de conştienţă clarvăzătoare, astfel încât să vedem ce se întâmplă în corpul nostru astral. Aşadar, trebuie urcat cel puţin până la un anumit grad de cunoaştere imaginativă, ca să putem da un răspuns întrebării de mai sus. Atunci vom afla că aceste entităţi aparţinând ierarhiei îngerilor (Angeloi) – şi într-un anumit mod fiecare înger îşi are sarcina sa pentru fiecare om, dar şi prin coacţionarea lor – formează imagini în corpul astral uman. Ei formează aceste imagini sub îndrumarea Spiritelor formei. Dacă nu urci la cunoaşterea imaginativă nu ştii că în corpul nostru astral se formează în continuu imagini, care iau naştere şi trec. Dacă asemenea imagini nu s-ar forma, nu ar avea loc o evoluţie a umanităţii în viitor, care să corespundă intenţiilor Spiritelor formei. Ceea ce vor Spiritele formei să realizeze cu noi până la sfârşitul evoluţiei pământene, şi mai departe, trebuie să dezvolte mai întâi ca imagini, din care se va naşte mai târziu omenirea transformată, realitatea. Aceste imagini le formează încă de pe acum în corpul nostru astral Spiritele formei, prin intermediul îngerilor. Îngerii formează, în corpul astral uman, imagini care pot fi atinse cu gândirea dezvoltată până la clarviziune, şi pe care noi le putem urmări. Reiese cu claritate că aceste imagini se formează după impulsuri foarte exacte, după principii foarte precise. Ele se formează în aşa fel, încât în aceste imagini se află într-o anumită măsură forţe care vor contribui la evoluţia viitoare a omenirii. Oricât de ciudat ar suna ce voi spune, în această activitate îngerii au o viziune foarte clară privind modelarea socială viitoare a vieţii umane pe Pământ: realizarea, în corpurile astrale umane, a unor imagini care să aducă stări sociale foarte concrete în convietuirea viitoare a oamenilor.

Oamenii se pot împotrivi recunoaşterii faptului că îngerii vor să declanşeze în ei idealuri viitoare, totuşi lucrurile aşa stau. În această acţiune funcţionează un principiu foarte precis, şi anume că în viitor nici un om nu va putea sta liniştit, savurându-şi fericirea, dacă alături de el se vor afla alţii care sunt nefericiţi. În viaţa fizică domneşte un anumit impuls de fraternitate, de comuniune

a neamului omenesc, de frăţietate corect înţeleasă, cu privire la stările sociale. Acesta este un punct de vedere potrivit căruia îngerii formează imaginile în corpul astral uman.

Dar mai există şi un al doilea impuls prin care îngerii formează imagini, dintr-un alt punct de vedere; ei nu urmăresc anumite intenţii numai cu privire la viaţa socială exterioară, ci şi cu privire la sufletul uman, la viaţa sufletească a oamenilor. În această privinţă, ei urmăresc, prin imaginile pe care le impregnează corpului astral, ca în viitor fiecare om să vadă în semenul său ceva de natură divină.

Deci, ţineti minte! În funcţie de intenţia care sălăşluieşte în lucrarea îngerilor, se vor obţine rezultate diferite. Va trebui să nu mai contemplăm omul ca pe un animal superior dezvoltat numai prin calităţile sale fizice, atât în teorie cât şi în practică, ci să-l abordăm cu sentimentul că în el apare ceva care se revelează din fundamentele divine ale Cosmosului, prin carne şi sânge. Ceea ce este spus de îngeri în imagini este înţelegerea omului ca imagine revelată din lumea spirituală cu maximă seriozitate, cu maximă intensitate posibilă, cu maximă inteligibilitate.

Cândva, când acest lucru va fi realizat, rezultatele vor fi de o mare însemnătate. Orice religiozitate care se va dezvolta în viitor se va baza pe faptul că în fiecare om va fi recunoscut ca adevărat, în practica nemijlocită a vieţii, nu numai teoretic, chipul divinităţii. Atunci nu va putea să existe, nu va fi necesară nici o constrângere religioasă, căci orice întâlnire a unui om cu oricare alt om va fi dinainte o faptă religioasă, o taină, şi nimeni nu va avea nevoie, pentru menţinerea vieţii religioase, de o biserică specială care are aranjamente (dispoziţiuni) exterioare, pe plan fizic. Dacă se înţelege corect pe sine, Biserica nu poate urmări decât să devină inutilă în plan fizic, întrucât întreaga viaţă va deveni expresia suprasensibilului.

La baza lucrării îngerilor stă intenţia de a revărsa libertate deplină în viaţa religioasă a oamenilor. Mai există şi un al treilea element important: să se dea oamenilor posibilitatea de a ajunge, prin gândire, la spirit, de a trece, prin gândire, peste prăpastie, la trăirea în spiritual. Ştiinţa spiritului pentru spirit, libertate religioasă pentru suflet, fraternitate pentru trupuri, toate acestea sună ca o muzică a Universului, prin lucrarea îngerilor în corpurile astrale omeneşti. Nu trebuie decât să-ţi înalţi starea de conştienţă până la un alt nivel, să te simţi transpus în locul de lucru al îngerilor, în corpul astral uman.

Acum ne aflăm în perioada sufletului conştienţei, etapă în care îngerii acţionează în corpul astral uman în modul în care am spus mai înainte. Oamenii trebuie să ajungă treptat, în mod conştient, la înţelegerea acestor lucruri; face parte din evoluţia umană. Cum se ajunge la înţelegerea a ceea ce am spus acum? Unde se realizează această lucrare? În prezent, ea se realizează încă în omul care doarme. Se află în stările de somn ale omului, în intervalul dintre adormire şi trezire. Se găseşte şi în stările de somn în care omul este treaz. Am vorbit adeseori despre faptul că oamenii, în ciuda faptului că sunt treji, realizează dormind cele mai importante treburi, de fapt, îşi petrec viaţa dormind. Şi vă pot da asigurarea, nu foarte îmbucurătoare, că, dacă priveşti viaţa în mod conştient, găseşti foarte, foarte mulţi oameni care dorm. Ei trăiesc fără să fie preocupaţi, fără să-i intereseze cele întâmplate, fără să se lege într-un fel de ce se petrece în jurul lor. Evenimentele mari ale lumii trec adeseori pe lângă ei, aşa cum trec pe lângă un om adormit, deşi oamenii par treji. Însă chiar când oamenii aflaţi în stare de veghe întâmpină dormind un lucru neobişnuit, în corpurile lor astrale se desfăşoară această lucrare importantă a îngerilor despre care v-am vorbit, în mod independent de ceea ce oamenii vor să ştie sau nu.

Astfel de lucruri se petrec adeseori într-un mod care trebuie să pară oarnenilor cu adevărat enigmatic, paradoxal. În acest caz, unii sunt consideraţi nedemni de a intra într-o legătură oarecare cu lumea spirituală. În realitate însă un asemenea om nu este, în încarnarea actuală, decât o bonetă de noapte, care petrece dormind tot ce se întâmplă în jurul său; în corpul său

astral însă îngerul lucrează la viitorul omenirii, acţionând din spirit de colectivitate îngerească. Corpul său astral este totuşi folosit, şi acest lucru poate fi observat chiar privind acest corp. Dar trebuie ca aceasta să se impună în conştienţa umană. Sufletul conştienţei trebuie să fie ridicat până la recunoaşterea a ceea ce nu poate fi aflat decât pe o asemenea cale.

După ce am făcut această introducere, veţi înţelege de ce acum vă atrag atenţia asupra faptului că tocmai perioada sufletului conştienţei împinge spre un eveniment foarte exact şi că, deoarece avem de-a face cu sufletul conştienţei, va depinde de oameni cum se va desfăşura acest eveniment în evoluţia umanităţii. Evenimentul se poate produce cu un secol mai devreme sau mai târziu, dar el trebuie să pătrundă în evoluţia omenirii. El ar putea fi caracterizat, spunând că oamenii trebuie să ajungă, prin sufletul conştienţei,prin gândirea lor conştientă, la a vedea cum pregătesc îngerii viitorul omenirii. Ceea ce ne învaţă ştiinţa spiritului în acest domeniu trebuie să devină înţelepciune de viaţă practică, încât oamenii să poată avea convingerea fermă că este bunul propriei lor raţiuni înţelegerea faptului eă îngerii vor acest lucru, aşa cum am arătat mai sus.

Neamul omenesc a progresat atât de mult cu privire la apropierea de libertatea sa, încât depinde de el dacă vrea să întâmpine dormind evenimentul amintit sau în deplină conştienţă. A-l întâmpina în deplină conştienţă înseamnă: În prezent, poate fi studiată ştiinţa spiritului, ea este la îndemâna tuturor. Dacă pe lângă aceasta se mai fac şi tot felul de meditaţii, dacă se ţine seama de indicatiile practice din lucrarea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***, ideea este şi mai bine susţinută. Dar acest lucru se întâmplă chiar şi dacă se studiază numai ştiinţa spiritului, înţelegând-o conştient, în mod corect. În prezent, ştiinţa spiritului poate fi studiată fără a-ţi însuşi capacităţi clarvăzătoare; fiecare om poate să facă acest lucru, dacă nu-şi pune singur în cale prejudecăţi. Dacă studiază ştiinţa spiritului, oamenii se trezesc în conştienţa lor în aşa măsură, încât anumite evenimente nu sunt petrecute în stare de adormire; ele trec în stare conştientă.

Iar aceste evenimente le putem caracteriza foarte exact. În fond, faptul de a şti cum acţionează îngerul este numai faza pregătitoare. Aspectul principal este că într-un anumit moment va interveni un lucru cu o triplă semnificaţie. După cum am spus, în funcţie de comportarea oamenilor, evenimentul respectiv se va produce mai devreme sau mai târziu sau, în cazul cel mai rău, nu se va produce deloc. Ceea ce i se va arăta omenirii prin lucrarea îngerilor va avea o triplă semnificaţie. În primul rând se va vedea cum poate fi înţeleasă cu adevărat partea mai profundă a naturii umane, ca cel mai direct interes uman propriu. Da, va veni un moment pe care oamenii nu trebuie să-l petreacă dormind, când ei vor primi, prin îngerii lor, un impuls stimulator din lumea spirituală, care va acţiona în sensul creşterii interesului pe care-l vom avea pentru ceilalţi oameni. Această creştere a interesului pentru semenul nostru nu trebuie să se realizeze doar subiectiv, aşa cum îl dezvoltă oamenii în sine cu atâta comoditate, ci ca o zguduire, în timp ce omului îi va fi infuzat, în fapt, din lumea spirituală o anumită taină despre ce este celălalt om. Prin aceasta înţeleg ceva foarte concret, nu o evaluare teoretică oarecare, ci faptul că oamenii află în semenii lor ceva care îi poate interesa.

Acesta este un aspect care va cuceri viaţa socială în întregime. În al doilea rând, dinspre lumea spirituală îngerul va revela omului în mod incontestabil că impulsul lui Hristos condiţionează, pe lângă toate celelalte, şi libertatea religioasă deplină pentru oameni, că numai creştinismul adevărat face posibilă libertatea religioasă absolută. Iar în al treilea rând, este vorba de înţelegerea incontestabilă a naturii spirituale a lumii.

După cum am spus, acest eveniment trebuie să se producă în aşa fel, încât sufletul conştienţei să aibă o anumită relaţie cu el. Un asemenea fapt stă la baza evoluţiei omenirii, căci la aceasta lucrează îngerul, prin imaginile sale, în corpul astral uman. Vă atrag însă atenţia că acest

eveniment este deja introdus în voinţa umană. Oamenii pot, desigur, să mai neglijeze câte ceva şi mulţi omit încă multe lucruri care trebuie să conducă la trăirea în stare de veghe a momentului la care ne-am referit.

Există însă, după cum ştiţi, şi alte fiinţe în evoluţia cosmică care au interes să abată omul din drumul său: sunt entităţile ahrimanice şi cele luciferice. Ceea ce am spus mai înainte se află în evoluţia divină a omului. Omul ar trebui, de fapt, dacă s-ar lăsa în voia propriei sale naturi, să ajungă la perceperea a ceea ce lucrează îngerul în corpul său astral. Dar evoluţia luciferică tinde să abată omul de la înţelegerea lucrării ierarhiei îngerilor. Pentru a realiza aceasta, ierarhiile luciferice îngrădesc voinţa liberă a omului. Ele îl împiedică să-şi excercite voinţa sa liberă prin aceea că-l face să fie o fiinţă bună – din acest punct de vedere, Lucifer vrea, de fapt, binele, spiritualul pentru om, dar el vrea să-l facă automat, fără ajutorul voinţei libere; omul trebuie să fie transpus, într-un anumit sens, în mod automat în clarviziune, după principii pozitive, dar entităţile luciferice vor să-i ia omului voinţa liberă, posibilitatea de a face răul. Ele vor ca el să acţioneze, prin spirit, cu o imagine spirituală, şi anume fără voinţă liberă. Fiinţele luciferice vor să-l transforme într-un automat.

Acest lucru se leagă de anumite taine precise ale evoluţiei. Entităţile luciferice sunt entităţi rămase pe alte trepte de evoluţie, care aduc în evoluţia normală lucruri străine. Aceste fiinţe luciferice au interesul ca omul să nu ajungă la voinţa liberă, pentru că ele însele nu au cucerit această voinţă liberă. Voinia liberă nu poate fi cucerită decât pe Pământ. Dar ele nu vor să aibă nimic de-a face cu Pământul, ele vor doar evoluţie saturniană, solară şi lunară şi să se oprească aici, nu vor să aibă nimic de-a face cu evoluţia pământeană. Ele urăsc într-un anumit sens voinţa liberă a omului, acţionează cu spiritualitate înaltă, dar automat – acest fapt este deosebit de important – şi vor să ridice astfel omul la înălţimea lor spirituală. Vor să-l facă spiritual, dar automat. Prin aceasta s-ar crea pericolul ca omul, dacă devine prea devreme o fiinţă care acţionează automat, înainte ca sufletul conştienţei să funcţioneze pe deplin, să petreacă dormind acea revelaţie care trebuie să apară şi de care am vorbit.

Dar şi fiinţele ahrimanice lucrează împotriva acestei revelaţii. Ele se străduiesc ca omul să nu devină deosebit de spiritual, să omoare în om conştienta spiritualităţii sale. Ele vor să-i inducă omului ideea că, de fapt, el este doar un animal cu dezvoltare completă. În realitate, Ahriman este marele învăţător al darwinismului materialist, dar şi al preocupărilor tehnice şi practice în cadrul evoluţiei pământene, care nu vrea să fie valorizată decât viaţa umană care cade sub simţuri, care nu doreşte decât o tehnică înaintată, pentru ca omul să-şi satisfacă într-un mod mai rafinat aceleaşi necesităţi pe care şi le satisface şi animalul: de a mânca, de a bea şi altele. În vremurile noastre, spiritele ahrimanice se străduiesc să omoare în om, să-i întunece, prin tot felul de mijloace ştiinţifice rafinate, conştienţa faptului că este o imagine a lui Dumnezeu.

În vremurile mai vechi, spiritelor ahrimanice nu le-ar fi folosit la nimic să-i ascundă omului adevărul în acest mod. De ce? Încă din perioada greco-latină, dar şi mai mult în perioade mai vechi, în care omul mai dispunea de clarvederea atavică, de imagini, era indiferent cum gândea el. Omul privea în lumea spirituală cu ajutorul imaginilor. Ceea ce i-ar fi spus Ahriman cu privire la relaţiile sale cu animalele nu ar fi avut nici o relevanţă pentru nivelul său de trai. Gândirea a devenit puternică – am putea spune puternică în neputinţa sa – abia în a cincea perioadă postatlanteană, începând din secolul al XV-lea. Abia din această perioadă gândirea a devenit aptă să aducă sufletul conştienţei în domeniul spiritual, dar şi de a-l împiedica să pătrundă în lumea spirituală. Abia acum trăim timpul în care o teorie îi răpeşte omului pe cale conştientă, prin ştiinţă, natura sa divină şi experienţa dumnezeiescului. Acest lucru nu este posibil decât în epoca sufletului conştienţei. Din această cauză, spiritele ahrimanice se străduiesc să răspândească învăţături care ascund originea dumnezeiască a omului.

Din prezentarea acestor curente care se opun evoluţiei normal-divine a omului se poate înţelege cum trebuie să-ţi organizezi viaţa pentru ca ceea ce trebuie să vină ca o revelaţie în evoluţia umană să nu o petreci dormind. Altminteri va rezulta o mare primejdie. Iar omul trebuie să fie atent la această primejdie; altfel în locul evenimentului extrem de important care trebuie să intervină în modelarea viitoare a evoluţiei pământene va apărea ceva care poate fi extrem de periculos pentru această evoluţie.

Anumite entităţi spirituale îşi dobândesc evoluţia prin om, în timp ce omul evoluează împreună cu ele. Îngerii care-şi dezvoltă imaginile în corpul astral uman nu fac aceasta în joacă, ci urmăresc un anumit rezultat. Însă deoarece acest lucru trebuie obţinut în viaţa pământeană, toată istoria ar deveni o joacă, dacă, după ce ar obţine sufletul conştienţei, oamenii nu ar mai da nici o atenţie acestei probleme. Dezvoltarea corpului astral al omului ar deveni o joacă. Dar prin faptul că acest lucru se realizează în omenire, el nu este o joacă, ci ceva foarte serios. De aici puteţi trage concluzia că lucrarea îngerilor trebuie să rămână ceva foarte serios în orice împrejurare. Închipuiţi-vă ce ar fi dincolo de culisele existenţei, dacă oamenii ar putea determina prin somnolenţa lor ca lucrarea îngerilor să fie o joacă!

Şi dacă totuşi s-ar întâmpla aceasta, dacă totuşi omenirea pământeană ar persevera să petreacă dormind evenimentul revelaţiei spirituale a viitorului? Dacă, de exemplu, oamenii ar petrece dormind partea mediană – aspectul care se referă la libertatea religioasă –, repetarea Misteriului de pe Golgota în plan eteric, despre care v-am vorbit adeseori, sau dacă ar petrece dormind celelalte evenimente, atunci ar fi necesar ca îngerii să se străduiască să obţină pe altă cale ce trebuie atins în corpul astral al oamenilor cu ajutorul imaginilor. Iar ceea ce oamenii nu lasă să fie atins în corpul lor astral prin starea de veghe, îngerii s-ar strădui să realizeze, în acest caz, prin intermediul corpurilor umane adormite. Aşadar, ceea ce oamenii ar petrece dormind în stare de veghe şi îngerii nu ar putea atinge din această cauză s-ar realiza cu ajutorul corpurilor fizice şi eterice culcate în pat. Acolo ar fi căutate forţele necesare atingerii scopului urmărit. Ceea ce nu poate fi obţinut cu ajutorul omului treaz, când sufletele treze se află în corpul eteric şi în cel fizic, poate fi obţinut cu ajutorul corpurilor eteric şi fizic, atunci când oamenii care ar trebui să vegheze sunt în afară cu Eul şi cu corpul lor astral.

Aceasta este marea primejdie pentru perioada conştienţei. Este evenimentul care s-ar mai putea petrece, dacă oamenii n-ar vrea să se întoarcă spre viaţa spirituală înaintea începutului mileniului al treilea. Puţin ne mai desparte de începutul mileniului al treilea. După cum se ştie, el începe cu anul 2000. S-ar mai putea încă întâmpla ca ceea ce ar trebui să se realizeze cu oameni în stare de veghe, ceea ce trebuie atins de îngeri cu lucrarea lor să se obţină cu corpurile adormite ale acestora; îngerii ar trebui să-şi retragă întreaga lucrare din corpul astral al omului, pentru a o cufunda în corpul eteric, în vederea realizării ei. Dar omul nu s-ar regăsi în această lucrare! Aşa că ea ar trebui să se realizeze în corpul eteric, când omul nu este prezent, căci dacă ar fi prezent în stare de veghe el ar împiedica-o.

V-am dezvoltat ideea de bază a problemei. Dar ce s-ar întâmpla dacă îngerii ar trebui să săvârşească o astfel de lucrare, în corpurile eteric şi fizic, fără participarea omului, în timpul somnului acestuia? Prin aceasta, în evoluţia omului ar pătrunde în mod necondiţionat un lucru cu o triplă semnificaţie. În primul rând, în corpurile oamenilor adormiţi, fără ca aceştia să participe cu corpul lor astral şi cu Eul lor, s-ar produce ceva pe care el l-ar afla apoi nu datorită libertăţii, ci, preformat, când se trezeşte dimineaţa. L-ar găsi preexistent. Astfel, el devine instinct în loc de conştienţă a libertăţii, şi din această cauză este nociv. Şi anume, în cazul când ar apărea primejdia despre care am vorbit, prin intermediul unor îngeri, anumite cunoştinţe instinctive ameninţă să devină pernicioase, cunoştinţe care trebuie să intervină în natura umană şi care sunt legate de Misteriul naşterii şi al concepţiei, cu întreaga viaţă sexuală. Chiar şi îngerii ar suferi atunci o anumită transformare despre care nu pot vorbi, pentru că aparţine acelor taine

superioare ale ştiinţei iniţierii despre care, în prezent, nu este îngăduit să se pomenească nici un cuvânt. Se poate însă spune: Ceea ce se petrece în cadrul evoluţiei umanităţii ar consta în faptul că în locul conştienţei luminoase, treze, în mod util, şi-ar face apariţia, în mod dăunător, anumite instincte aparţinând vieţii şi esenţei sexuale, instincte care nu ar însemna pur şi simplu rătăciri, ci ar trece în viaţa socială, ar aduce modelări în viaţa socială; înainte de orice ele ar face ca prin ceea ce ar pătrunde în sângele lor, ca urmare a vieţii sexuale, să nu se dezvolte vreun fel de fraternitate pe Pământ, ci o continuă opoziţie faţă de fraternitate. Aceasta ar fi însă, atunci, instinct.

Aşadar, vine momentul hotărâtor când se va putea merge, întru câtva, spre dreapta, şi atunci se impune o stare de veghe; sau se merge spre stânga, şi atunci se poate dormi, dar, în acest caz, apar instincte care vor fi înspăimântătoare. Ce vor spune savanţii naturalişti când vor apărea asemenea instincte? Vor spune că este o necesitate naturală: Trebuia să se întâmple astfel, face parte din evoluţia umanităţii.

Prin ştiinţa naturii nu se poate atrage atenţia asupra acestor lucruri, căci din punct de vedere naturalist-ştiinţific ar fi explicabil şi faptul că oamenii devin îngeri şi faptul că ei devin diavoli. Despre ambele situaţii ştiinţa naturii ar spune acelaşi lucru: ce a rezultat provine din ceea ce a precedat – marea înţelepciune a explicaţiilor cauzale ale naturii! Ştiintele naturii nu vor observa nimic referitor la evenimentul despre care am vorbit, căci este de la sine înţeles că, atunci când oamenii vor deveni pe jumătate diavoli prin instinctele lor sexuale, ele vor privi acest lucru ca pe o necesitate naturală. Aşadar, problema nu poate fi explicată de ştiinţele naturii: totul este explicabil ştiinţific. Asemenea lucruri nu sunt inteligibile decât prin cunoaşterea spirituală, prin cunoaşterea suprasensibilă.

Acesta este un aspect. În al doilea rând, din lucrarea producătoare de transformări a îngerilor va mai rezulta ceva pentru omenire: cunoaşterea instinctivă a anumitor remedii, dar o cunoaştere nocivă. Tot ceea ce ţine de medicină va cunoaşte o stimulare uriaşă în sens materialist. Se va obţine în mod instinctiv cunoaşterea forţei vindecătoare a anumitor substanţe şi a anumitor procedee şi se vor produce prin aceasta imense pagube, dar ele vor fi numite utile. Ceea ce este bolnav va fi considerat sănătos, căci se va ajunge la un anumit procedeu care va plăcea omului bolnav. Pur şi simplu va plăcea, ceea ce îi conduce pe oameni, pe o anumită cale sau direcţie, spre nesănătate. Aşadar, va fi amplificată tocmai cunoaşterea forţei de vindecare a anumitor procese, a anumitor procedee, dar aceasta va conduce la situaţii deosebit de dăunătoare. Căci se va afla, prin anumite instincte, ce fel de boli pot fi provocate cu ajutorul anumitor substanţe şi procedee şi se va putea controla după criterii cu totul egoiste dacă să fie provocată sau nu o îmbolnăvire.

Al treilea lucru care va rezulta din lucrarea îngerilor va fi cunoaşterea anumitor forţe cu ajutorul cărora se va putea determina uşor armonizarea anumitor vibraţii, având ca urmare eliberarea în lume a unor mari forţe maşinale. Tocmai pe această cale se va cunoaşte în mod instinctiv o anumită conducere spirituală a esenţei maşinale mecanice şi întreaga tehnică va ajunge la procedee haotice. Dar aceste căi haotice vor plăcea şi vor servi deosebit de bine egoismului oamenilor.

Cele spuse până acum constituie o înţelegere concretă a evoluţiei existenţei, o concepţie despre viaţă pe care n-o va putea evalua decât cel care va înţelege că o concepţie nespirituală despre viaţă nu poate ajunge la claritate în această problemă. Dacă s-ar instaura o medicină dăunătoare omului, dacă s-ar produce o rătăcire a instinctelor sexuale, o agitaţie înspăimântătoare în ceea ce este mecanism al Cosmosului în valorificarea forţelor naturale prin forţe spirituale, o concepţie nespirituală despre lume nu ar putea pătrunde toate aceste lucruri, nu ar vedea cum se rătăceşte de la calea adevărată. Acelaşi lucru se întâmplă cu omul, care, atât timp cât doarme, nu poate

vedea hoţul care se apropie de el; el constată mai târziu ceea ce s-a întâmplat, când se trezeşte, dar acea trezire nu va fi plăcută pentru el! Omul va fi încântat de lărgirea instinctivă a cunoaşterii sale, a forţelor vindecătoare, ar resimţi un anumit moment în urmărirea unor rătăciri ale instinctelor sexuale, şi ar considera această rătăcire ca pe o modelare a supraumanului, a lipsei de prejudecăţi, a nepărtinirii. Într-un anumit sens, urâtul ar deveni frumos, iar frumosul urât, şi nu s-ar observa nimic din toate acestea, pentru că totul ar fi privit ca o necesitate naturală. Dar ar fi o rătăcire de la calea care este prescrisă esenţei omului.

Cred că dacă se realizează o înţelegere pentru modul cum ştiinţa spiritului pătrunde în felul de a gândi se poate ajunge şi la adevăruri ca cele prezentate azi şi se poate extrage ce este necesar din tot ce ţine de ştiinţa spiritului: aceasta este o îndatorire faţă de viaţă. Oriunde ne-am afla, orice am avea de realizat în lume, vom putea gândi că acţiunea noastră trebuie să fie saturată şi străluminată de conştienţa antroposofică. Atunci vom contribui cu adevărat la înaintarea umanităţii în sensul corect al evoluţiei ei.

Omul se înşeală amarnic dacă crede că ştiinţă spiritului, înţeleasă cu seriozitate şi cu demnitate, îl abate de la lucrul practic, în viaţa sa. Adevărata ştiinţă a spiritului trezeşte interesul pentru lucruri ca cele pe carc le-am discutat azi. Se poate pune întrebarea: Viaţa trează este dăunătoare somnului? Dacă vom considera că privirea în lumea spirituală este, faţă de starea de veghe obişnuită, o trezire mai avansată, aşa cum trezirea obişnuită este o trezire din somn, atunci, pentru a înţelege comparaţia, putem pune întrebarea: Poate oare viaţa în starea de veghe să dăuneze vreodată somnului? Da, dacă nu este ordonată! Dacă cineva îşi petrece viaţa de veghe în mod ordonat, el va avea şi un somn sănătos, şi dacă îşi petrece viaţa trează moţăind, leneş, comod, nu va munci, atunci şi somnul său va fi nesănătos. La fel stau lucrurile şi cu privire la viaţa pe care ne-o însuşim prin ştiinţa spiritului ca viaţă trează. Dacă realizăm în noi o relaţie ordonată cu lumea spirituală, cu ajutorul ştiinţei spiritului, atunci, aşa cum somnul este reglat de o viaţă trează sănătoasă, prin relaţia corectă cu lumea spirituală, şi interesele noastre legate de viaţa obişnuită care cade sub influenţa simţurilor vor fi dirijate pe căi corecte.

Cel care observă viaţa în vremurile noastre trebuie să doarmă, dacă nu devine atent la diferite lucruri din jur. Cât s-au fălit oamenii, mai ales în ultimele decenii, cu practica lor de viaţă! S-a ajuns până acolo, încât, în ultimele decenii, cei care dispreţuiesc mai mult idealul, spiritualul se află în posturi de conducere. Şi s-a putut vorbi elogios pe tema practicii vieţii atâta timp cât omenirea nu a fost târâtă în ea. Abia acum încep unii să se vaite, dar cei mai mulţi o fac cu totul instinctiv, spunând: Trebuie să vină un alt timp, trebuie să apară idealuri noi! Dar este doar o văicăreală. Dacă lucrurile s-ar produce în mod instinctiv, fără o trăire conştientă a Sinelui în ştiinţa spiritului, atunci se ajunge mai degrabă la degradarea a ceea ce trebuie trăit în viaţa trează decât la o tranziţie favorabilă evoluţiei. Cine mai ţine azi discursuri cu aceleaşi cuvinte cu care oamenii sunt învăţaţi de mult timp ar mai putea primi unele aplauze. Dar oamenii vor trebui să se obişnuiască să audă şi alte cuvinte, alte exprimări, pentru ca din haos să se nască din nou un cosmos social.

Dacă, într-o epocă oarecare, cei care ar trebui să vegheze neglijează acest lucru şi nu intuiesc ce urmează să se întâmple cu adevărat, atunci nu se va împlini nimic, ci fantoma epocii anterioare va circula, aşa cum în multe comunităţi religioase circulă azi fantomele trecutului şi cum, de exemplu, în viaţa noastră juridică bântuie în multe situaţii fantoma vechii Rome. Ştiinţa spiritului trebuie să facă în aşa fel, încât omul să devină liber tocmai în această privinţă în perioada sufletului conştienţei, să-l conducă la observarea unui fapt spiritual, să vadă ce face îngerul în corpul nostru astral. A vorbi în mod abstract despre îngeri etc. reprezintă doar un început; progresul trebuie obţinut vorbind concret, răspunzând, referitor la epoca noastră, la întrebări care ne privese. Deoarece îngerul ţese imagini în corpul nostru astral, aceste imagini trebuie să conducă la modelarea noastră în viitor, şi această modelare trebuie să fie realizată prin sufletul

conştienţei. Dacă nu am avea sufletul conştienţei, ar interveni alte spirite, alte ierarhii, pentru a realiza ceea ce concep îngerii. Dar deoarece trebuie să dezvoltăm sufletul conştienţei, nu intervin alte spirite în această lucrare.

Desigur, în epoca egipteană au acţionat alţi îngeri. Curând după aceea au intervenit alte spirite, şi tocmai prin aceasta omului i s-a întunecat conştienţa sa atavic clarvăzătoare. Aşadar, oamenii au ţesut un văl, pentru că au văzut acest lucru în clarviziunea lor atavică, un văl întunecat, care a acoperit faptele îngerilor: Dar acum omul trebuie să dea la o parte acest văl. Din această cauză el nu trebuie să întâmpine dormind ceea ce este introdus în viaţa sa conştientă în epoca care se va încheia înainte de al treilea mileniu. Să nu preluăm din stiinţa spiritului de orientare antroposofică numai învăţături, să preluăm şi proiecte! Acestea ne vor da forţă pentru a fi treji [Nota 3].

Putem învăţa să ne menţinem treji, ţinând seama de unele lucruri. Să începem cu starea de veghe. În fond, nu trece nici o zi în care în viaţa noastră să nu se întâmple o minune. Dacă într-o zi oarecare nu ni se întâmplă nici o minune, nu înseamnă că ea nu a avut loc ci, pur şi simplu, că noi nu am observat-o. Încercaţi să vă treceţi, într-o seară, viaţa în revistă. Veţi descoperi o întâmplare mai mică sau mai mare despre care veţi spune că s-a produs cu totul uimitor în existenţa dumneavoastră. Puteţi realiza aceasta dacă gândiţi suficient de cuprinzător, dacă veţi acoperi cu ochiul sufletului evenimente ale vieţii într-un mod exhaustiv. Dar un asemenea lucru nu se practică în viaţa obişnuită pentru că omul nu se întreabă ce anume nu s-a produs din cauza unei întâmplări oarecare.

În viaţa obişnuită nu ne sinchisim, în general, de lucruri care, dacă s-ar fi produs, ne-ar fi modificat existenţa în mod fundamental. Dincolo de aceste lucruri care au fost eliminate din viaţa noastră pe o cale oarecare, multe altele ne educă să fim oameni treji. Câte lucruri mi s-ar fi putut întâmpla azi? Dacă îmi pun în fiecare seară această întrebare şi trec în revistă apoi diferite întâmplări care ar fi putut avea cutare sau cutare consecinţă, de aceste întrebări se leagă scrutări ale vieţii care produc starea de trezire. Este un început care ne duce mai departe, şi care în final ne conduce la aceea că nu explorăm numai ce înseamnă în viaţa noastră faptul că, de exemplu, vrem să ieşim la ora zece jumătate şi că în ultima clipă a apărut cineva care ne-a reţinut; suntem iritaţi de aceasta, dar nu ne întrebăm ce s-ar fi putut intâmpla dacă am fi plecat la timpul fixat, aşa cum ne planificasem.

Altădată, am vorbit mai pe larg despre astfel de lucruri. De la observarea a ceea ce este negativ în viaţa noastră, care însă poate constitui o mărturie a conducerii pline de înţelepciune a existenţei noastre, până la observarea îngerului care lucrează în corpul nostru astral este un drum drept şi sigur pe care-l putem urma. Despre acestea vom vorbi peste opt zile, când vom susţine a doua conferinţă.

II. CELE TREI ÎNTÂLNIRI ALE SUFLETULUI UMAN CU FIINȚELE UNIVERSULUI

Berlin, 20 februarie 1917

A modela foarte practic, în sensul cel mai nobil, ceea ce putem obţine ca rod al ştiinţei spiritului poate conduce la senzaţia că în omul obişnuit, exterior, există omul interior, care pentru reprezentarea obişnuită este un al doilea om. În această privinţă noi suntem alcătuiţi cu adevărat cu toţii ca oameni din două entităţi, dintre care una din entităţi, alcătuită mai mult din corpul nostru fizic şi din corpul nostru eteric, aparţine lumii exterioare; lume exterioară în sensul că acest corp fizic şi într-un anumit sens şi corpul eteric sunt modelări şi copii, sunt revelaţii ale entităţilor divin-spirituale care ne înconjoară încontinuu. În entitatea lor adevărată, corpul nostru fizic şi corpul nostru eteric nu sunt aşa cum le cunoaştem mai întâi ca oameni, sunt imagini, nu ale noastre, nu ale adevărului nostru, ci imagini se poate spune ale zeilor care se trăiesc prin aceea că, aşa cum noi oamenii producem acţiunile noastre, ei produc corpul nostru fizic şi corpul nostru eteric şi determină dezvoltarea acestora. Omul interior este de aşa natură încât îi sunt mai apropiate corpul astral şi eul. Pentru Cosmos, acest eu şi corpul astral sunt mai tinere decât corpul fizic şi cel eteric. Acest lucru îl ştim din comunicările care sunt consemnate şi în ***Ştiinţa ocultă*** [Nota 4]. Acest eu şi corpul astral sunt ceea ce parcă odihneşte în albia care ne este pregătită de entităţile spiritual-sufleteşti care pătrund şi revelează Universul. Iar acest eu şi corpul astral trebuie să se înalţe treptat prin experienţele parcurse, prin încercările şi prin meandrele destinului pe care le parcurg prin intermediul corpului fizic şi eteric la treptele de evoluţie pe care am învăţat să le cunoaştem.

Ne aflăm, aşadar, în relaţii cât se poate de intime cu întregul Univers, cu întregul Cosmos, în relaţii ca cele pe care le-am văzut ultima oară dintr-o schiţă de calcul făcută în grabă; ele pot fi chiar calculate, pot fi prezentate în cifre care se exprimă, desigur, şi în multe alte feluri, dar care, spre surprinderea noastră, se lasă exprimate în numere ca acela al respiraţiilor unui om într-o zi şi care este acelaşi cu numărul de ani necesar punctului echinocţial al Soarelui pentru a reveni la vechiul său loc. Astfel de descoperiri numerice, când le pătrundem cu sentimentul, ne pot umple de un fior, de un fior sfânt cu privire la apartenenţa noastră la un Univers divin-spiritual, aşa cum se revelează în toate manifestările exterioare.

Dar din acest fapt reiese cu multă profunzime că noi suntem microcosmosul, lumea mică care este formată, manifestată din lumea mare atunci când ne îndreptăm privirea spre fapte pe care le vom lua în vedere azi, fapte pe care aş vrea să le numesc cele trei întâlniri ale sufletului uman cu fiinţa Universului. Despre aceste trei întâlniri aş vrea să vă vorbesc azi.

Ştim cu toţii că aşa cum circulăm ca oameni ai Pământului purtăm cu noi corpul fizic şi corpul eteric, corpul astral şi eul. Fiecare din aceste două entităţi pe care le-am amintit poartă, la rândul lor, în ele două subentităţi: omul mai mult exterior, corpul fizic şi corpul eteric, omul mai mult interior, eul şi corpul astral. Mai ştim şi că omul va evolua în continuare. Pământul va ajunge la un sfârşit. El va continua să-şi urmeze evoluţia prin etapele Jupiter, Venus şi Vulcan. În acestea, omul va urca din treaptă în treaptă. Eului său i se va adăuga, după cum ştim, o entitate superioară care se va manifesta în el: sinea spirituală se va dezvolta în cursul evoluţiei jupiteriene care va succeda evoluţiei noastre terestre. Spiritul vieţii se va manifesta plenar în om în perioada Venus, iar omul-spirit propriu-zis se va manifesta în cursul perioadei Vulcan. Privind spre marele viitor cosmic al omenirii, noi vedem, aşadar, această evoluţie în trei trepte a sinei spirituale, a spiritului vieţii, a omului-spirit. Dar aceste trei trepte, care se vor manifesta în evoluţia noastră viitoare, se află şi în prezent într-o anumită relaţie cu noi, chiar dacă nu sunt încă deloc dezvoltate; ele se află închise în sânul entităţilor divin-spirituale, pe care le-am

cunoscut ca ierarhii superioare. Ele ne sunt dăruite din fiinţa acestor ierarhii superioare. Iar în prezent noi ne aflăm deja în relaţie cu aceste ierarhii superioare, care ne vor dărui sinea spirituală, spiritul vieţii şi omul-spirit. Astfel încât putem spune simplu: Ne aflăm în relaţie cu ceea ce trebuie să vină în viitor, cu sinea noastră spirituală, în loc de a folosi expresia complicată: Ne aflăm în relaţie cu ierarhia îngerilor. Şi în loc să spunem: Ne aflăm în relaţie cu arhanghelii, spunem: Ne aflăm în relaţie cu spiritul vieţii care va veni în viitor etc.

În fapt, noi oamenii suntem într-o anumită privinţă mai mult, acum chiar din punct de vedere al planului structural – iar în lumea spirituală schemele structurale înseamnă ceva mult mai înalt decât în lumea fizică – decât acest om cvadripartit: corp fizic, corp eteric, corp astral şi eu. Noi purtăm deja în noi sinea spirituală ca germen, de asemenea şi spiritul vieţii şi omul-spirit. Ele se vor dezvolta din noi mai târziu, dar le purtăm ca germeni în noi. Şi nu numai abstract, în sensul că le purtăm ca germeni, ci când spunem că le purtăm în noi trebuie înţeles în sens foarte concret, căci noi avem cu aceste mădulare superioare ale entităţii noastre întâlniri, întâlniri adevărate. Iar aceste întâlniri se produc în modul următor: ca oameni, noi am ajunge tot mai mult să simţim faţă de evoluţia noastră actuală o înstrăinare greu de suportat pentru tot ce este spiritual, dacă nu ne-am putea întâlni din când în când cu sinea noastră spirituală. Eul nostru trebuie să se întâlnească cu acel nivel superior, cu acea sine spirituală pe care o vom dezvolta în viitor şi care într-o anumită privinţă este de o fiinţă cu entităţile din ierarhia îngerilor. Astfel încât, vorbind creştineşte, în limbaj popular, se poate spune şi: Noi trebuie să întâlnim din când în când o fiinţă din ierarhia îngerilor, care ne este foarte apropiată, pentru că această fiinţă, în timp ce se întâlneşte cu noi, întreprinde, în legătură cu noi, acel lucru spiritual care ne pune în situaţia de a prelua cândva o sine spirituală. Şi trebuie să avem o întâlnire cu o fiinţă din ierarhia arhanghelilor, pentru că această fiinţă întreprinde cu noi ceva care conduce la aceea că se va dezvolta cândva spiritul vieții etc.

Este, în fond, indiferent dacă transpunem această fiinţă, în sensul creştin, în ierarhia îngerilor sau dacă relatăm în sens antic despre ceea ce popoarele mai vechi înţelegeau atunci când vorbeau despre geniu, despre geniul conducător al omului. Noi ştim că trăim într-o vreme în care nu este îngăduit multora, ci numai puţinor oameni, să privească în lumea spirituală – dar acest lucru se va schimba în scurt timp –, de a vedea lucrurile şi fiinţele lumii spirituale. A trecut timpul, dar el a existat, în care se vedeau într-un sens mult mai cuprinzător, în general, entităţile lumii spirituale şi de asemenea şi procesele evolutive ale lumii spirituale. Iar în vremea în care se vorbea despre geniul fiecărui om se avea şi o vedere nemijlocită, concretă a acestui geniu. Această vedere concretă era atât de puternică, într-un timp nu prea îndepărtat, încât omul îl putea descrie în toată concreteţea, în toată obiectivitatea; într-o obiectivitate pe care omenirea actuală o consideră ca imaginaţie poetică, dar care nu avea acest sens. Astfel, Plutarh descrie – şi aş vrea să comunic oral acest pasaj – relaţia dintre om şi geniul său în felul următor. Plutarh, scriitorul grec, spune că, în afara părţii de suflet cufundat în corpul terestru, o altă parte pură a lui rămâne plutind în afara sa, deasupra capului, prezentându-se ca o stea, care este numită pe drept ca fiind daimonul său, geniul său, care îl conduce şi pe care înţeleptul îl ascultă de bună voie. – Aşadar, Plutarh [Nota 5] descrie în mod concret ceea ce el nu consideră a fi o imaginaţie poetică, ci un adevăr exterior concret, indicând în mod expres: În rest, partea spirituală a omului trebuie privită ca fiind identică cu corpul fizic, astfel încât partea spirituală umple partea fizică în mod normal în acelaşi spaţiu; dar în ceea ce priveşte geniul, spiritul conducător al omului, acesta poate fi văzut ca ceva diferit în afara capului pentru fiecare om în parte. – Şi Paracelsus [Nota 6], unul dintre ultimii care, fără a fi introdus în mod special şi fără o predispoziţie specială, a avut cunoştienţa temeinică a acestor lucruri, spunea aproximativ aceleaşi lucruri despre acest fenomen. Şi multe alte lucruri. Acest geniu nu este nimic altceva decât sinea spirituală în devenire, în orice caz, purtată de o fiinţă din ierarhia îngerilor.

Este foarte important să adâncim puţin aceste lucruri; ele au o înrudire specială cu devenirea vizibilă a aceastui geniu şi acesta ne devine inteligibil dacă, printre alte lucruri, se ia în considerare relaţia dintre oameni în contactele lor spirituale – deşi am putea conduce spre acest aspect şi dacă am pleca de la un cu totul alt punct de vedere. Această comunicare spirituală reciprocă ne învaţă ceva. Ceva important cu privire la mădularele spirituale ale entităţii umane. Când omul nu este în stare decât să privească cu ochiul fizic-sensibil întâlnirea sa cu alt om, el constată doar că ei se îndreaptă unul spre celălalt, poate că se salută şi alte lucruri asemănătoare. Dar când omul este în situaţia de a observa întâlnirea în plan spiritual, el găseşte că de orice întâlnire spirituală umană este legat cu adevărat un fenomen spiritual, că partea de corp eteric care alcătuieşte capul atât timp cât doi oameni stau aproape devine o expresie a simpatiei şi antipatiei chiar şi a celei mai slabe pe care aceştia şi-o aduc în întâmpinare unul altuia. Să admitem că se întâlnesc doi oameni care nu se pot suporta. Să luăm cazul extrem, dar el se poate întâlni în viaţă. Se întâlnesc doi oameni care nu se pot suferi, şi acest sentiment de antipatie este reciproc. Atunci se întâmplă că partea corpului eteric care alcătuieşte capul se înclină în faţă la ambii oameni, iar corpurile eterice ale capului se înclină unul spre celălalt. Antipatia se prezintă ca o înclinare durabilă a capului, în ceea ce priveşte omul eteric, atunci când se întâlnesc doi oameni care nu se suportă. – Când se întâlnesc doi oameni care se iubesc se observă un fenomen similar. Numai că în acest caz capul eteric se retrage, el se înclină spre spate. Şi în acest fel în ambele cazuri are loc – fie că atunci când există aversiune corpul eteric se înclină ca într-un salut, înainte, fie că se lasă pe spate, în cazul unei simpatii – acelaşi lucru, şi anume, prin înclinarea în afara capului fizic, acesta devine mai liber decât este de obicei. Acest fapt este numai relativ; corpul eteric nu iese complet afară, dar el se deplasează şi se retrage astfel încât se vede o prelungire. Dar prin aceasta capul este umplut cu un corp eteric mai rarefiat decât atunci când omul se află singur. Urmarea acestui fapt este că prin acest corp eteric mai rarefiat care umple capul privirea clarvăzătoare percepe mai clar corpul astral care rămâne pe loc. Aşa încât nu are loc numai această mişcare a corpului eteric, ci în zona capului omului apare şi o modificare a luminii astrale. Pe acest fapt şi nu pe o creaţie poetică, ci pe un adevăr faptic se bazează constatarea că oamenii care sunt în stare de a iubi în mod neegoist trebuie să fie reproduşi în imaginea lor cu o aură în jurul capului care se numeşte lumina sacră a sfinţilor, atunci când se înţelege ceva din aceste lucruri. Dacă se întâlnesc doi oameni în a căror dragoste există întotdeauna o notă puternică de egoism, fenomenul nu este atât de izbitor. Dar când un om ia atitudine faţă de umanitate în clipe în care nu este implicat el însuşi şi nici a relaţie a sa cu un alt om ci cu un aspect general uman, cu ceva ce se leagă de iubirea umană generală, apar şi aspectele amintite. Atunci însă corpul astral devine foarte vizibil în zona capului. Şi dacă există de faţă oameni capabili să perceapă iubirea lipsită de egoism prin clarvedere, atunci ei văd lumina sfinţilor şi sunt constrânşi să o reproducă în pictură ca pe o realitate, sau cum se procedează în asemenea împrejurări. Aceste lucruri sunt legate întru totul de fapte obiective ale lumii spirituale. Ceea ce este prezent obiectiv, ceea ce există ca adevăr continuu al evoluţiei omenirii este însă legat de încă ceva.

Omul trebuie cu adevărat să realizeze din când în când o comuniune mai intimă cu sinea sa spirituală, cu sinea spirituală, şi în aura astrală, care devine foarte vizibilă şi care se află în stadiul de predispoziţie, nu în stare dezvoltată, care pare ca iradiată de sus dinspre ceea ce va constitui etapa viitoare. Din această cauză omul trebuie să se întâlnească din când în când cu sinea sa spirituală. Când se întâmplă aceasta?

Ajungem acum la prima întâlnire despre care trebuie să vorbim. Când se întâmplă aceasta? Se întâmplă simplu aproximativ de fiecare dată în somnul normal, în perioada dintre adormire şi trezire. La oamenii simpli care se culcă o dată cu apusul Soarelui şi se scoală o dată cu răsăritul Soarelui, acest moment coincide, mai mult sau mai puţin, cu miezul nopţii. La omul care se rupe din contextul natural, acest lucru nu prea se întâmplă. Dar aparţine libertăţii umane ca el să fie posibil. Omul culturii moderne îşi poate organiza viaţa cum doreşte, desigur, nu fără ca aceasta

să aibă o anumită influenţă asupra existenţei sale, dar şi-o poate organiza, în anumite limite, după pofta inimii. Atunci el poate trăi o perioadă mai lungă de somn, ceea ce înseamnă o coexistenţă mai intimă cu sinea spirituală, aşadar, cu calităţile spirituale din care este preluată această sine spirituală, o întâlnire cu geniul. Această întâlnire cu geniul are loc aşadar, vorbind cum grano salis, în fiecare noapte, adică în fiecare timp de dormire. Şi acest lucru este important pentru om. Căci orice sentiment de satisfacţie sufletească pe care o putem avea legată de întâlnirea omului cu lumea spirituală se bazează pe faptul ca această întâlnire din timpul somnului cu geniul să aibă o postacţiune. Sentimentul pe care-l putem obţine privitor la legătura cu lumea spirituală este o postacţiune a acestei întâlniri cu geniul. Aceasta este prima întâlnire cu lumea superioară despre care se poate vorbi ca despre ceva inconştient la cei mai mulţi oameni. Ea va deveni însă din ce în ce mai conştientă cu cât oamenii vor conştientiza această postacţiune prin aceea că viaţa lor conştientă se va rafina în sentimentele lor prin preluarea ideilor şi reprezentărilor ştiinţei spiritului, astfel încât sufletul să nu fie atât de grosolan încât să nu poată contempla cu atenţie postacţiunea. Căci numai de aceasta depinde ca sufletul să fie destul de sensibil, să fie în viaţa sa interioară destul de profund pentru a putea observa aceste postacţiuni. Această întâlnire cu geniul ajunge adeseori sub o formă oarecare la conştienţă, numai că ambianţa materialistă de azi, saturarea cu noţiuni care vin din concepţia despre lume materialistă nu este adecvată pentru a lăsa sufletul să-şi îndrepte atenţia asupra ceea ce se realizează prin această întâlnire cu geniul. Pur şi simplu, deoarece oamenii aprofundează cu noţiuni mai spirituale decât le poate oferi materialismul intuirea acestei întâlniri cu geniul, în fiecare noapte devine din ce în ce mai mult ceva de la sine înţeles pentru om.

O întâlnire superioară este cea de a doua, despre care trebuie să vorbim în continuare.

Vedeţi, chiar din referirea pe care am făcut-o puteţi să înţelegeţi că această primă întâlnire cu geniul este legată de evoluţia zilnică a timpului. Dacă noi ne-am adapta perfect viaţa exterioară ca oameni neliberi, mai neliberi decât suntem în perioada culturii moderne, ea ar coincide cu ora miezului nopţii. În fiecare oră a miezului nopţii omul ar avea această întâlnire cu geniul. Dar libertatea omului se bazează pe faptul că deplasează această oră. Aşadar se amână întâlnirea eului cu geniul. Dimpotrivă, cea de a doua întâlnire poate fi mult mai puţin amânată. Căci ceea ce este legat mai mult de corpul astral şi de corpul eteric se deplasează mai puţin faţă de ordinea macrocosmică. Ceea ce este legat de eu şi de corpul fizic se deplasează în prezent foarte mult pentru omul actual. Cea de a doua întâlnire este, din această cauză, mai mult legată de evoluţia sezonieră, aşa cum prima era legată mai mult de mersul zilei. Şi aici trebuie să atrag atenţia asupra unor aspecte pe care deja le-am menţionat în mod aluziv, din alte puncte de vedere.

În totalitatea ei, viaţa omului nu se desfăşoară în lungul anului în mod uniform, ci omul face modificări în cursul evoluţiei sezoniere. În cursul verii, când Soarele emană cantitatea cea mai mare de căldură, omul este lăsat mult mai mult la voia vieţii sale fizice şi prin aceasta şi a vieţii fizice a ambianţei, decât iarna, când omul trebuie să lupte cu fenomenele elementare exterioare şi când este dependent mai mult de el însuşi. Acum şi partea sa spirituală se rupe de el şi de Pământ – şi el este legat cu lumea spirituală, cu întreaga ambianţă spirituală.

Din această cauză, sentimentul deosebit pe care-l legăm de misteriul Crăciunului şi de sărbătoarea Crăciunului nu are nimic arbitrar, ci ţine de stabilirea sărbătorii Crăciunului în această perioadă. În acele zile de iarnă în care este stabilită sărbătoarea, omul ca şi întregul Pământ sunt dăruiţi spiritului. În această perioadă omul se află într-un domeniu în care spiritul îi este foarte apropiat. Iar consecinţa acestui fapt este aceea că în preajma Crăciunului, cam până spre Anul Nou actual, omul parcurge şi o întâlnire a corpului său astral cu spiritul vieţii, aşa cum a parcurs prima întâlnire, cea a eului cu sinea spirituală. Pe această întâlnire cu spiritul vieţii se bazează apropierea de Iisus Christos. Căci Iisus Christos se revelează prin spiritul vieţii. El se revelează printr-o fiinţă aparţinând ierarhiei arhanghelilor. Este de la sine înţeles că El aparţine

unei fiinţe infinit superioare, dar acum nu despre aceasta este vorba, ci de faptul că El se manifestă printr-o fiinţă ce aparţine categoriei arhanghelilor. Astfel; pentru evoluţia actuală, pentru evoluţia ce urmează misteriului de pe Golgota, prin această întâlnire noi ne apropiem în mod deosebit de Iisus Christos. Putem astfel să numim întâlnirea cu spiritul vieţii, într-un anumit sens, şi întâlnirea cu Iisus Christos care are loc în străfundurile profunde ale sufletului. Acum, când omul – fie prin dezvoltarea conştienţei spiritului în domeniul aprofundării religioase şi a exerciţiului religios, fie completând acest exerciţiu religios şi această simţire religioasă, chiar şi prin preluarea de reprezentări ale ştiinţei spiritului –, când omul îşi adânceşte viaţa afectivă, spiritualizând-o în modul descris, el va putea trăi la fel cum în viaţa în stare de trezie poate trăi postacţiunea întâlnirii cu geniul, va putea trăi şi postacţiunea cu spiritul vieţii, respectiv cu Christos. Şi, într-adevăr, în timpul care urmează perioadei Crăciunului la care ne-am referit, până la Paşti, condiţiile sunt deosebit de favorabile pentru a ne aduce în conştienţă întâlnirea omului cu Iisus Christos.

Într-un mod adânc – şi acest lucru nu ar trebui să devină vag sau confuz printr-o cultură materialistă abstractă –, timpul Crăciunului este legat de procese ale Pământului, pentru că omul parcurge împreună cu Pământul transformarea de Crăciun a acestuia. Timpul Paştilor este determinat de procese ale cerului. Duminica de Paşti trebuie stabilită în funcţie de prima duminică care urmează primei Luni pline de după echinocţiul de primăvară. Aşadar, în timp ce momentul Crăciunului este stabilit prin luarea în considerare a condiţiilor Pământului, locul calendaristic al Paştilor este determinat de sus în jos. Căci cât este de adevărat că prin tot ce am descris noi suntem legaţi de condiţiile terestre, tot atât este de adevărat că suntem legaţi şi depindem de ceea ce trebuie să descriu acum, de condiţiile cosmice, de marile condiţii cosmic-spirituale. Timpul Paştilor, adică acel timp din curgerea anului în care tot ceea ce a fost determinat în noi prin întâlnirea cu Christos în perioada Crăciunului, se leagă din nou în mod corect cu omul nostru fizic pământesc. Şi marele misteriu, misteriul Vinerii Mari, care actualizează pentru om misteriul Golgotei în perioada Paştilor, mai are pe lângă toate celelalte semnificaţii şi pe aceea că Christos, care pare că merge alături de noi în timpul pe care l-am descris, se apropie acum cel mai mult de noi, întru câtva, vorbind în mod rudimentar, pătrunzându-ne astfel încât poate rămâne în noi pentru perioada de după misteriul de pe Golgota, în timpul care urmează ca perioadă a verii, perioadă în care în vechi misterii oamenii au vrut să se lege cu macrocosmosul de ziua Sfântului Ioan pe altă cale decât trebuie să aibă loc aceasta după misteriul de pe Golgota.

Vedeţi, în această privinţă noi suntem microcosmosul care este integrat în macrocosmos într-un mod profund semnificativ. Şi există de fiecare dată un mers împreună cu macrocosmosul în curgerea anului, care însă este legat, din cauză că se află interior în om, cu evoluţia sezonieră. În felul acesta, ştiinţa spiritului încearcă să ne dezvăluie ce reprezentări îşi poate însuşi omul privitor la Christosul care pătrunde, care impregnează viaţa noastră pământească de la misteriul de pe Golgota.

Şi cred că este necesar să fac aici o inserţie care este importantă şi care ar trebui să fie bine înţeleasă tocmai de prietenii ştiinţei noastre a spiritului.

Problema nu ar trebui să fie prezentată ca şi cum strădaniile ştiinţei spiritului pot fi un înlocuitor pentru exerciţiile şi viaţa religioasă. Ştiinţa spiritului poate fi cel mult şi în cea mai mare măsură, cu privire la misteriul lui Christos, un reazem, o construcţie la baza vieţii religioase şi a exerciţiului religios; dar ştiinţa spiritului nu trebuie să fie transformată în religie, ci ar trebui să fie clar că religia, în viaţa ei vie, în exerciţiul ei viu, în cadrul comunităţii umane, aprinde conştienţa spirituală a sufletului. Dacă această conştienţă spirituală trebuie să capete viaţă, atunci omul nu se poate opri la reprezentări abstractre ale lui Dumnezeu sau Christos, ci trebuie să se afle permanent înnoit în experienţa religioasă, în preocuparea religioasă, care pentru diferiţi oameni

poate îmbrăca cele mai diferite forme, trebuie să se afle în acestea ca în ceva care îl învăluie ca o ambianţă religioasă. Iar dacă această ambianţă religioasă găseşte mijlocul de a pune suficient sufletul în mişcare, acest suflet va resimţi şi dorul pentru acele reprezentări care sunt dezvoltate în ştiinţa spiritului. Dacă sub raportul obiectivităţii ştiinţa spiritului este cu siguranţă un sprijin pentru construcţia religioasă, sub raportul subiectivităţii a sosit în prezent timpul despre care trebuie să spunem că un om care simte în mod corect religios este condus tocmai prin simţirea religioasă şi să cunoască. Căci în simţirea religioasă se obţine cunoaşterea spirituală, în ştiinţa spiritului conştienţa spirituală, aşa cum în ştiinţele naturii se cucereşte cunoaşterea naturii; şi conştienţa spirituală conduce la nevoia imperioasă de a obţine cunoaşterea spiritului. În mod subiectiv am putea spune că tocmai o viaţă religioasă intimă poate împinge pe om spre ştiinţa spiritului.

O a treia întâlnire este cea prin care omul ajunge în apropierea omului-spirit propriu-zis, care va trebui să apară în viitor, mijlocită printr-o fiinţă aparţinând ierarhiei arheilor. Se poate spune: Cei vechi şi încă şi oamenii actuali – numai că oamenii actuali când discută despre aceste lucruri nu mai au, în general, o conştienţă a adevărului profund al problemei – simţeau şi simt acest moment ca întâlnirea cu ceea ce pătrunde lumea, cu ceea ce abia mai putem recunoaşte în noi înşine şi în lume, şi în care ne contopim cu sinea noastră ca într-o unitate. Şi aşa cum se poate vorbi, în cazul celei de a doua întâlniri, deja ca despre o întâlnire cu Iisus Christos, tot astfel în cea de a treia întâlnire putem vorbi de întâlnirea cu principiul Tatălui, cu „Tatăl" ca fiind cel care se află la baza întregii lumi, cu ceea ce simţim, când simţim corect, ca fiind ce în religii este numit „Tatăl". Această întâlnire este la rândul ei de aşa natură încât ne revelează relaţia noastră intimă cu macrocosmosul, cu Universul divin-spiritual. Desfăşurarea zilnică a proceselor universale include pentru noi întâlnirea cu geniul. Evoluţia sezonieră a anului include pentru noi întâlnirea cu Iisus Christos. Şi evoluţia întregii vieţi umane, această viaţă umană care în mod normal poate fi desemnată ca viaţa patriarhală de 70 de ani, se asociază cu întâlnirea cu principiul Tatălui. Pentru un anumit timp al vieţii noastre pământene fizice, pe drept cuvânt ignorat din multe puncte de vedere de educaţia noastră, noi suntem pregătiţi şi trăim – în general în mod inconştient între 28 şi 42 de ani, dar în adâncimile sufletului totuşi în mod plenar – întâlnirea cu acest principiu al Tatălui. Apoi postacţiunea acestuia poate creşte ulterior, dacă dezvoltăm simţiri suficient de fine pentru a acorda atenţie la ceea ce intervine în viaţa noastră venind din noi înşine ca postacţiune a întâlnirii cu principiul Tatălui.

Într-o anumită perioadă a vieţii noastre, când suntem pregătiţi, educaţia ar trebui să acţioneze în sensul de a face această întâlnire a omului cu principiul Tatălui cu adevărat profundă, ceea ce se poate obţine cu cele mai variate mijloace. Se poate realiza acest lucru dacă omul este impulsionat în perioada educării sale să-şi dezvolte intens sentimentul măreţiei lumii, al splendorii lumii, al sublimului proceselor lumii. Noi lipsim omul de lucruri importante, dacă îl lăsăm să vadă prea puţin, dacă nu-i tansmitem că avem pentru tot ce se manifestă ca frumuseţe şi măreţie a lumii o veneraţie şi un respect pline de dăruire. Prin faptul că îl lăsăm să simtă legătura afectivă a inimii umane cu frumuseţea, cu măreţia lumii, noi îl pregătim pe om pentru o întâlnire corectă cu principiul Tatălui. Căci această întâlnire cu principiul Tatălui înseamnă mult pentru viaţa dintre moarte şi o nouă naştere. Această întâlnire cu principiul Tatălui, care se produce în mod normal la vârsta menţionată, reprezintă o mare forţă şi un sprijin atunci când omul trebuie să-şi retrăiască retrospectiv sufleteşte, după ce a trecut prin poarta morţii, viaţa în timp ce trece prin lumea sufletelor. Iar omul poate face această călătorie retrospectivă, cum trebuie s-o facă de fapt – aşa cum ştim, aceasta înseamnă cam o treime din timpul petrecut între naştere şi moarte –, dacă are reprezentarea întâlnirii cu acea fiinţă pe care o presimte atunci când vorbeşte despre Tatăl ordinii universale. Aceasta este o reprezentare importantă pe care omul trebuie s-o aibă întotdeauna, alături de cea a morţii însăşi, după ce a păşit prin poarta morţii.

Având în vedere cele discutate, se naşte bineînţeles o problemă importantă. Există oameni care mor înainte de a fi atins jumătatea vieţii, când în mod normal are loc întâlnirea cu principiul Tatălui. Trebuie să avem în vedere situaţia în care omul moare datorită unei cauze exterioare, prin boală – care este o prilejuire din afară –, prin slăbiciune. Când întâlnirea cu principiul Tatălui în fundamentele subconştiente profunde ale sufletului nu a putut avea loc din cauza morţii premature, atunci ea are loc în clipa morţii. Această întâlnire este trăită concomitent cu moartea. Şi aici lucrurile sunt de aşa natură încât putem spune acum ceva ce am exprimat în alt fel într-un context corespunzător, de exemplu, în ***Teosofia*** [Nota 7] mea, în care se vorbeşte despre fenomenul întotdeauna tulburător în cel mai înalt grad al faptului că unii oameni îşi pun capăt vieţii prin propria lor voinţă. Acest lucru nu l-ar face nici unul dintre cei care recunosc importanţa unei astfel de fapte. Iar când ştiinţa spiritului va fi trecut cu adevărat în simţirea omului nu vor mai exista sinucideri. Căci pentru ca omul să poată percepe principiul Tatălui în ora morţii sale, atunci când aceasta survine înaintea jumătăţii vieţii, moartea trebuie să vină din afară, nu să şi-o pricinuiască el. Greutatea pe care o întâmpină sufletul, descrisă în ***Teosofia*** mea, ar putea fi descrisă din punctul de vedere adoptat azi şi în consecinţă am putea spune: Omul se sustrage, în cazul morţii prin propria-i voinţă, întâlnirii cu principiul Tatălui în încarnarea dată.

Pentru că intervin atât de intim în viaţă, adevărurile pe care ştiinţa spiritului le are de rostit despre însăşi viaţa umană sunt deosebit de serioase mai cu seamă în cazurile importante. Ele ne lămuresc cu privire la viaţă, şi de această clarificare privind problemele vieţii are nevoie omul în timpul în care va trebui să se dezbare din nou de materialismul care stăpâneşte ordinea lumii şi concepţia lumii actuale, în măsura în care ea depinde de om. Va fi nevoie de forţe puternice pentru a putea depăşi legătura cu elementele pur materiale care au cuprins omul în prezent, pentru a-i da din nou posibilitate de a recunoaşte din experienţa de viaţă nemijlocită legătura sa cu lumea spirituală.

Şi dacă se vorbeşte într-un mod mai abstract despre fiinţele ierarhiilor spirituale, se poate vorbi mai concret despre faptul că omul, el însuşi, poate urca trei trepte, mai întâi parcurgând trăiri inconştiente, dar care pot fi aduse la starea de conştienţă, încă din timpul vieţii sale, prin întâlnirea cu geniul, prin întâlnirea cu Iisus Christos, prin întâlnirea cu Tatăl. Desigur, aceasta depinde în mare măsură de faptul ca noi să obţinem multe reprezentări care ne împing spre sentimente, care rafinează atât de mult viaţa noastră, viaţa noastră sufletească interioară, încât nu putem trece nepăsători pe lângă aceste lucruri care, dacă suntem atenţi, intervin pur şi simplu ca realitate în viaţa noastră. În această privinţă, mai cu seamă educaţia va avea foarte multe de făcut în viitorul apropiat.

Aş vrea să mai evoc o reprezentare. Gândiţi-vă cât de nemăsurat este adâncită viaţa când putem adăuga ştiinţei generale detalii privind karma, detalii ca acela că în cazul unui sfârşit prematur omul are în clipa morţii întâlnirea cu principiul Tatălui. Aceasta înseamnă că a fost impus prin însăşi karma ca omul să sufere moartea timpurie, pentru ca întâlnirea cu principiul Tatălui să aibă loc. Ce se întâmplă, de fapt, când are loc o astfel de întâlnire anormală cu principiul Tatălui? Omul este nimicit din afară; fiinţa sa fizică este subminată, distrusă din afară. Şi în cazul unei boli se întâmplă acelaşi lucru. Scena pe care se petrece întâlnirea cu principiul Tatălui este, în acest caz, lumea fizică. Prin faptul că lumea exterioară, fizică, a distrus omul, se manifestă chiar la locul distrugerii, întotdeauna vizibilă, desigur, mai târziu, în privirea retrospectivă, întâlnirea cu principiul Tatălui. Omul câştigă prin aceasta şi posibilitatea ca de-a lungul întregii sale vieţi pe care o parcurge după ce a trecut prin poarta morţii să păstreze fixat gândul la locul de pe Pământ, privit din înălţimi cereşti, unde a avut loc întâlnirea cu principiul Tatălui. Aceasta îl aduce însă pe om în situaţia de a acţiona mult din lumea spirituală în lumea pământeană fizică.

Dacă abordăm din acest punct de vedere timpul nostru actual şi încercăm să trăim ca sentiment, aşa cum am dezvoltat şi azi, întâlnirea cu principiul Tatălui nu ca simplă reprezentare abstractă,

ci ca ceva foarte important, dacă ne îndreptăm privirea cu acest sentiment spre numeroasele morţi timpurii, atunci trebuie să spunem: Aici se află predestinarea, pregătirea faptului ca în viitor să se poată acţiona mult dinspre lumea spirituală în lumea fizică pământeană. În felul acesta aveţi, dintr-un alt punct de vedere, ceea ce sub impresia unor evenimente triste v-am spus deja de acum câţiva ani, că acei oameni care trec înainte de vreme prin poarta morţii trebuie să devină ajutoare importante pentru evoluţia viitoare a umanităţii, care are nevoie de forţe puternice pentru a se putea desprinde din materialism. Dar toate acestea trebuie să ne fie aduse în conştienţă; toate acestea nu trebuie să se desfăşoare numai în mod inconştient sau în subconştient. Din această cauză este necesar ca aici pe Pământ sufletele să devină receptive pentru aceste procese, altfel forţele care trebuie dezvoltate din lumea spirituală se îndreaptă în alte direcţii. Pentru ca aceste forţe care sunt predestinate să poată fi fertile pentru Pământ, este necesar să existe pe Pământ suflete care să se impregneze cu cunoaşterea lumii spirituale. Şi din ce în ce mai mult trebuie să existe suflete care să se pătrundă cu cunoaşterea lumii spirituale. Să încercăm deci să facem fertil ceea ce cândva va trebui spus şi prin cuvinte, şi anume conţinutul ştiinţei spiritului. Să revitalizăm cu ajutorul limbii – am folosit acest cuvânt în conferinţa trecută – pe care o învăţăm prin ştiinţa spiritului, asemenea vechi reprezentări care nu sunt întreţesute fără rost în viaţa noastră actuală, să vitalizăm ceea ce auzim de la Plutarh, că omul (este vorba de omul fizic) este pătruns de omul spiritual, dar şi că încă un mădular spiritual superior aparţine în mod normal omului, acesta aflându-se însă în afara capului, şi reprezintă geniul său, pe care înţeleptul îl ascultă de bună voie. Să încercăm să ajungem la sentimente ajutătoare pentru a nu ne afla lipsiţi de atenţie faţă de aceste fenomene ale vieţii.

În finalul conferinţei lăsaţi să vă aduc în apropierea sufletelor dumneavoastră o reprezentare ajutătoare, un sentiment ajutător: este, din păcate, greu pentru mulţi oameni să simtă ceva, în viaţa noastră materialistă, despre ceea ce aş numi sfinţenia somnului. Acest sentiment este atenuat de timpul de încercare actual, dar care nu ar trebui să rămână atenuat, ceea ce ar putea fi doar sperat dacă materialismul ar mai dura, ci ar trebui intensificat. Dacă se intuieşte că ceea ce trece drept inteligenţă în omenire este lipsit de orice respect pentru sfinţenia somnului, acesta este un fenomen cultural cu bătaie lungă. Asemenea lucruri nu trebuie să fie blamate, ele nu trebuie nici amintite aici în sensul că ar conduce la o estetică ce nu trebuie să fie tradusă în realitate. Noi trebuie să trăim cu lumea, dar trebuie să trăim cu ea cu ochii deschişi. Căci numai prin aceasta ne smulgem corporalitatea... (*lipsă în stenogramă*). Să ne gândim câţi oameni care-şi petrec orele serii cu gândurile orientate numai spre cele materiale se dăruiesc apoi somnului, fără a dezvolta sentimentul – el nu se degajă cu adevărat ca ceva viu dintr-o mentalitate materialistă –, fără a dezvolta sentimentul că somnul ne uneşte cu lumea spirituală, ne trimite dincolo, în lumea spirituală. Oamenii ar trebui cel puţin să dezvolte treptat ceea ce îşi pot spune cu cuvintele: eu adorm. Până la trezire sufletul meu va fi în lumea spirituală. Acolo el va întâlni forţa fiinţială conducătoare a vieţii mele terestre, care este prezentă în lumea spirituală, care îmi înconjoară capul, acolo va întâlni geniul. Iar când mă voi trezi, eu voi fi avut întâlnirea cu geniul. Aripile geniului meu vor fi atins, prin bătăile lor, sufletul meu.

De faptul de a da viaţă sau nu unui astfel de sentiment, atunci când te gândeşti la relaţia ta cu somnul, depinde foarte mult depăşirea vieţii materialiste. Depăşirea vieţii materialiste poate fi realizată numai prin stimularea intimă a unor sentimente corespunzătoare lumii spirituale. Numai dacă reuşim să insuflăm o trăire puternică unor astfel de sentimente viaţa va fi atât de intensă în somn încât contactul cu lumea spirituală poate face ca viaţa noastră de veghe să se poată fortifica treptat, şi nu vom avea în jurul nostru numai viaţa senzorială, ci şi lumea spirituală, care este lumea adevărată. Căci această lume pe care noi o numim în mod obişnuit lumea adevărată este, aşa cum am arătat în ultimele conferinţe publice [Nota 8], numai o imagine a lumii adevărate. Lumea adevărată este cea a spiritului. Şi comunitatea restrânsă care se dedică în prezent ştiinţei spiritului orientată antroposofic va recepta cu cea mai bună impresie simptomele timpului nostru, grelele suferinţe ale timpului nostru, atunci când la toate cele care încearcă azi

pe om va adăuga şi faptul de a resimţi acest timp ca pe o încercare, dacă poate fi asociat cu suficientă forţă sufletească şi cu suficient curaj al inimii ceea ce trebuie să preluăm prin raţiunea noastră, prin înţelegerea noastră ca ştiinţă a spiritului.

Cu aceste cuvinte am vrut să întăresc azi încă o dată ceea ce am mai spus şi în alte rânduri: ştiinţa spiritului îşi găseşte locul corespunzător în inima omului, dacă nu este teorie pură, numai ştiinţă, ci dacă pătrunde şi vitalizează – vorbind simbolic –, ca sânge al inimii sufletului, întreaga noastră fiinţă tot atât de intim cum sângele nostru fizic trebuie să pătrundă intim şi să dea viaţă fiinţei noastre corporale.

III. PLĂSMUIREA DESTINULUI ÎN STARE DE SOMN ŞI ÎN STARE DE VEGHE

Berna, 6 aprilie 1923

Să studiem azi o problemă care poate constitui, într-un anumit sens, o completare la conferinţa pentru publicul larg [Nota 9] ţinută ieri. Aş dori să studiez azi mai îndeaproape cum se situează omul în acea parte a ordinii cosmice care este în legătură cu propriul său destin, cu ceea ce, în cercul nostru, obişnuim să desemnăm drept karmă. Cum are loc, propriu-zis, această plăsmuire a destinului, la om? Ca să dăm un răspuns viabil, nu unul teoretic, la această întrebare, trebuie să ne adâncim ceva mai mult în entitatea umană.

Adeseori se vorbeşte despre viaţa omului în felul următor: Viaţa umană se desfăşoară în cele două stări de conştienţă diferite, cea de veghe şi cea de somn. Dar somnul e conceput, de fapt, numai în sensul reprezentării: În timpul somnului omul se odihneşte. Concepţia naturalist-ştiinţifică presupune că la adormire activitatea conştientă încetează şi că apoi ea reîncepe, că, aşadar, şi în ceea ce priveşte organismul, somnul nu e altceva decât o încetare a activităţii omului, pentru ca acesta să se odihnească. Dar somnul nu este o simplă odihnă, trebuie să ne fie clar faptul că, mai întâi ceea ce numim corp astral, dar apoi şi eul, se află, de la adormire până la trezire, ca realităţi, în afara corpului fizic şi a celui eteric.

Ce-i drept, pe treapta de evoluţie pe care se află în prezent, în viaţa pământească, omul nu poate deveni conştient în mod nemijlocit de ceea ce fac, propriu-zis, eul şi corpul astral, în perioadele dintre adormire şi trezire. Dar ceea ce ele fac are pentru viaţa umană o importanţă cel puţin la fel de mare ca viaţa trează de peste zi. Dacă eul şi corpul astral nu pot avea conştienţa tuturor proceselor complicate care au loc în timpul somnului, aceasta se întâmplă numai din cauză că în stadiul pământesc, aşa cum este el azi, eul şi corpul astral nu au organele necesare pentru a percepe evenimentele în care ele sunt implicate. Dar aceste evenimente au loc. Şi omul trece prin ele de la adormire până la trezire, iar ele acţionează asupra vieţii de peste zi, asupra vieţii conştiente a omului.

Ne vom forma nişte reprezentări juste despre felul în care acţionează trăirile eului şi ale corpului astral asupra vieţii treze de peste zi, dacă ne îndreptăm privirile spre începutul vieţii umane. Am făcut adeseori acest lucru, în cursul altor expuneri. Am putea spune că, la început, în prima copilărie, omul se transpune în viaţa pământească dormind. Nu trebuie să vorbim aici numai de perioadele în care copilul doarme cu totul, în aşa fel încât se vede şi în mod exterior că el doarme, ci trebuie să vorbim, propriu-zis, de întreaga perioadă de care mai târziu nu ne mai putem aminti deloc, cu conştienţa obişnuită. Pentru observaţia exterioară copilul poate face impresia că e treaz, dar ceea ce are loc în conştienţă nu ia nişte forme de care omul să-şi poată

aminti mai târziu. Şi toate lucrurile pe care copilul le trăieşte, dar de care omul nu-şi aminteşte mai târziu, pot fi desemnate de noi astfel: este perioada în care omul se transpune în viaţa pământească dormind.

Dar câte nu iau naştere tocmai în această stare de somn, de la începutul vieţii pământeşti umane? Trei lucruri trebuie să avem în vedere în mod cu totul deosebit, dacă vrem să înţelegem cum acţionează ceea ce omul a adus cu sine din existenţa sa prepământească, cum acţionează ceea ce el întreţese acum, într-un mod obscur şi pentru el, în obscuritatea somnului, în existenţa sa fizică; trei sunt lucrurile pe care omul trebuie să şi le însuşească într-un alt mod decât animalul. Animalele ori nu şi le însuşesc deloc, ori le aduc cu ele pe lume, într-o măsură mai mare sau mai mică.

Cele trei lucruri sunt desemnate de noi în viaţă, de obicei, în aşa fel încât ele sunt înţelese într-un mod foarte unilateral. E înţeleasă, de fapt, doar o mică parte din toate acestea. Primul lucru e învăţarea mersului. Omul vine în lumea pământească drept fiinţă care nu ştie să meargă, şi trebuie să-şi însuşească mersul. Al doilea lucru pe care omul trebuie să şi-l însuşească este vorbirea, iar al treilea e gândirea. Putem vedea exact, la copil, că uneori unul dintre ele vine înainte de celelalte, dar, dacă avem în vedere omenirea în general, putem spune: Omul învaţă să meargă, să vorbească, să gândească – în orice caz, gândirea se dezvoltă numai după ce a apărut vorbirea. De-abia din vorbire se dezvoltă, treptat, facultatea de a reţine şi sub formă de gânduri ceea ce e cuprins în cuvinte. Şi durează destul de mult timp până când se poate spune cu adevărat: Copilul gândeşte.

Dar tocmai mersul e înțeles într-un mod foarte unilateral. Căci mersul nu constă, pur şi simplu, în faptul că copilul învaţă să se ridice şi să-şi pună picioruşele într-o mişcare de pendulare, ci în faptul că el învaţă să stăpânească echilibrul, echilibrul uman în lume, aş zice: facultatea de a se situa oriunde fără să cadă: de a-şi aşeza corpul în lume, de a-şi stăpâni muşchii, membrele, în aşa fel încât centrul de greutate al corpului, indiferent că omul merge sau stă în picioare, să cadă în punctul potrivit. Dar până în ziua de azi lucrurile sunt înţelese într-un mod unilateral, fiindcă dumneavoastră trebuie să aveţi în vedere faptul că aici mai are loc un proces extrem de important: diferenţierea picioarelor şi a mâinilor.

Animalele îşi folosesc cele patru membre în acelaşi fel – cel puţin de regulă, dacă apar devieri de la aceasta, lucrurile pot fi explicate foarte bine –, omul diferenţiază. Pentru a-şi stabili echilibrul, pentru a merge, el are nevoie de picioarele sale, pe când braţele şi mâinile sunt nişte mijloace de exprimare de-a dreptul minunate pentru viaţa sa sufletească, şi ele devin purtătoarele muncii desfăşurate de el în lume. Tocmai în această diferenţiere, dintre laba picioarului şi mâini, dintre braţe şi picioare, zace ceea ce ţine de procesul desemnat de obicei, într-un mod unilateral, drept învăţarea mersului. Cu aceasta am ajuns la ceea ce ne arată, în cadrul lumii fizice, ce anume îşi însuşeşte omul de-abia în cursul vieţii pământeşti.

Al doilea lucru pe care omul şi-l însuşeşte, prin încercări repetate – ca la învăţarea mersului şi a situării în poziţie verticală, la căutarea echilibrului, la diferenţierea dintre mâini şi picioare –, încercând prin imitare, este vorbirea. Şi am putea spune: Vorbirea nu e cu totul independentă de mers, dar mai ales de folosirea mâinii diferenţiate. Fiindcă se ştie că vorbirea are legătură cu dezvoltarea unui organ anume din creier, a circumvoluţiunii din partea stângă a tâmplei. Dar aşa stau lucrurile numai la oamenii care săvârşesc cele mai importante activităţi din viaţă mai ales cu mâna dreaptă. La stângaci, organul vorbirii e situat pe cealaltă parte, pe partea dreaptă. De aici putem să vedem deja că ceea ce se exprimă în actul vorbirii are legătură cu căutarea echilibrului.

Iar din vorbire se dezvoltă apoi gândirea. Cel care s-a născut mut poate fi ajutat să-şi cucerească gândirea numai pe cale artificială. La toţi oamenii care nu s-au născut muţi gândirea se dezvoltă din vorbire.

Dar se poate trece cu vederea această particularitate a omului, pe care am caracterizat-o adineaori în câteva cuvinte, când se urmăreşte trecerea omului, mai târziu în viaţă, de la starea de veghe la cea de somn. Atunci corpul fizic şi corpul eteric stau, din punct de vedere fizic, în pat, iar eul şi corpul astral s-au despărţit, în esenţă, de corpurile fizic şi eteric. Dacă ne apropiem, însă, cu mijloacele ştiinţei spiritului, de corpul astral al omului, aşa cum este el despărţit, de la adormire până la trezire, de corpurile fizic şi eteric, vom constata că acest corp astral conţine, într-o măsură esenţială, forţele care au legătură cu învăţarea vorbirii, la om. Este extrem de interesant să observăm adormirea şi trezirea omului, când el, copil fiind, învaţă să vorbească şi este interesant, chiar, să observăm la un om oarecare, la un adult, care de-abia acum învaţă să vorbească, faptul că corpul astral participă într-o măsură extrem de mare tocmai la procesul de învățare a vorbirii. Fiindcă în perioada în care omul e angajat în procesul de învăţare a vorbirii, dar şi mai târziu, când el se serveşte de vorbire, în cursul zilei, corpul astral poartă cu sine spiritual-sufletescul care trăieşte în cuvinte, în vorbire, ducându-l cu el afară din corpul fizic şi corpul eteric.

Dacă puteţi urmări cum vorbeşte omul, cum îşi formează cuvintele, cum dă cuvintelor sale timbrul lor specific, dacă puteţi urmări felul cum pune el în cuvinte forța convingerii sufletului său, cum îşi pune în cuvintele sale sufletul, ceea ce el vieţuieşte, atunci veți putea urmări şi mai departe cum, la adormire, corpul astral scoate afară din corpul fizic şi din corpul astral acest spiritual¬sufletesc şi, în stare de somn, conține, tocmai ca pe un fel de ecou, vibrația în lumea spiritual-sufletească a spiritual-sufletescului vorbirii. Dumneavoastră puteţi urmări şi la corpul astral aflat în stare de somn formele cuvintelor, nuanțele sunetelor, forţa de convingere pe care omul e în stare s-o pună în cuvinte. Nu avem aici, bineînţeles, nicio forţă de vibrație care se transmite aerului; prin aceasta nu ia naştere nicio sonoritate vocală fizică a vorbirii. Dar ceea ce iese din gura omului, pe valurile cuvintelor, drept spiritual-sufletesc şi este auzit de urechea umană, ceea ce se transmite drept fapt sufletesc pe curentul vorbirii, e dus afară, în lumea spirituală, de către corpul astral, drept spiritual-sufletesc, atunci când omul doarme. Numai că vedem mai clar acest lucru când copilul, sau şi omul adult, fac eforturi, când învață o limbă străină, să-şi însuşească limba respectivă. Dar pe parcursul întregii vieți are loc acest lucru: spiritual-sufletescul a ceea ce vorbim în timpul zilei, noaptea e dus afară, în lumea spirituală, de către corpul astral. Aşa că noi putem spune: Noaptea, mai ales nuanța afectivă a celor spuse e dusă afară din om de către corpul astral. Aceasta este o particularitate a corpului astral.

Dar să observăm acum felul în care se comportă eul de la adormire până la trezire. Eul e legat, într-un mod natural, aş zice, de membre. La fel cum corpul astral e legat de piept şi vorbirea vine din piept, exact aşa eul e legat de tot ceea ce omul face cu membrele sale, de tot ceea ce el face de la trezire până la adormire, mergând dintr-un loc într-altul, desfăşurând cu braţele şi cu mâinile sale o activitate sau alta. La fel cum, în timpul somnului, corpul astral se revarsă în fiecare cuvânt şi sufletescul cuvântului iese afară, eul e legat de orice mişcare pe care noi o facem, când, fiind treji, ne ducem într-un loc sau altul din lume. Eul are legătură cu orice mişcare a mâinilor, cu orice gest de a apuca un obiect. Dar, în timp ce în cazul corpului astral, pentru că vorbirea este ceva atât de sufletesc, noi luăm mai puţin în seamă sufletescul propriu-zis, suntem mai puţin atenți la faptul că în vorbire se revarsă, în mod sufletesc, ceva cu totul deosebit, atunci când studiem legătura dintre eu şi membre suntem învățaţi să nu mai luăm seama deloc la faptul că de acesta se leagă o realitate sufletesc-spirituală. Noi concepem mersul, gestul de a apuca cu mâinile, drept ceva care se petrece, aş zice, exclusiv în sensul unui fel de mecanism fizic, aşa cum e conceput azi organismul uman. Dar lucrurile nu stau aşa.

Fiecare mişcare a degetelor făcută în timpul zilei, fiecare pas cu care ne apropiem de un loc oarecare conține şi o realitate spiritual-sufletească, la fel cum şi cuvântul conţine o realitate spiritual-sufletească. Iar ceea ce are legătură cu membrele noastre, cu mişcările noastre, e scos de către eu, la adormire, din corpul nostru fizic şi din cel eteric şi e dus în lumea spirituală, dar acum legat în mod clar de o realitate spiritual-sufletească deosebită: şi anume, de faptul că în orice moment al perioadei dintre adormire şi trezire eul este, în mod inconştient, mulţumit sau nemulţumit. Veți înţelege imediat mai bine ceea ce am spus acum, dacă voi explica, mulțumit, dacă e să mă explic limpede, dar cam trivial, că picioarele s-au mişcat într-o direcție sau alta şi au făcut ceva, că braţele au făcut un lucru sau altul. Nu e luat afară în timpul somnului doar ecoul mişcărilor efectuate cu picioarele şi cu braţele, ci şi sentimentul de mulţumire sau de nemulțumire. El e legat, de la adomire până la trezire, de vieţuirea eului. De fapt, tu n-ar fi trebuit să te duci acolo. Sau: De fapt, a fost foarte bine că te-ai dus acolo. De fapt, a fost bine că ai făcut asta şi asta cu mâinile tale. De fapt, a fost rău că ai făcut asta şi asta. Aceasta este realitatea spiritual-sufletească pe care eul o adaugă la ceea ce el ia afară din membrele omului, când el e cufundat în somn.

Şi de ce este aşa? Este aşa din cauză că, la om, corpul astral, când e transpus, între adormire şi trezire, în lumea spirituală, are sarcina, dată de ordinea cosmică, să intre într-un contact intim cu entitățile care în cartea mea ***Știința ocultă*** sunt descrise ca făcând parte din ierarhia arhanghelilor. Fiindcă arhanghelii se simt înrudiţi cu ceea ce omul ia cu el, drept ecou al vorbirii. Acesta e lucrul de care arhanghelii au nevoie, acesta e lucrul pe care ei vor să-l viețuiască.

Aş putea spune: Exact la fel cum noi, oamenii, avem nevoie în viaţa pământească fizică să respirăm, deci, să avem în jurul nostru oxigen, şi de aceea resimţim oxigenul ca pe ceva binefăcător, arhanghelii, care au legătură cu interiorul Pământului, simt nevoia ca sufletele umane, atunci când dorm, să le aducă în întâmpinare ecoul a ceea ce zace în vorbirea lor. Aceasta este caracteristica deosebită a vorbirii umane, că ea este înrudită, prin mijlocirea stării de somn, cu ierarhia arhanghelilor. Vă veţi aminti, dacă vă veţi rechema în memorie acest lucru, ceea ce v-am spus cu diferite ocazii, în nişte cicluri de conferințe mai vechi [Nota 10]: că, de fapt, arhanghelii sunt geniile, îndrumătorii, conducătorii limbilor popoarelor. Aici este cauza. Arhanghelii sunt conducătorii limbilor popoarelor, pentru că eu vorbesc la figurat, dar aşa este – ei inspiră de-a dreptul ceea ce omul le aduce în întâmpinare, din vorbire, când adoarme. Dar rezultă imediat o neputinţă a omului, dacă, în timp ce doarme, el nu scoate afară, cu vorbirea sa, ceea ce e bine să scoată.

Este un lucru care poate fi observat mai ales în cadrul civilizației actuale. În ea există foarte puțin din ceea ce numim idealism, şi cuvintele umane au luat, treptat, nişte sensuri care se referă numai la lucrurile fizic-materiale exterioare. Desemnarea unor idealuri – ceea ce presupune credinţă în spiritual, doar idealurile sunt ceva spiritual – dispare tot mai mult. În starea de veghe, oamenii nu dezvoltă în ei avântul, entuziasmul interior faţă de idealism. De aceea, ei nu mai vorbesc decât despre lucruri care există în lumea fizică. Şi cuvintele desemnează tot mai mult lucruri care există în lumea fizică.

În epoca noastră până şi oamenii care cred cu fanatism în spirit, resping, totuşi, spiritul. Ei fac tot felul de experimente spiritiste, lăsând să se manifeste spiritul, fiindcă vor să creadă în spirit numai dacă acesta poate deveni material. Dar nu e spirit ceea ce apare în irizări de lumină materiale etc. Spiritismul e forma extremă a materialismului. Asemenea oameni caută să nege spiritul prin faptul că recunosc drept spirit numai ceea ce intră în lumea materială.

Aşadar, noi trăim într-o epocă în care cuvintele nu se desprind din suflet cu un elan ideal. Şi aceasta, într-o măsură din ce în ce mai mică. Dar, dacă acest elan ideal nu există, dacă, altfel spus, omul aflat în stare de veghe nu e în stare să vorbească, pe lângă lucrurile fizice, şi despre

idealurile sale, să se îndrepte, aş zice, spre ceea ce ține de ideal, spre ceea ce se află deasupra lumii fizice, spre ceea ce dă vieţii nişte ţeluri situate deasupra vieţii fizice şi dincolo de ea, dacă omul nu dezvoltă, în vorbirea lui cotidiană, cuvinte care desemnează nişte idealuri, dacă vorbirea însăşi nu e scăldată în idealism – atunci omul găseşte numai cu foarte mare greutate, în timp ce doarme, acea legătură cu arhanghelii, care-i este, de fapt, necesară, şi atunci în viaţa de somn nu se creează nicio ordine în privința a ceea ce trebuie să se petreacă între sufletul uman şi ierarhia arhanghelilor. Dacă aşa stau lucrurile, dacă omul a căzut pradă materialismului, dacă el nu mai manifestă niciun fel de idealism în vorbirea sa, dacă cuvintele au devenit treptat de aşa natură că omul nu mai vorbeşte decât foarte puţin de idealuri, atunci viaţa pământească se desfăşoară în aşa fel încât omul pierde în fiecare noaptea ocazia, dacă pot spune aşa, de a intra în legătură cu arhanghelii... Şi atunci îi vine greu să fie unit atât de intim cu lumea spirituală încât să poată trăi în mod viguros, suficient de viguros, viaţa de după moarte, viaţa dintre moarte şi o nouă naştere. Omul îşi slăbeşte puterile pentru viaţa dintre moarte şi o nouă naştere prin faptul că vorbirea sa nu conţine niciun pic de idealism.

A şti cum stau lucrurile aici, este deja o cunoaştere pentru viaţă. Cine ştie ce se întâmplă când vorbirea nu conţine niciun dram de idealism, acela va dobândi, în cele din urmă, forţa de a face din nou tot ce-i stă în puteri pentru ca în vorbirea umană să pătrundă şi idealismul. Deja în cursul vieţii pământeşti putem observa că nu va ajunge să aibă forţă deplină acela care nu poate să soarbă din fiinţa arhanghelului forţa necesară, în starea dintre adormire şi trezire. Putem spune, de-a dreptul, despre ceea ce vorbirea trebuie să facă în timpul somnului cu noi, ca oameni: ca să primim în mod just acest lucru, pentru viață, trebuie să ne străduim cu adevărat să avem în cuvinte un asemenea idealism încât în ele să nu se reverse doar comunicările necesare înţelegerii în problemele vieţii cotidiene, ci şi nişte realităţi spirituale, sub forma idealismului.

Dar toate acestea ies şi mai mult în evidenţă dacă vom observa acum starea eului din perioadele de somn. În starea de somn eul ia cu el afară mulţumirea şi nemulțumirea lăsate de ceea ce au făcut membrele. Exact aşa cum, prin ecourile vorbirii, corpul astral e dus spre ierarhia arhanghelilor, în stările de somn eul e dus, prin ceea ce el scoate afară, sub forma activităţilor zilnice desfăşurate cu brațele şi cu picioarele, spre ierarhia Începătoriilor, arhailor, a forţelor originare. Din sfera Începătoriilor ne vine apoi forţa de a pătrunde, în primul rând, corpul fizic în mod just, în aşa fel încât noi nu doar să voim binele, ci să şi putem stăpâni, până la un anumit punct, pornirile corpului fizic, într-o asemenea măsură încât corpul nostru fizic să nu ne frâneze la realizarea a ceea ce noi ne propunem, în libertatea gândului, ca datorie sau ca ţel. În gândire noi suntem liberi. Dar forţa de a aplica în viaţă libertatea o primim numai dacă ducem afară, în somn, legătura justă cu arhaii, cu forţele originare.

Cum putem face aceasta? Idealismul pune corpul nostru astral în legătura justă cu arhanghelii. Ce pune eul nostru în legătura justă cu forţele originre? Chiar dacă *noi*, în primă instanţă, rămânem inconştienți în timpul nopţii, fiinţa din ierarhia forţelor originare are conştienţa deplină a situaţiei, ea preia ceea ce în noi rămâne inconştient şi îl dezvoltă, transformându-l într-un gând clar al stării de mulţumire sau nemulţumire lăsate de faptele săvârşite în timpul zilei. Dar ce ne pune în legătura justă cu forţele originare, aşa cum idealismul în vorbire ne pune în legătură cu arhanghelii?

Nu există nimic altceva care să ne pună eul în legătura justă cu forţele originare, în timpul somnului, decât o iubire de oameni reală, veritabilă, adevărată, o iubire de oameni lipsită de prejudecăţi, o iubire de oameni generală, cu interes just faţă de fiecare dintre semenii noştri, cu care viaţa ne pune în contact, nu simpatie şi antipatie, care îşi au cauza în ceva ce noi nu vrem să învingem în interiorul nostru. O iubire de oameni veritabilă, adevărată, în timpul stării de veghe, ne duce în mod just, în perioadele dintre adormire şi trezire, în sânul forţelor originare, al arhailor. Şi în timp ce eul odihneşte în sânul arhailor, se plăsmuieşte karma, destinul. Aici ia

naştere judecata: Eu sunt nemulţumit de ceea ce am făcut cu mâinile şi cu picioarele mele. Şi din ceea ce rezultă drept stare de mulţumire sau de nemulţumire se formează acum ceva care este valabil nu numai pentru perioada imediat următoare după moarte, ci este valabil pentru viaţa pământească următoare; se formează forţa de plăsmuire justă a destinului, în aşa fel încât să poată fi compensate cu adevărat lucrurile pe care noi le-am simţit într-o viaţă pământească, în timpul somnului, în eu, în legătură cu forţele originare.

Dacă veţi reflecta la acest lucru, veţi vedea exact legătura deosebită care există între eu şi destin sau karmă. În timp ce la corpul astral vedem cum omul, dacă este un idealist, le dăruieşte arhanghelilor, ca pe o jertfă, vorbirea, astfel încât apoi, între moarte şi o nouă naştere, aceştia îl pot călăuzi în mod just, vedem cum eul urzeşte la plăsmuirea destinului. Karma este elaborată în colaborare cu forţele originare. Iar forţele originare au, la rândul lor, puterea de a conferi ceea ce nouă ne este necesar nu numai pentru a parcurge perioada dintre moarte şi o nouă naştere, ci şi pentru a sosi în lumea pământească, la coborârea următoare, cu o asemenea forţă încât, în primii ani ai copilăriei, să învăţăm, acum cu ceea ce am moştenit din vieţile pământeşti trecute, să mergem într-un fel sau altul, să ne găsim poziţia de echilibru, să facem diferenţierea dintre laba piciorului şi mâini, dintre braţe şi picioare.

E foarte interesant să vedem cum copilul, când trece de la târâtul pe jos la mersul în două picioare, când îşi cucereşte, mai întâi, echilibrul, e interesant să vedem în acest efort ecoul, efectul felului în care, în ultima viaţă pământească, eul a stabilit, printr-o iubire de oameni cuprinzătoare, legătura justă dintre somn şi forţele originare. Acest lucru se exprimă în procesul de învățare a mersului. El poate fi urmărit în toate detaliile. Când un copil cade mereu, putem vedea cauza în faptul că într-o viaţă precedentă el a manifestat nişte resentimente de ură faţă de oameni. Atunci el numai s-a apropiat de forţele originare, dar n-a găsit legătura justă cu ele, şi efectul se exprimă acum tocmai în felul său de a învăţa să meargă, în faptul că mereu îşi pierde echilibrul şi cade. Cine şi-ar însuşi un mod de a privi asemenea lucruri, cine şi-ar propune, de exemplu: Vreau să devin un bun educator prin faptul că observ în mod just felul cum copiii învaţă să meargă, cine ar putea face aşa ceva, acela ar vedea cu adevărat, prin observarea unui copil care învaţă să meargă, extrem de multe lucruri dintre acelea pe care un educator, un învăţător trebuie să le compenseze din punct de vedere karmic, din cauză că acel copil a adus cu sine în această viaţă prea puţină iubire de oameni, sau că a adus suficient de multă iubire de oameni, dar a aplicat-o în mod greşit.

Aici vedeţi cum o concepţie materialistă se opreşte la aspectele fizice. Concepţia materialistă spune că organismul uman se ridică pe verticală ca o maşină, învaţă să meargă etc. Dar de orice fenomen fizic e legat ceva spiritual şi cine vede procesul în totalitatea lui, acela ajunge să-şi dea seama că în felul cum un copil învaţă să meargă se manifestă nişte influenţe din viaţa pământească precedentă. Adică, învățarea mersului este felul cum omul învaţă să-şi stăpânească, atunci când intră într-o nouă viaţă pe Pământ, corpul fizic. Şi pentru acela care poate avea o privire de ansamblu asupra întregului proces, învăţarea mersului nu se epuizează în faptul că omul învaţă să-şi ridice picioarele în poziţie verticală şi îşi verticalizează tot corpul, lucrurile merg atât de departe încât acum încep nişte procese interne ale omului şi acesta devine, lăuntric, stăpân peste activitatea sa glandulară etc. Fiindcă, după ce copilul a învăţat să meargă, dar deja, mai înainte, estenţial nu este doar mersul, ci şi faptul că, dacă are un temperament flegmatic sau coleric sau un exces de afecte, de un fel sau altul, el învaţă sau nu să-şi controleze activitatea glandulară. Iar acest lucru, la rândul lui, are legătură cu ceea ce, în timpul somnului, s-a dovedit a fi, venind din vieţile pământeşti anterioare, sub forma iubirii de oameni cuprinzătoare sau a neiubirii de oameni cuprinzătoare, drept raportul său cu forţele originare.

Cine gândeşte în mod materialist îşi spune: Când doarme, omul se odihneşte. Dar el nu doar se odihneşte. Dacă, atunci când e treaz, omul manifestă idealismul corect, în somn el îi duce

corpului astral posibilitatea de a se avânta până la ierarhia arhanghelilor, adică, de a intra în timpul somnului într-o asemenea relaţie cu lumea spirituală, încât perioada dintre moarte şi o nouă naştere să poată fi trăită aşa cum trebuie. Dacă nu trăim cum trebuie această perioadă, vom aduce cu noi în viaţa pământească, bineînţeles, şi nişte deficienţe. Dar de felul cum omul se transpune într-o relaţie justă cu forţele originare, cu arhaii, depinde felul în care îşi va construi apoi viaţa următoare. Vedem, deci, că o iubire de oameni cuprinzătoare are o forţă cu adevărat creatoare. De ce depinde faptul că un om este puternic şi viguros într-o viaţă, în aşa fel încât el îşi poate pune corpul fizic în slujba sufletului, încât îşi poate stăpâni corpul fizic? Acest lucru depinde de faptul că el a manifestat în viaţa anterioară iubire de oameni, adică ceva de natură pur sufletească.

Vă amintiţi ce v-am spus în alte conferinţe [Nota 11], prezentate mai demult: Sufletul uneia dintre vieţile pământeşti se manifestă în fizicul vieţii pământeşti următoare, iar spiritualul uneia dintre vieţile pământeşti – în sufletul vieţi pământeşti următoare. Aşa se leagă între ele lucrurile pe care le-am spus adineaori.

Nu se poate afirma doar aşa, în genral, că există ceva de felul unui destin, al unei karme. Se poate spune cu adevărat: Vedem cum omul lucrează la plăsmuirea karmei sale. El o ţese în timpul somnului, dar culege roadele de care are nevoie pentru ţesătură în timpul stării de veghe. Fiindcă ceea ce el ţese sunt firele pe care trebuie să le formeze din iubirea de oameni cuprinzătore; sau firele care se rup mereu, care plăsmuiesc o karma rea pentru viaţa următoare, cele făcute din ură faţă de oameni. Căci pentru karmă intră în considerare, drept forţe creatoare, în primul rând iubirea de oameni şi ura faţă de oameni.

Dar problema trebuie privită în mod just. Este un fel comod de a concepe karma acela de a spune: Eu sunt bolnav – ei bine, aceasta e karma mea. M-a lovit o nenorocire – e karma mea. Eu nu vreau să spun că aşa ceva, drept formă de înţelepciune de viaţă, e deosebit de liniştitor, dar este, în orice caz, o concepţie teoretică foarte comodă aceea care dă toată vina, în mod fatalist, pe karmă. Dar nu e deloc just să gândim aşa. Fiindcă, ia presupuneţi că dumneavoastră nu studiaţi viaţa pământească de acum, ci pe o a treia, din viitor, atunci în cea de a treia viaţă pământească următoare veţi putea privi înapoi, la cea de acum, şi veţi spune: E karma mea. Dar ceea ce este karma dumneavoastră trimite înapoi la viaţa pământească actuală; ea s-a format acum. Vreau să spun că există în permanenţă karmă în curs de formare.

Nu trebuie să împingem totul înapoi, în trecut. Trebuie să ne fie clar că un mod just de a ne raporta la karmă ne face să spunem: O boală care apare acum la mine nu trebuie să fie neapărat consecinţa unor deficienţe sufleteşti anterioare, ci o boală poate să apară de-abia acum, fără niciun fel de antecedente. Karma rămâne, totuşi, valabilă. Dacă în viaţa pământească de acum mă loveşte o boală, o nenorocire, va veni momentul compensării sau se poate ca această nenorocire, această boală să fie compensarea. Aşadar, când vorbim de karmă, trebuie să ţinem seama întotdeauna şi de viitor. Relaţia noastră cu karmă constă în faptul că noi rămânem de nezdruncinat în admiterea dreptăţii cosmice generale, în faptul că noi ştim: Toate se compensează, dar nu rupând, pur şi simplu, şirul vieţilor pământeşti prin cea actuală şi atribuind totul trecutului.

Se situează într-un mod plin de viaţă în desfăşurarea karmică a evenimentelor vieţii acela care ştie: Compensaţia există. Dar esenţialul, în modul de a înţelege karma, este dispoziţia sufletească care se naşte din el. Şi dispoziţia sufletească ce trebuie să se nască din acest mod de a înţelege karma este aceea care ne face să ne spunem, în cazul în care ceva, o nenorocire, să zicem, vine să compenseze o deficienţă sufletească din trecut: Dacă n-ar fi venit acum această nenorocire, tu ai fi rămas cu deficienţa respectivă. Dacă priveşti în adâncurile sufletului tău,

trebuie să-ţi spui: E drept că a venit această nenorocire, fiindcă prin ea a fost stinsă, a fost eliminată din mine o deficienţă sufletească.

Cine ar vrea ca o asemenea nenorocire, care vine să compenseze o deficienţă sau o greşeală sufletească anterioră, să nu se întâmple, acela nu se situează pe poziţia unei demnităţi umane depline. El spune cam aşa: Ah, îmi e indiferent dacă rămân cu deficienţa sau că-mi cuceresc o anumită calitate! – Concepe nenorocirea în mod just numai acela care spune: Dacă mi s-a întâmplat pentru compensarea unui defect din trecut, e bine că mi s-a întâmplat. Fiindcă prin nenorocire eu voi simţi deficienţa pe care am avut-o şi care poate că s-a exprimat sub forma unei fapte greşite. Prin aceasta eu elimin deficienţa, slăbiciunea, devin din nou puternic.

Şi dacă, în cadrul karmei, ca prim pas vine o nenorocire, dispoziţia justă este aceea care ne face să spunem: Dacă omului i s-ar întâmpla numai ceea ce el îşi doreşte, atunci tocmai o asemenea viaţă l-ar face să devină foarte slab. Ce-i drept, într-una sau două din vieţile noastre pământeşti noi am trăi foarte comod şi tihnit, fiindcă spre noi ar veni mereu numai lucruri pe care ni le dorim, dar ceea ce este ţesut de către eu, în colaborare cu forţele originare, cu arhaii, drept karmă, va lua o asemenea formă, încât în viaţa pământească următoare va putea să aibă loc compensarea justă.

Adevărurile antroposofice nu trebuie să fie unele pur teoretice, prin care ajungem să cunoaştem ceva; toate sunt de aşa natură, încât pătrund în dispoziţia sufletească, în constituţia sufletului. Iar un om la care ele nu intră cu totul în constituţia sufletului nu le-a înţeles deplin, ci doar drept adevăruri teoretice. Fiindcă o înţelegere justă a karmei, a destinului, îl face pe om, ce-i drept, când el stă faţă în faţă cu viaţa, să aibă chiar o receptivitate mai fină ca de obicei la fericire şi nefericire – el vieţuieşte intens fericirea şi nefericirea –, dar el găseşte şi posibilitatea de a se transpune în sufletul său, faţă de lumea spirituală, am putea spune, în acea dispoziţie care nu provine dintr-o confesiune religioasă, ci din perceperea vie a ceea ce fac eul şi corpul astral în timp ce sunt sustrase vieţii de peste zi. Din recunoaşterea acestui lucru el ajunge la dispoziţia care-l face să aibă neîncetat încredere în dreptatea cosmică. A înţelege karma înseamnă a contempla în mod just dreptatea cosmică. Nu înseamnă a deveni flegmatic faţă de fericire şi nefericire, faţă de bucurie şi durere, ci înseamnă a pune bucuria şi durerea, fericirea şi nefericirea la locul din viaţă potrivit.

Acum noi putem spune: Când îl privim pe om, în timpul vieţii de zi, vedem, de fapt, numai eul şi corpul astral lucrând asupra corpului fizic, şi atunci noi ştim ceva despre felul în care ele lucrează asupra corpului fizic, dar nu şi despre activitatea desfăşurată de spiritual-sufletesc în eu şi în corpul astral. Când vorbesc cu un om, eu iau seama la cuvintele pe care el mi le spune şi, dacă sunt materialist, îmi explic totul în felul următor: plămânii, laringele etc. sunt în activitate, aerul e pus în vibraţie, vibraţiile se izbesc de urechea mea etc. Dacă, însă, privesc lucrurile în mod just, văd vibrând în ceea ce se formează drept cuvinte, drept vorbire, corpul său astral. Dar eu găsesc apoi unit cu acest corp astral înrudirea omului respectiv cu lumea divin-spirituală. Şi îmi spun: Dacă în timpul stării de veghe de peste zi corpul astral se află în corpul fizic, atunci înseamnă că el se ascunde în vorbire şi în alte activităţi asemănătoare. În timpul nopţii el ia parte la viaţa ierarhiilor superioare. Şi cam la fel este şi cu eul.

Putem spune, deci: Când omul doarme, el nu doar se odihneşte în vederea vieţii de zi cu zi, ci el lucrează în lumea spirituală, la fel cum cu corpul său fizic lucrează şi vorbeşte aici, în lumea fizică. Şi dacă materialismul neagă faptul că în timpul somnului eul şi corpul astral există ca ceva real, el trebuie să admită că nu e în stare să înţeleagă lumea în totalitatea ei. Fiindcă ce este pentru materialism lumea morală? Lumea morală este pentru el ceea ce omul îşi propune în gânduri, fără a avea nimic de-a face cu forţele creatoare ale lumii. Pentru acela care poate privi

în mod real în intimitatea vieţii umane, ordinea morală cosmică este elementul în care omul trăieşte când doarme, la fel de intens cum în stare de veghe trăieşte în aer şi lumină.

Mai există un aspect, care trebuie luat în seamă în mod deosebit. Când murim, noi luăm afară vorbirea – acelaşi lucru se poate spune şi despre karmă –, noi murim şi pe tot parcursul vieţii am fost legaţi într-un mod just sau mai mult sau mai puţin just cu lumea arhanghelilor. Această situaţie s-a repetat mereu, în fiecare perioadă de somn. Noi scoatem afară, în lumea spirituală, prin poarta morţii, ceea ce arhanghelii ne-au dat în timpul somnului. Şi atunci noi ne putem transpune în mod just în lumea spirituală, care este Logosul, care este constituită din elemente cosmice, care-şi are copia sa în cuvintele vorbirii, atunci noi ne putem transpune în lumea spirituală, în perioadele dintre moarte şi o nouă naştere.

Dar nu e chiar aşa de simplu. Când trecem prin moarte, noi nu mai avem corp fizic. Şi ceea ce arhanghelii ne-au dat în fiecare stare de somn nu e suficient pentru ca noi să lucrăm, să valorificăm, între moarte şi o nouă naştere, cele primite. Dar, când ne trezim, ca oameni pământesc-fizici, noi trebuie să ne cufundăm iar în corpul fizic. Arhanghelii nu ne pot ajuta aici deloc, ci e necesar să intervină, să colaboreze, nişte ierarhii şi mai înalte: fiinţele pe care în ***Ştiinţa ocultă*** le-am numit Exusiai şi Kyriotetes. Aceste spirite trebuie să introducă în pornirile şi poftele corpului fizic, care altfel ne opune rezistenţă, ceea ce noi ne-am cucerit, mai întâi în unire cu arhanghelii, prin spiritualitatea vorbirii. Şi atunci se aprinde o flacără, drept glas al conştiinţei. Dar atunci când ceea ce noi introducem din somn în corp se aprinde, drept glas al conştiinţei, în acest glas al conştiinţei acţionează ceea ce e dat în ierarhia spritelor Exusiai şi Kyriotetes, drept ierarhie mai înaltă decât cea a arhanghelilor.

Dacă privim, deci, în jur, în lumea fizică şi constatăm că un om sau altul şi-a dezvoltat atât de mult conştiinţa, încât în corpul său fizic pătrund nişte porniri mai bune, nişte instincte mai bune, atunci înseamnă că asupra lui au lucrat în mod just, ca urmare a idealismului vorbirii sale, entităţile Kyriotetes şi Exusiai.

Iar când, printr-o iubire de oameni cuprinzătoare, omul ajunge să aibă legătura justă cu arhaii, cu forţele originare, atunci el îşi elaborează karma, aşa cum se integrează ea corpului în următoarea viaţă pământească, când copilul învaţă să-şi stabilească echilibrul, când mâinile lui devin îndemânatice, când el învaţă să-şi stăpânească sistemul glandular etc., în cea mai fragedă pruncie, când noi ne transpunem în viaţa pământească dormind. Fiindcă noi ne-am cucerit capacitatea de a lucra între moarte şi o nouă naştere, în unire, ca să zicem aşa, cu forţele originare, cu arhaii. Dar pentru ca omul să aibă aici, pe Pământ, într-un mod just, o simţire subtilă, o conştienţă ageră a propriilor sale fapte, e necesar ca ierarhia pe care în ***Ştiinţa ocultă*** am numit-o Dynamis, să lucreze în colaborare cu arhaii, deci iarăşi nişte entităţi ale unei ierarhii superioare.

Când omului îi lipseşte iubirea de oameni generală, când îi lipseşte un interes adevărat faţă de oamenii din jurul său, el nu găseşte contactul just cu arhaii. Şi îşi distruge astfel posibilitatea de a-şi urzi în mod just karma viitoarei sale vieţi pământeşti şi e necesar să vină alte vieţi pământeşti, în cursul cărora el va putea să repare dificienţa. Dar în această viaţă pământească el are dezavantajul că primeşte într-o măsură din ce în ce mai mică forţa de a duce afară, în corpul fizic, judecăţile care se formează, starea de mulţumire sau de nemulţumire cu ceea ce fac picioarele şi mâinile. Fiindcă acest lucru nu-l putem face noi înşine, ci trebuie să ne unim în mod just, printr-o iubire de oameni intensificată, cu spiritele Dynamis; şi ele vor introduce apoi în mod just în corpul nostru fizic forţa care va săvârşi ceea ce e just. Fiindcă altfel clacăm, chiar dacă ne dăm seama ce ar fi bine să facem.

Noi putem deveni liberi în gânduri. Dar pentru a şi şti să folosim în mod just libertatea în viaţa fizică, trebuie să stabilim echilibrul just între starea de veghe şi cea de somn, fiindcă nu trebuie să ne unim în mod just doar cu forţele originare, ci şi cu Dynamis.

Cea mai înaltă ierarhie, serafimii, heruvimii, Tronurile, vor să ducă faptele noastre afară, în lume. Exusiai, Dynamis, Kyriotetes introduc în fiinţa noastră corporală din somn, ca forţă morală, ceea ce noi cuprindem sub formă de gânduri. Iar serafimii, heruvimii şi Tronurile o scot iar afară, în lume, astfel încât propriile noastre forţe morale devin forţe cosmice creatoare.

Când Pământul va trece, odată şi odată, în stadiul jupiterian şi, la această transformare, forţele noastre morale îşi vor îndeplini funcţiile lor adevărate, Serafimii, Heruvimii şi Tronurile se vor ocupa de aceasta, bineînţeles, numai dacă noi le vom oferi bazele necesare. Dacă, prin faptul că devenim din ce în ce mai slabi, noi le dăm nişte forţe ale distrugerii, atunci vom contribui la distrugerea Pământului, nu la construirea lui Jupiter.

Vedeţi, deci, că antroposofia clasifică lumea spirituală nu numai ca să avem nişte nume pentru diferitele trepte, ci noi putem intra, încetul cu încetul, în mod real, în marele tot al lumii, putem ajunge să avem o privire de ansamblu asupra legăturii dintre om şi lumea spirituală. Şi acesta e lucrul care le va da din nou oamenilor puterea de a duce o viaţă constructivă, când ei vor găsi, în felul acesta, calea de a înţelege legătura lor cu lumea spirituală, când ei nu vor mai crede că somnul există numai ca odihnă, ci îşi vor cuceri convingerea: Somnul există pentru ca oamenii să-şi creeze, prin efectele a ceea ce fac în viaţa fizică, o legătură justă cu lumea spirituală.

Da, este adevărat, omul poate să nege lumea spiritual-morală, fiindcă în stadiul pământesc el doarme în privinţa ei, nu-şi dă seama că ea există. Dar o ştiinţă adevărată trebuie să arate ce pierde omul prin faptul că ignoră existenţa ei. E1 pierde ceea ce se prelungeşte până în viaţa pământească drept existenţă cerească. Omului îi e dat somnul pentru ca el să-şi poată lua cu adevărat din lumea spirituală forţa de care are nevoie, tocmai pentru viaţa sa fizică.

Încercaţi să priviţi din acest punct de vedere legătura dintre ceea ce am încercat să vă prezint azi sub o formă schiţată şi cartea mea ***Filosofia libertăţii***. Veţi constata atunci: eu am subliniat în modul cel mai clar că nu este esenţial să se susţină teoretic că voinţa trebuie să fie liberă, că esenţialul este ca gândul să fie liber. Gândul trebuie să stăpânească tocmai voinţa, la cel ce vrea să fie un om liber. Dar pentru ca voinţa să nu pună în calea gândului liber o pierdică imposibil de învins, omul trebuie să-şi pună în ordine viaţa în mod corespunzător. Gândul putem să-l facem să fie liber, aşa cum suntem acum, ca oameni, în lumea fizică. Dar simţirea şi voinţa le putem elibera numai dacă ne cucerim, pentru simţire, relaţia justă cu arhanghelii, pentru voinţă, relaţia justă cu arhaii.

Dar tocmai de aceea lucrurile stau aşa: Lăsăm ceea ce trăieşte în vorbire să iasă afară, noaptea, împreună cu spiritual-sufletescul. Lăsăm să iasă afară şi ceea ce trăieşte în membrele noastre. Corpul astral şi eul ies afară. Corpul eteric rămâne cu corpul fizic. Gândirea, care e legată de corpul eteric, ajunge până în corpul eteric. Dar în conştienţa obişnuită noi nu ştim nimic de faptul că de la adormire până la trezire corpul eteric gândeşte, pentru că suntem afară. Nu e deloc adevărat că în stare de somn noi nu gândim; noi gândim de la adormire până la trezire. Gândurile se derulează neîncetat în corpul nostru eteric, numai că omul nu ştie absolut nimic despre acest lucru. El începe să ştie din nou ceva numai când se cufundă în corp; atunci gândurile redevin vii pentru conştienţa sa. Omul poate fi liber în gânduri datorită faptului că gândurile sunt legate astfel cu viaţa pământească fizică, prin corpul eteric. Fiindcă el a fost transpus pe Pământ ca să devină liber. Forţa libertăţii şi-o poate lua numai din lumea spirituală, forţa de a fi liber în simţire, forţa de a fi liber în voinţă.

Aici e legătura cu faptul că omul îşi păstrează pe parcursul întregii vieţi pământeşti corpul eteric, baza propriu-zisă a gândirii sale. În timpul vieţii pământeşti corpul eteric nu iese afară, într-o lume cosmică. Corpul astral şi eul ies afară. De-abia când survine moartea iese afară şi corpul eteric. Începe apoi retrospectiva asupra vieţii încheiate, care durează una, două, trei zile, timp în care omul îşi vede, în ansamblu, întreaga viaţă, cam aşa cum am descris ieri [Nota 12] în legătură cu imaginaţia, prima treaptă a cunoaşterii suprasensibile. După moarte se întâmplă, în orice caz, acest lucru: omul priveşte înapoi, la viaţa sa pământească. Cosmosul a luat în el, a aspirat în el corpul eteric. Acesta s-a dilatat din ce în ce mai mult, până când, în cele din urmă, s-a risipit cu totul în Cosmos. Şi atunci noi, eul şi corpul nostru astral, suntem primiţi din nou în sânul ierarhiilor superioare. Şi de-abia când ni se dă iarăşi un corp eteric, putem coborî spre a duce o nouă viaţă pământească, de-abia atunci ne putem continua munca asupra noastră, ca să devenim oameni liberi. Fiindcă viaţa pământească are ţelul de a face din om un om liber. Pe Pământ lui îi poate fi dăruit ceea ce există în gândirea pură drept bază a libertăţii. Dar tocmai de aceea corpul eteric rămâne unit, pe tot parcursul vieţii pământeşti, cu corpul fizic, iar la moarte el se dizolvă în lucrurile în care nu se poate învăţa libertatea. Libertatea se învaţă în timpul vieţii pământeşti; şi dumneavoastră ştiţi că nici acest lucru nu este posibil în timpul anumitor epoci ale vieţii pământeşti.

Putem înţelege astfel că libertatea este într-o legătură absolut justă cu karma, fiindcă libertatea are de-a face cu ceea ce rămâne culcat în pat, cu ceea ce rămâne legat de noi şi în timpul somnului, cu ceea ce nu se separă de noi. Karma este ţinută de către eu între adormire şi trezire. Karma este ţinută separat de ceea ce, în om, conţine libertatea. Karma nici nu participă la activitatea de urzire a gândurilor libere sau nelibere, karma participă la urzirea simţirii şi a voinţei. Din adâncurile naturii umane, din simţirea cufundată în visare, şi din voinţa care doarme, se înalţă karma. În ea noi putem turna, adică îi putem opune ceea ce trăieşte în libertatea gândurilor, în gândirea pură, în impulsurile etice, morale, aşa cum le-am descris în ***Filosofia libertăţii***; acestea trebuie să existe în gândirea pură.

Aşa se îmbină toate între ele. Şi ar fi atât de necesar ca oamenii să devină tot mai atenţi la faptul că, cu cât înaintăm în antroposofie, cu atât mai mult detaliile se îmbină între ele. Bineînţeles, dacă un om se aproapie de ceva care reprezintă un domeniu sau altul, el poate găsi contradicţie după contradicţie. Şi nici nu se poate altfel, fiindcă pentru a înţelege că lucrurile stau aşa cum au fost ele descrise într-un anumit domeniu trebuie să priveşti acel domeniu în contextul întregului. Altfel judecăm la fel ca unul care emite judecăţi asupra unei singure planete şi nu poate înţelege de ce ea se mişcă într-un fel sau altul: trebuie să privim sistemul planetar în întregime.

Aşa că, dacă vrem să ştim ceva despre lume şi viaţă, trebuie să ne cucerim o privire de ansamblu asupra întregului, asupra faptelor fizice, sufleteşti şi spirituale şi asupra detaliilor lumilor faptice.

Acestea sunt lucrurile pe care am dorit să vi le expun azi, când s-a ivit posibilitatea să fim iar împreună în cadrul ramurii. Am dorit să contribui puţin la crearea dispoziţiei pe care omul trebuie s-o aibă faţă de karma, adică faţă de dreptatea cosmică, atunci când el se transpune aşa cum trebuie în antroposofie. Fiindcă esenţialul sunt sentimentele pe care le introducem în lume, nu simpla înţelegere a aspectelor teoretice. Fie ca dumneavoastră să reuşiţi tot mai mult să nu faceţi din ceea ce vă dă antroposofia doar un conţinut al gândirii, ci un conţinut al sufletului, sau, cum bine se spune, un conţinut al inimii. Şi cu cât antroposofia devine un conţinut al inimii celor ce vor s-o înţeleagă, cu atât va putea fi introdusă mai mult în viaţa culturală şi spirituală generează. Şi de acest lucru e mare nevoie, fiindcă altfel, cu vechile tradiţii, cu vechile practici, omenirea nu va putea să progreseze. Încercaţi tot mai mult să găsiţi calea antroposofică ce merge de la cap la inimă. Şi atunci antroposofia va găsi adăpost bun în inimile dumneavoastră.

IV. RELAŢIA OMULUI CU ÎNGERUL SĂU ŞI CU IERARHIILE SUPERIOARE

Kristiania (Oslo), 27 noiembrie 1921

Am văzut că, potrivit cu adevărurile antroposofice, trebuie să-l situăm pe om, conform cu entitatea sa, în Universul întreg şi am studiat mai întâi forma umană, alcătuirea omului. Şi a trebuit să ne întoarcem, cu această alcătuire a omului, la cerul stelelor fixe, respectiv la cercul zodiacal. Am văzut că anumite forţe vin de la acele complexe stelare care intră în relaţie cu forţele Soarelui şi că ceea ce este forma capului uman, cu organele ce ţin de el, este în legătură cu semnele zodiacale superioare, Berbec,Taur, Gemeni, Rac; că ceea ce constituie organizarea pieptului uman are legătură cu semnele zodiacale mijlocii, Leu, Fecioară, Balanţă, Scorpion, că în fine, ceea ce face să existe metabolismul uman şi membrele are legătură cu imaginile zodiacale inferioare, cu activitatea lor, când ele sunt umbrite, într-un anumit sens, de Pământ, cu zodiile Săgetător, Capricorn,Vărsător şi Peşti. Aşa că putem spune: cerul stelelor fixe – fiindcă zodiile sunt doar reprezentanţii efectelor exercitate de stelele fixe asupra omului – acţionează asupra formei umane.

Sfera planetelor acţionează asupra treptelor de viaţă umane. Şi nouă trebuie să ne fie clar că în om există diferite feluri de viaţă. Noi n-am putea gândi, capul nostru n-ar putea fi un organ al gândirii, dacă în capul nostru s-ar desfăşura o viaţă atât de intensă ca aceea pe care o avem, de exemplu, în organele metabolice. Când metabolismul din cap devine prea intens, conştienţa noastră, luciditatea noastră se stinge. De aici puteţi deduce, chiar pe cale exterioară, că pentru ca omul să aibă conştienţă, să desfăşoare o activitate de reprezentare, e necesară o viaţă estompată, paralizată, o viaţă pe moarte, pe când o viaţă în plin avânt, viguroasă, intensă e necesară pentru ceea ce, în noi, acţionează mai mult din inconştient, adică voinţa.

Noi avem, deci, printre treptele noastre de viaţă, unele care sunt mai mult pe moarte, care se autodistrug, şi altele care sunt nişte trepte de viaţă adevărate, aşa cum la copil, să zicem, apare viaţa organică intensă, puternică, în perioada în care gândirea încă n-a apărut. Noi avem necontenit în fiinţa noastră această viaţă de copil, dar în viaţa de copil se strecoară viaţa ce moare treptat.

Aceste diferite trepte de viaţă sunt dependente de sfera planetelor. Dacă cerul stelelor fixe acţionează asupra omului prin forţele sale fizice, sfera planetelor acţionează prin forţele eterice existente în ea. Prin urmare, sfera planetelor acţionează asupra omului într-un mod mai subtil. Dar corpul fizic uman îşi are forma de la cerul stelelor fixe, nu de la ceva pământesc, iar treptele de viaţă le are de la sfera planetelor.

Am studiat astfel, la corpul fizic al omului, forma, iar la corpul eteric uman – treptele de viaţă. Am putea înainta acum spre viaţa sufletească şi spre cea spirituală a omului. Dar aici trebuie să recurgem la un alt mod de a privi lucrurile. Ce este oare tot ceea ce corpul nostru fizic şi corpul nostru eteric ne transmit în viaţa de veghe de peste zi, ce este aceasta? E ceea ce noi putem percepe cu simţurile şi prelucra cu gândirea. Noi suntem cu adevărat treji numai în ceea ce putem percepe cu simţurile şi prelucra cu gândirea.

Priviţi, în schimb, simţirea. Deja la o observare superficială vă veţi putea spune că simţirea nu înseamnă un grad de trezie la fel de mare ca gândirea şi ca activitatea de percepţie senzorială. Când ne trezim dimineaţa, şi când de noi se apropie culorile şi sunetele exterioare, când suntem transpuşi, fiind conştienţi, în raporturile calorice din jurul nostru, atunci apare starea noastră de

veghe deplină şi apoi noi prelucrăm cu gândirea ceea ce simţurile ne furnizează. Dar când din suflet se ivesc sentimentele, nu putem spune că suntem la fel de conştienţi. Sentimentele apar în legătură cu percepţiile senzoriale. O percepţie senzorială ne place, alta nu ne place. Sentimentele apar şi în legătură cu gândirea. Dar cine compară imaginile pe care le avem în vis cu ceea ce trăim în sentimente va remarca foarte bine înrudirea dintre vis şi simţire.

Visele trebuie să fie sesizate mai întâi de către viaţa trează a gândurilor, dacă e să le putem valorifica şi înţelege în mod just. Dar şi sentimentele trebuie să fie observate mai întâi, într-un anumit sens, de către viaţa noastră de gândire, dacă vrem să le unim cu noi în mod just. În simţire noi, de fapt, visăm. Când visăm, visăm în imagini. Când suntem treji, visăm în sentimentele noastre. Iar în voinţă, noi dormim cu totul, chiar şi atunci când suntem treji. Nu trebuie decât să reflectaţi la următorul aspect: când vă ridicaţi un braţ, când faceţi un anumit lucru, ştiţi prin percepţie vizuală ce mişcare face braţul sau mâna dumneavoastră; dar nu ştiţi cum lucrează, de fapt, forţa voinţei în organismul dumneavoastră. E ceva care vă este la fel de necunoscut ca şi stările dintre adormire şi trezire. Când voim, când acţionăm, noi dormim, pe când în rest suntem treji, în ceea ce priveşte percepţiile senzoriale şi gândurile noastre. Noi nu dormim, deci, doar de la adormire şi până la trezire, cu o parte a fiinţei noastre dormim şi când suntem treji. Dormim cu voinţa şi visăm cu simţirea.

Ceea ce vieţuim în timpul somnului se sustrage, de fapt, conştienţei. Dar şi ceea ce este fiinţa adevărată a simţirii şi voinţei se sustrage conştienţei noastre. Este important, totuşi, ca omul să devină conştient şi de ceea ce vieţuieşte în lumile sale inconştiente, în lumile de care nu e conştient în viaţa obişnuită.

Dumneavoastră ştiţi, desigur, din diferitele expuneri antroposofice, că în perioadele dintre adormire şi trezire noi ne aflăm, cu eul şi cu corpul astral, în afara corpurilor fizic şi eteric. Dar poate avea o importanţă deosebit de mare faptul că noi ajungem să cunoaştem tocmai trăirile pe care eul şi corpul astral le au de la adormire şi până la trezire. Când suntem treji, noi avem în faţă percepţiile senzoriale din natură; răzbatem, ca să zicem aşa, până la percepţiile senzoriale din natură. Dar cu percepţiile senzoriale şi cu gândirea trează noi nu ajungem decât până la suprafaţa lucrurilor.

Cineva poate obiecta, bineînţeles, spunând că el ajunge mai departe de suprafaţa lucrurilor. Fiindcă el poate să taie mărunt o bucată de lemn de care dă cu percepţia lui, şi atunci se află în interior. Dar nu este aşa, căci dacă tăiaţi mărunt o bucată de lemn aveţi tot numai o suprafaţă, iar dacă tăiaţi două bucăţi de lemn, aveţi iar numai nişte suprafeţe. Iar dacă mergeţi până la molecule şi atomi, aveţi mereu numai suprafeţe. Nu ajungeţi până la ceea ce poate fi numit interiorul adevărat al lucrurilor. Interiorul adevărat al lucrurilor se află dincolo de percepţiile senzoriale. Ne putem reprezenta percepţiile senzoriale ca pe un covor aşternut de jur împrejurul nostru. Ceea ce se află de această parte a covorului e perceput de noi prin simţuri; ceea ce se află dincolo de covor nu e perceput prin simţuri. Noi ne aflăm în această lume a simţurilor de la trezire până la adormire. Sufletul nostru e plin de impresiile pe care lumea senzorială le face asupra noastră. Când trecem în starea de somn, nu ne mai aflăm în această lume, de această parte a simţurilor, fiindcă atunci suntem cu adevărat în interiorul lucrurilor, suntem dincolo de covorul senzorial. Dar omul aflat în starea de conştienţă pământească nu ştie nimic despre acesta şi el îşi imaginează, ca în vis, tot felul de lucruri despre care crede că există dincolo de percepţiile simţurilor. Visează despre molecule, despre atomi; dar toate acestea sunt numai nişte vise, nişte vise ale conştienţei treze: oamenii născocesc molecule, atomi, despre care cred că sunt nişte realităţi. Dar, ia luaţi o descriere oarecare, chiar cea mai atentă descriere modernă a atomilor; ei nu sunt altceva decât nişte mici chestiuni descrise după modelul a ceea ce omul percepe, când se află în stare de veghe, la suprafaţa lucrurilor. E o născocire, luată din ceea ce conştienţa trează vieţuieşte de această parte a covorului senzorial când este în stare de veghe.

Dar, când adormim, noi ieşim afară din întreaga lume senzorială şi ajungem de cealaltă parte. Iar când vieţuim natura aici, cu simţurile noastre şi cu gândirea noastră trează, noi vieţuim de cealaltă parte, dincolo, de la adormire până la trezire, lumea spirituală, acea lume spirituală prin care trecem înainte de naştere, prin care trecem şi după moarte. Dar, în evoluţia pe care o parcurge pe Pământ, omul e organizat în aşa fel încât, când se află dincolo de lumea senzorială, conştienţa i se stinge. Conştienţa sa nu e destul de puternică pentru a pătrunde în lumea spirituală. Dar ceea ce ne iese în întâmpinare, în ştiinţa spiritului, drept imaginaţie, inspiraţie, intuiţie, ne furnizează cunoştinţe despre realităţile aflate dincolo de covorul senzorial. Şi primul lucru pe care-l descoperim e treapta cea mai de jos a lumii, pe care o numim lumea ierarhiilor.

Când ne trezim, noi suntem transpuşi în lumea în care există animale, plante, minerale, fiinţele celor trei regnuri ale naturii, care ţin de lumea senzorială. Când adormim, trecem dincolo de lumea senzorială, suntem transpuşi, la început, în regiunea în care se află prima treaptă ierarhică, cea a îngerilor. Şi, de la adormire până la trezire suntem în contact cu acea fiinţă care-i e dată fiecărui om, drept înger al său, la fel cum prin ochii noştri şi prin urechile noastre suntem în contact cu cele trei regnuri de aici, din lumea senzorială. Chiar dacă, în primă instanţă, nu suntem conştienţi deloc de această legătură cu lumea îngerilor, ea există. Şi ea îşi trimite influenţele până în corpul nostru astral.

Când noi trăim, în timpul somnului, în corpul nostru astral, dacă ne-am trezi brusc, am ajunge în atingere cu lumea îngerilor,

mai întâi cu îngerul care este în legătură cu propria noastră viaţă, la fel cum aici, în lumea pământească, suntem în legătură cu animalele şi plantele şi mineralele.

Dar şi în lumea pământească, dacă este atent, dacă îşi educă gândurile într-o măsură mai mare, omul vede mai mult decât atunci când e neatent, distrat. Legătura sa cu cele trei regnuri ale naturii poate fi, deci, mai intimă sau mai superficială.

Aşa este şi cu lumea entităţilor spirituale. Unui om care, în stare de veghe, e cu totul absorbit, în gândurile sale, de lumea materială, unui om care nu vrea să se ridice niciodată deasupra lumii materiale, care nu vrea să audă de nişte idealuri morale, aflate dincolo de sfera pur utilitară, unui om care nu vrea să trăiască o iubire de oameni adevărată, care nu cunoaşte dăruirea plină de evlavie către lumea divin-spirituală, unui asemenea om nu-i rămân, la adormire, forţele necesare pentru a intra în atingere în mod just cu îngerul său. Îngerul aşteaptă de fiecare dată, am putea spune, momentul adormirii noastre, ca să vadă câte sentimente ideale, câte gânduri ideale aducem cu noi la adormire. Şi cu cât aducem mai multe asemenea sentimente şi gânduri, cu atât devine mai intimă legătura noastră cu îngerul, când suntem cufundaţi în somn. Şi astfel, de-a lungul întregii vieţi, adunăm în noi gânduri şi sentimente pe care ni le credem dincolo de interesele materiale; adunăm lucruri care fac ca legătura cu îngerul nostru să devină tot mai intimă. Iar când trecem, apoi, prin poarta morţii, toate simţurile dispar. Lumea exterioară nu mai poate să facă nicio impresie asupra noastră, fiindcă impresiile nu le poate face prin mijlocirea simţurilor. Dar ele dispar odată cu trupul. Şi la fel se stinge acea gândire care porneşte numai de la percepţia senzorială, fiindcă ea îşi are sediul în corpul nostru eteric. Dar corpul eteric ni se păstrează numai timp de câteva zile după moarte. Îl vedem, vedem că, la început, el e prezent, sub forma unei panorame, despre care am vorbit deja, dintr-un alt punct de vedere zilele trecute, în cadrul unei conferinţe pentru publicul larg [Nota 13], sub forma unei panorame pe care o putem cunoaşte, o putem vedea, prin clarvedere, dar pe care trebuie s-o vedem neapărat după moarte.

Dar mai vedem şi cum această ţesătură eterică a corpului se dizolvă în Univers, vedem cum gândurile obişnuite, pe care ni le-am format în contact cu lumea senzorială exterioară, pleacă de la noi. Ele nu rămân. Tot ceea ce a gândit un om în viaţă în legătură cu aspectele utilitare, cu

raporturile lumii senzoriale, tot ceea ce omul a gândit în legătură cu realităţile materiale, dispare când el trece prin poarta morţii. Când păşim prin poarta morţii, luăm cu noi numai ceea ce am reuşit să avem, în stare de veghe, drept gânduri şi sentimente ideale, drept iubire de oameni pură, dar şi drept evlavie religioasă, în sensul adevărat, veritabil al cuvântului şi pe care le-am unit cu îngerul nostru.

Dar aceasta face să se întâmple un lucru foarte important, în perioada în care noi evoluăm, între moarte şi o nouă naştere. Şi în cursul vieţii pământeşti noi suntem în legătură cu ierarhiile mai înalte, şi e adevărat că, atunci când adormim şi trăirile ideale ajung până la îngerul nostru, îngerul este, la rândul lui, în legătură cu arhanghelul, cu arhaiul etc. Aşa că, într-un anumit sens, existenţa noastră e continuată într-o bogată lume spirituală. Dar această lume spirituală bogată nu are pentru noi nicio importanţă deosebită în perioada pe care o petrecem între naştere şi moarte. Lumea ierarhiilor superioare începe să aibă o importanţă foarte mare pentru noi de-abia atunci când ea devine ambianţa în care noi trăim între moarte şi o nouă naştere. Cu cât noi i-am furnizat mai mult îngerului nostru, cu atât mai mult poate şi îngerul, după moarte, când noi suntem o fiinţă spiritual-sufletească, să ne dea de la ierarhiile superioare, drept viaţă conştientă, drept conţinuturi sufleteşti conştiente. Aş spune: Ceea ce aici, în lumea fizică, sunt ochii noştri sau urechile noastre este, pentru conştienţa noastră dintre moarte şi o nouă naştere, în lumea spirituală, ceea ce îngerul, ceea ce, prin îngerul nostru creează celelalte fiinţe din sfera ierarhiei a treia, în colaborare cu ierarhiile şi mai înalte. Şi conştienţa noastră devine cu atât mai luminoasă, străluceşte cu atât mai cald, cu cât noi i-am trimis îngerului nostru mai multe gânduri şi sentimente ideale, mai multă iubire de oameni şi mai multă evlavie religioasă.

Dar între moarte şi o nouă naştere vine o anumită perioadă în care îngerul are de îndeplinit o sarcină anume. Îngerul trebuie să creeze o legătură şi mai intimă, şi mai importantă decât înainte, între noi şi sfera arhanghelilor. Eu am descris din cele mai diferite puncte de vedere perioada prin care omul trece între moarte şi o nouă naştere – aşa ceva este posibil –, ultima dată în ciclul prezentat de mine la Viena, în anul 1914, sub titlul ***Ființa interioară a omului și viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*** [Nota 14]. Azi vreau să prezint lucrurile din alte câteva puncte de vedere.

La un anumit timp – mai lung – după moarte, vine momentul important în care îngerul trebuie să-i predea arhanghelului cele primite de la noi, oamenii, prin trăirile ideale descrise. Omul e pus, am putea spune, în faţa lumii arhanghelilor, care pot prelua trăirile spiritual-sufleteşti avute de el deja între naştere şi moarte. Şi aceasta e marea deosebire dintre un om şi alt om, care se arată în perioada dintre moarte şi o nouă naştere: în epoca actuală a evoluţie omenirii există personalităţi care aduc cu ele prea puţin din sentimentele şi gândurile ideale, din iubirea de oameni, atunci când îngerul trebuie să-i predea arhanghelului, pentru evoluţia pe mai departe a lumii, ceea ce noi am dus prin poarta morţii.

Activitatea care se desfăşoară între îngeri şi arhangheli trebuie să aibă loc neapărat. Dar nu e totuna dacă, prin trăirile descrise, noi putem urmări mai conştient ceea ce se petrece cu noi, între îngeri şi arhangheli, sau dacă vieţuim acest lucru numai într-o stare crespusculară, prea puţin conştientă, aşa cum îl vieţuiesc oamenii care s-au pătruns numai de o conştienţă materialistă.

Nu este o expresie foarte potrivită aceea când eu spun: Oamenii au vieţuri crepusculare, prea puţin conştiente. Ca să caracterizez situaţia mai exact, poate că ar trebui să spun: Asemenea oameni vieţuiesc lucrurile în aşa fel încât se simt în permanenţă împinşi afară dintr-o lume de care ar trebui, de fapt, să fie primiţi, aşa că ei se simt în permanenţă cuprinşi de răceală, din direcţia unei lumi care, de fapt, ar trebui să-i primească în sânul ei cu căldură. Fiindcă, în importantul moment amintit, omul ar trebui să fie primit cu simpatie, cu căldură de lumea

arhanghelilor. Şi în acest caz el e condus în mod greşit şi spre ceea ce, într-una din dramele misteriu [Nota 15], am numit „ceasul miezului de noapte” al existenţei.

Apoi omul e condus de către arhangheli în sfera arhailor. Şi, numai prin faptul că e integrat, ca să zicem aşa, în sfera arhailor omul e integrat în toate ierarhiile superioare, fiindcă prin arhai el intră în legătură cu toate ierarhiile superioare, şi primeşte din sfera ierarhiilor superioare imboldul de a coborî iar pe Pământ. Fiindcă primeşte în el forţa de a lucra din nou, în mod spiritual-sufletesc, la ceea ce mai târziu îi va fi predat sub formă materială prin curentul ereditar.

Iar ceasul miezului de noapte al existenţei este acel punct din viaţa omului, dintre moarte şi o nouă naştere, prin care el trece în aşa fel încât, mai întâi, se înstrăinează tot mai mult şi mai mult de existenţa pământească, transpunându-se tot mai mult şi mai mult în lumea spirituală. El e primit aici cu tot mai multă simpatie, în sensul caracterizat, de către lumea spirituală, e atras cu tot mai multă căldură de această lume spirituală sau e respins de ea, e cuprins de frig.

Dar pe urmă, când ceasul miezului de noapte al existenţei a sosit, în om se trezeşte iar, încetul cu încetul, dorul de a duce o nouă existenţă pe Pământ. Şi, în a doua parte a drumului, el întâlneşte din nou lumea arhanghelilor. Este cu adevărat aşa: între moarte şi o nouă naştere omul urcă mai întâi spre lumea îngerilor, a arhanghelilor, a arhailor, apoi el coboară iar, şi după lumea arhailor dă de aceea a arhanghelilor.

Şi acum vine iar un punct important în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere. În omul care n-a dus prin moarte nimic din ceea ce sunt gândurile ideale, sentimentele ideale, iubirea de oameni şi o evlavie adevărată, autentică, a murit ceva din spiritual-sufletescul său, sub acţiunea antipatiilor lumii superioare, a răcelii care-i vine din partea lumii superioare. În spiritual-sufletescul unui om care se apropie într-un mod just, într-un mod spiritual-sufletesc, de sfera îngerilor, se sădeşte lăuntric forţa de a acţiona, iar mai târziu, în viaţă, pe Pământ, pătrunzând trupul, iar în omul care n-a adus cu sine asemenea cunoştinţe spiritual-sufleteşti, îngerii trebuie să sădească dorul după viaţa pământească într-un mod care acţionează mai mult inconştient. În acest act de sădire se decid extrem de multe lucruri. Acum se decide spre ce popor, spre ce limbă, spre ce aşa-numită limbă maternă coboară omul, pentru următoarea viaţă pământească. Şi se decide dacă acest imbold spre un anumit popor, spre o anumită limbă maternă este sădit într-un mod mai lăuntric sau într-unul mai exterior. Aşa că, la coborâre, omul e pătruns de o iubire lăuntrică pentru ceea ce va fi apoi limba sa maternă, sau el e transpus într-un mod mai mult automat în ceea ce el va trebui să exprime în viaţă, drept vorbire, prin organele sale de vorbire.

Şi nu e indiferent modul în care omul e determinat, pentru viaţa pământească următoare, să adopte o limbă sau alta. Un om care deja înainte de a păşi în viaţa pământească, la a doua trecere prin sfera îngerilor, poate fi pătruns într-un mod sufletesc-lăuntric, plin de iubire, de înclinaţia spre limba sa maternă, îşi va asimila această limbă în mod lăuntric. El o va asimila ca pe o parte a fiinţei sale. Va deveni una cu ea. Iubirea va fi ceva de la sine înţeles, va fi o iubire sufletească. Omul creşte transpunându-se firesc în limba şi în poporul în sânul cărora va trăi.

Dacă omul se transpune, însă, într-o limbă şi într-un popor, în alt fel – eu l-am numit automat – el va ajunge mai târziu pe Pământ, prin naştere, pentru următoarea viaţă pământească, în aşa fel încât va învăţa să-şi iubească limba într-un mod doar instinctiv, am putea spune! Ceea ce omul nu are înăuntrul lui drept iubire firească pentru limba sa, pentru poporul său, e impus de el, aş zice, afară din existenţa sa corporală. Şi în aceasta constă marea deosebire dintre cazul în care cineva creşte în sânul unui popor, al unei limbi cu acea iubire liniştită, castă, proprie unui om care concreşte lăuntric cu poporul său, cu limba sa, şi cazul în care cineva se transpune într-un mod mai mult automat în limba sa, în poporul său, în aşa fel încât el stoarce din instinct, din viaţa sa instinctuală, o iubire lăuntrică faţă de poporul respectiv, faţă de limba respectivă. În

primul din aceste două cazuri nu se manifestă niciodată ceea ce lumea numeşte şovinism, adică tendinţa exterioară de a te făli cu poporul tău, iubirea cucerită cu adevărat din trăirile ideale, evlavioase avute într-o viaţă anterioară, iubirea spiritual-sufletească lăuntrică faţă de popor şi de limbă se manifestă într-un mod firesc şi e întru totul compatibilă cu iubirea de oameni universală autentică. Printr-o asemenea iubire faţă de propria limbă şi faţă de propriul popor, atitudinea cosmopolită, internaţională nu se va atrofia niciodată. Dar dacă omul se transpune în limba sa într-un mod mai mult automat, dacă el manifestă cu instinctele, cu pornirile sale, o iubire organică, animalică, hiperexcitată faţă de limbă şi poporul său, atunci ia naştere o mentalitate şovină, un naţionalism greşit înţeles, care se făleşte în mod exterior cu poporul său.

Mai ales în epoca actuală e necesar să privim din punctul de vedere al vieţii dintre moarte şi o nouă naştere ceea ce ne întâmpină în lumea exterioară, în perioada pe care o petrecem ca oameni, pe Pământ, între naştere şi moarte. Fiindcă de felul cum ne întâlnim a doua oară cu sfera arhanghelilor depinde felul în care ne vom cufunda în limbă şi în popor, prin unirea, la naştere, cu curentul ereditar.

De acela care vrea să înţeleagă din punct de vedere spiritual tocmai viaţa de azi se apropie, drept ceva foarte important, această trăire dintre moarte şi o nouă naştere, atunci când el ajunge pentru a doua oară în sfera arhanghelilor. Noi vedem azi cum pe toată suprafaţa Pământului popoarele îşi privesc într-un mod greşit naţionalitatea, specificul naţional, limba. Şi multe dintre lucrurile care au apărut în evoluţia omenirii occidentale în perioada catastrofală din cel de al doilea deceniu al secolul al XX-lea pot fi înţelese numai dacă le privim din asemenea puncte de vedere. Cine înţelege viaţa în mod lăuntric-antroposofic, spiritual-ştiinţific, acela vede azi la mulţi oameni că viaţa lor pământească anterioară a fost una în care oamenii s-au împotmolit treptat în materialism. Cunoaşteţi cu toţii faptul că, în mod normal, între moarte şi o nouă naştere trece un timp mai lung. Dar tocmai în ciclul actual de evoluţie a Pământului sunt mulţi oameni care au trăit doar un timp scurt între ultima lor moarte şi naşterea de acum, şi deja în viaţa lor pământească anterioară ei s-au pătruns într-o măsură foarte mică cu iubire de oameni, cu sentimente ideale. Deja în viaţa lor pământească anterioară ei s-au gândit doar la aspectele utilitare. Şi prin aceasta li s-a pregătit, la a doua atingere cu sfera îngerilor, între moarte şi o nouă naştere, tot ceea ce acum apare într-un mod atât de nefast în viaţa Occidentului.

Exact aşa cum îl putem înţelege pe om ca fiinţă situată în spaţiu numai dacă ştim că trebuie să-i urmărim forma până la cerul stelelor fixe, că trebuie să-i urmărim treptele vieţii până la sfera planetelor, că omul, ca fiinţă a spaţiului, nu-şi absoarbe forţele ce acţionează în ea numai de la Pământ, ci din întregul Cosmos, pe cât este de necesar, pentru cunoaşterea omului ca fiinţă a spaţiului, să se treacă dincolo de lumea pământească, tot pe atât de necesar este, pentru a înţelege viaţa socială, viaţa naţională de pe Pământ, să se depăşească limitele vieţii dintre naştere şi moarte.

Dacă studiem multe aspecte ale vieţii actuale, vom constata că, deşi strigă atât după libertate, oamenii sunt, de fapt, neliberi lăuntric; că, în trebuinţele care fac să apară asemenea forţe ale declinului, nu pulsează o viaţă liberă, ci pulsează instinctele şi pornirile, care fac ca viaţa socială să devină atât de nenorocită. Când vezi asemenea lucruri vrei să le şi înţelegi.

Ei bine, după cum are loc o a doua întâlnire cu sfera arhanghelilor, mai târziu, când omul se apropie iarăşi de o viaţă pământească, se formează o legătură mai strânsă cu îngerul său. Când se îndreaptă din nou spre o viaţă pământească, omul e răpit mai mult, e scos într-o măsură mai mare din sfera arhanghelilor. Cât timp omul se află în sfera arhanghelilor, îngerul său este şi el mai puternic legat de această sferă. Omul trăieşte, am putea spune, în sânul ierarhiilor superioare. Pe măsură ce se scurge timpul dintre moarte şi o nouă naştere, omul depinde tot mai mult de sfera îngerilor şi aceştia îl duc apoi, trecând prin elemente, prin foc, pământ, aer, apă,

spre curentul ereditar. Îngerul său îl duce spre existenţa fizic-pământească. Şi îngerul poate să facă din el un om care este în măsură să acţioneze în mod liber, din adâncul cel mai adânc al fiinţei sale spiritual-sufleteşti, dacă în cursul unei vieţi anterioare au fost îndeplinite toate condiţiile, aşa cum am arătat deja.

Dar îngerul nu poate să-l conducă pe om spre o viaţă liberă, dacă a fost necesar ca el să fie legat în mod automat, aş zice, de limba sa, de naţionalitatea sa. Atunci şi viaţa individuală devine neliberă. Şi nelibertatea se exprimă în faptul că, ce-i drept, omul îşi formează, lăuntric, o conştienţă, dar nu concepe nişte noţiuni libere, ci doar gândeşte lăuntric nişte cuvinte; în acest caz omul devine superficial, neliber, prin faptul că întreaga sa gândire se reduce la cuvinte. Dar aceasta este o trăire fundamentală a oame¬nilor din epoca actuală, faptul că gândirea lor se reduce la cuvinte. Nu putem înţelege nici viaţa pământească, în evoluţia ei istorică, mai ales în starea ei actuală, dacă nu ne ridicăm până la viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, până la lumea spiritual-sufletească.

Dacă vrem, deci, să înţelegem forma umană, trebuie să ne îndreptăm privirile spre cerul stelelor fixe. Dacă vrem să înţelegem treptele vieţii umane, trebuie să ne îndreptăm privirile spre sfera planetelor. Dacă vrem să înţelegem viaţa spiritual-sufletească a omului, nu ne putem opri la perioada dintre naştere şi moarte, fiindcă viaţa spiritual-sufletească îşi are rădăcinile, după cum am văzut, în lumea ierarhiilor superioare, la fel cum fiinţa fizică şi cea eterică ale omului ţin de lumile fizică şi eterică exterioare.

Dacă vrem să înţelegem în mod just gândirea, simţirea şi voinţa umane nu trebuie să-l studiem doar pe om în raporturile sale cu lumea senzorială exterioară, ci trebuie să studiem viaţa sa dintre moarte şi o nouă naştere. Gândirea, simţirea şi voinţa sunt forţele prin care se dezvoltă, în primă instanţă, fiinţa noastră sufletească. Gândurile noastre ideale, ceea ce s-a sădit în aceste gânduri, în fiinţa sufletului, drept iubire ideală, drept evlavie, ne duc, aş zice, prin poarta morţii. Felul în care ne-am influenţat gândirea, cum ne-am păstruns-o de o atitudine ideală, ne conduce în mod just spre prima întâlnire cu arhanghelul. Dar apoi, când trecem prin ceasul miezului de noapte al existenţei, gândirea noastră începe să se stingă. Fiindcă tocmai gândirea este aceea care e prelucrată acum, după ceasul miezului de noapte al existenţei, în vederea următoarei vieţi pământeşti. Şi din ceea ce a fost gândirea noastră sunt plăsmuite acum forţele care în viaţa pământească următoare vor străbate organele de gândire fizice.

Dacă priviţi capul uman şi vedeţi cum lucrează forţele din el, să ştiţi că acestea nu sunt doar forţele care acţionează în viaţa actuală. Sunt forţele care provin de la gândirea vieţii anterioare şi care plăsmuiesc forma creierului nostru. Iar la cea de a doua întâlnire cu arhanghelul voinţa este aceea care îşi joacă rolul său deosebit în viaţa sufletesc-spirituală a omului. Şi voinţa este aceea care apoi, în viaţa pământească următoare, va lua în stăpânire mai ales organismul metabolismului şi al membrelor. Când intrăm, prin naştere, în existenţa pământească, voinţa este aceea care, din direcţia omului metabolismului şi al membrelor, ne face să fim mai îndemânatici, mai pricepuţi într-o privinţă sau alta. Aş zice că în interiorul capului vedem mai ales copia fizică a gândurilor pe care ni le-am format în viaţa precedentă. În facultăţile omului metabolismului şi al membrelor noi vedem activitatea forţelor de voinţă nou dobândite, care sunt integrate acum fiinţei noastre, la cea de a doua întâlnire cu arhanghelul, fie într-un mod lăuntric¬sufletesc, aşa cum am arătat, fie într-unul mai mult automat.

Cine vede cum s-a plăsmuit actuala viaţă, care tocmai la omenirea occidentală duce la asemenea fenomene ale declinului, acela va privi cu cel mai mare interes, cu cel mai ideal interes spre ceea ce a fost activ în om în perioada dintre moarte şi o nouă naştere, spre viaţa care a precedat viaţa pământească de acum. Şi tocmai din ceea ce reuşeşte să cunoască în această privinţă, el va primi impulsul puternic de a-i aduce omenirii, care deja în încercarea ei anterioară a fost prea

materialistă, acum, când consecinţele acestui materialism au apărut în viaţa popoarelor, drept stimulent, ceea ce poate să ducă din nou la interiorizare, la libertate, la o viaţă cu adevărat lăuntrică, adică firească, în limbă şi popor, care să nu fie în dezacord cu internaţionalismul, cu cosmopolitismul.

Dar acest lucru poate fi cucerit numai dacă gândirea noastră va fi pătrunsă de jarul unei spiritualităţi reale. Ce conţine, propriu-zis, spiritul actual al omului? Gânduri – gânduri despre ceva. Când omul vorbeşte azi despre spiritul său, el vorbeşte, de fapt, numai despre gândurile sale, despre gândirea mai mult sau mai puţin abstractă. Dar ceea ce ne trebuie este nu spirit real, care să pătrundă lăuntric în noi, un spirit viu. Dar despre un asemenea spirit viu vorbeşte cu adevărat antroposofia, când priveşte lumea aflată între moarte şi o nouă naştere. Omul are nevoie astăzi, aşadar, să se privească pe sine însuşi din direcţia formei sale, a înfăţişării sale, a treptelor sale de viaţă, a spiritual-sufletescului său, ca parte a unei lumi situate în afara celei pământeşti. Atunci el va putea să introducă în lumea pământească ceea ce e bine să fie introdus în ea.

Noi am văzut cum spiritualul din om a fost înghiţit cu încetul de celelalte elemente ale existenţei de pe Pământ, de viaţa politică, de viaţa economică. E necesar acum ca omenirea să se întoarcă spre o viaţă spirituală independentă. Numai ea poate da temelia necesară pentru pătrunderea omului cu spiritualitate reală, cu substanţă spirituală, nu numai cu gândurile referitoare la un lucru sau altul. De aceea, antroposofia se simte îndemnată să lucreze la eliberarea vieţii spirituale. Dacă această viaţă spirituală nu se va situa pe propriile ei picioare, omul va înclina tot mai mult şi mai mult spre abstractivism. El nu se va putea pătrunde cu un spirit viu, ci doar cu un spirit abstract.

Când, aici, în viaţa fizică, omul trece prin poarta morţii, cadavrul său fizic e îngropat în pământ sau e predat elementelor. În cadavrul fizic nu se mai află omul în entitatea sa adevărată. Când omul trece prin naşterea fizică în aşa fel încât el devine, prin procedeele descrise, un automat în ceea ce priveşte naţionalitatea sa, limba sa, modul său de a acţiona, atunci gândirea vie, voinţa vie, spiritual-sufletescul viu, toate mor, când omul se naşte, intrând în lumea fizică. Şi atunci se formează cadavrul omului divin-spiritual-sufletesc în cadrul existenţei pământeşti fizice.

În gândirea noastră abstractă, raţionalistă noi avem cadavrul spiritual-sufletescului. La fel cum în cadavrul fizic lăsat în urmă nu mai avem entitatea adevărată a omului, într-o gândire abstractă, într-o fiinţă sufletească nespiritualizată nu mai avem decât cadavrul lumii divin-spirituale. Şi omenirea se află azi într-un mare moment de răscruce, când ea trebuie să se decidă să primească din nou în sine lumea spirituală, pentru ca ceea ce s-a înrădăcinat, într-o măsură mai mare sau mai mică, în gândirea abstractă a omenirii, drept cadavru divin-spiritual, pentru ca ceea ce a făcut iar loc instinctelor şi pornirilor, automatismului, să poată fi din nou pătruns de către om.

Vedeţi, desigur, e profund adevărat ceea ce am spus ieri, la sfârşitul conferinţei mele, ţinute în faţa studenţilor de aici, e profund, profund adevărat lăuntric acest lucru: dacă vrea să ajungă din nou de la declin la o ascensiune reală, omul trebuie să învingă, în prezent, abstractivismul, ceea ce este cadavru sufletesc, care există în intelectualismul şi raţionalismul de azi. Omul trebuie să treacă printr-un fel de trezire a sufletesc-spiritualului. Această trezire a sufletesc-spiritualului o recunoaştem, în necesitatea ei, din fenomenele vieţii sociale şi istorice a prezentului. Dacă o recunoaştem într-un mod just şi lipsit de prejudecăţi, ne vom spune: Antroposofia are în mod sigur o misiune eternă, o misiune faţă de acel ceva din om care trebuie să trăiască în el de-a lungul tuturor epocilor. Dar în epoca actuală ea are şi o misiune temporală. Ea trebuie să-l întoarcă pe om de la superficialitatea, de la paralizarea, de la uciderea vieţii divin-spirituale din el. Ea trebuie să aducă înapoi această viaţă divin-spirituală, prin faptul că omul va învăţa să nu

se mai considere doar o fiinţă pământească, ci şi una cerească, prin faptul că omul va învăţa că îşi poate duce existenţa pământească în mod just numai dacă va pătrunde această viaţă pământească de forţele existenţei cereşti, de forţele existenţei dintre moarate şi o nouă naştere.

De la aceste lucruri ne vom începe consideraţiile data viitoare, spre a le da apoi un fel de încheiere, în timpul pe care-l voi mai putea petrece în mod satisfăcător printre dumneavoastră.

IERARHIILE SPIRITUALE ÎN EVOLUŢIA OMENIRII

V. IMPULSUL LUI MICHAEL ȘI MISTERIUL DE PE GOLGOTA

Stuttgart, 18 mai 1913

Ultima oară când m-am aflat aici printre dumneavoastră am putut să vă expun, în două conferințe [Nota 16], câte ceva despre viaţa dintre moarte şi o nouă naştere. Pe atunci am ales punctul de vedere necesar pentru a cuprinde cu privirea întreaga importanţă şi însemnătate a cunoaşterii vieţii dintre moarte şi o nouă naştere, deoarece puterile şi entităţile cu care intră omul în contact acolo pătrund şi în viaţa noastră care se desfăşoară între naştere şi moarte.

Astăzi va fi vorba, pentru început, despre unele lucruri care ne pot aduce înaintea ochilor marea misiune a concepţiei antroposofice despre lume, rezultată din întregul caracter al prezentei noastre epoci de cultură. Noi ne aflăm într-adevăr – am accentuat adesea acest lucru şi am vorbit amănunţit despre aceasta – într-o perioadă importantă a evoluţiei Pământului, şi eu am accentuat adesea că, dacă printr-o considerare superficială a evoluţiei omenirii pe Pământ adesea câte o epocă este numită epocă de tranziţie, atunci, dintr-un anumit punct de vedere, nu trebuie să numim epoca noastră epocă de tranziţie, ci epocă plină de importanţă pentru întreaga evoluţie a omenirii.

Un prim punct de vedere pe care vreau să vi-l expun astăzi este cel pe care l-am menţionat deja adesea, anume că antroposofia, despre care ştim că trebuie să se integreze în viaţa culturală a oamenilor prin necesitatea evoluţiei terestre, că această antroposofie, chiar dacă rezultatele ei nu pot fi verificate decât de sufletul exersat al cercetătorului spiritual, poate fi totuşi înţeleasă de orice suflet omenesc care o vrea, cu condiţia să se raporteze imparţial la ea.

La aceste afirmaţii se poate obiecta imediat: Da, dar există prea puţini oameni care să aibă o asemenea conştienţă încât să le apară adevărate cele despre care vorbeşte antroposofia. Şi majoritatea oamenilor consideră cele ce provin din ştiinţa şi cercetarea spiritului drept fantezie şi visătorie, dacă nu chiar – după cum am auzit chiar ieri [Nota 17] – drept una dintre cele şapte secte de perdiţie.

Ce se află, de fapt, în fondul lucrurilor? În faţa realităţii că există o mulţime extrem de mare de oameni ai prezentului care spun: Da, noi nu putem înţelege antroposofia, ea ne apare mai degrabă drept fantasmagorie – se poate totuşi face afirmaţia că acest adevăr care este înţeles de prea puţini poate fi totuşi recunoscut de un spirit omenesc nepărtinitor.

Am expus în conferinţa publică de ieri mijloacele prin care se poate ajunge la cunoştinţele suprasensibile, precum şi faptul că anumite puteri ale sufletului pot fi eliberate de intervenţia lor în corporalitate. Am menţionat cum pot fi eliberate forţele gândirii, vorbirii şi voinţei, cum se pot

emancipa ele de corporalitate, astfel încât să poată acţiona numai în sufletesc, în sufletesc-spiritual, şi că ele sunt puterile ce se pot constitui tocmai prin meditaţie, concentrare şi contemplare, şi care pătrund în lumile suprasensibile. Toate puterile care dau capacitatea de pătrundere în lumile suprasensibile provin din faptul că omul îşi poate desprinde sufletul de toate cele cu care este legat în corporalitate. Aşadar, în puterile de cunoaştere cu care pot fi cercetate lumile suprasensibile avem de-a face cu forţe sufleteşti eliberate de trup.

Or, în viaţa de toate zilele există o forţă sufletească ce conţine deja în sine, într-un anumit fel, ceea ce ne străduim să obţinem la celelalte forţe sufleteşti prin cercetarea spirituală, şi această forţă sufletească este cea a gândirii, aşa cum se manifestă ea în raţiunea obişnuită, nepărtinitoare, sănătoasă a omului. Anume, această forţă obişnuită a gândirii, în anumite circumstanţe, se poate prezenta deja fără a fi dezvoltată în continuare drept independentă de trup. Această gândire are următoarea caracteristică. Această gândire, pe care fiecare suflet omenesc de astăzi o poate avea în sine ca pe o forţă, are oarecum două capete, este un cap de Ianus. Această gândire este fie dependentă de creier, aducând în conştiență drept gânduri numai ceea ce se desfăşoară în crier şi sistemul nervos, caz în care ea este mai mult pasivă, fiind o gândire care vrea să se sprijine pe instrumentul creierului, sau există posibilitatea ca ea – fără vreo meditaţie –, numai prin strădanie lăuntrică, să poată deveni conştientă de sine însăşi, de adevărata sa entitate, să se poată desprinde de suportul creierului, şi atunci este o gândire mai activă.

Amândouă sunt aspecte ale gândirii omeneşti sănătoase, aşa cum o poate avea astăzi orice suflet. Gândirea se află în orice suflet, dar ea poate fi folosită în două maniere. În primul rând, omul se poate fortifica pe sine însuşi, poate imprima în sine însuşi gânduri. În acest caz, gândirea în activitatea ei este de aşa natură încât vine în întâmpinarea a toate, chiar a celor mai îndrăzneţe afirmaţii ale ştiinţei spiritului. Dar dacă această gândire nu vrea să se fortifice, nu vrea să se cuprindă în activitatea sa, atunci ea trebuie să se sprijine pe instrumentul gândirii, pe creier, şi atunci produce într-adevăr numai gânduri care pot fi cuprinse doar cu instrumentul creierului, şi atunci omul nu gândeşte activ, ci pasiv.

Această împărţire în gânditori activi şi pasivi este poate mai importantă decât orice altă distincție care se face – chiar dacă nu pentru prezentul nemijlocit, ci pentru viitor. Aceia care cultivă în ei o formă de gândire autonomă, liberă lăuntric, cei care pot gândi activ vor fi aduşi prin chiar impulsul acestei gândiri la cercetarea spirituală. Cei care nu vor să gândească activ, ci numai în dependență de creier, vor spune că cercetarea antroposofică este fantasmagorie, pentru că ei nu au nicio noțiune despre ceea ce poate fi cuprins în gândirea liberă, pentru că vor să se dăruiască instrumentului creierului. Astfel încât se poate afirma că ei nu vor să gândească în sine, ci vor numai să lase să se gândească în locul lor.

Şi tocmai din acest punct de vedere raportarea faţă de concepţia antroposofică despre lume este astăzi, în fond, o problemă a atitudinii lăuntrice, a fortificării şi cultivării lăuntrice a gândirii, sau a comodității şi leneviei lăuntrice. Gândirea care vrea să fie activă, care vrea să se fortifice lăuntric, înțelege rezultatele ştiinţei spiritului. Pe când gândirea care vrea să se servească de cârje, de instrumentul care aduce gândurile la conştiență prin imaginea oglindită de creier, este comodă, voind doar să se lase gândită, iar aceasta va trebui să respingă din comoditate cercetarea antroposofică. Toate filosofiile şi toate scrierile ce se răspândesc în lume având aparent un caracter ştiinţific şi spiritual, şi care afirmă că nu se înţelege ceea ce poate aduce cercetarea antroposofică, toate acestea se bazează pe o comoditate pentru început inconştientă, dar adânc ancorată înăuntrul gândirii omeneşti, care nu vrea să devină activă ci vrea să rămână pasivă. Căci apartenența la concepția antroposofică despre lume nu poate fi comodă.

În fond, acesta este adevărul despre aceste lucruri. Şi dacă veţi ajunge în adunări care nu se mai numesc astăzi materialiste, care se numesc poate moniste şi care se exprimă despre „fanteziile" ştiinţei spiritului, trebuie să ştiţi că la baza acestora se află altceva decât ceea ce se exprimă în ele. Şi anume, la bază se află incapacitatea de a progresa până la gândirea activă, se află aroganţa – deoarece oamenii nu vor să-şi încordeze puterile pentru a ajunge la gândirea activă – de a face din comoditatea gândirii pasive principiul superior al cercetării omeneşti.

Comoditatea în folosirea puterilor sufleteşti duce uneori chiar în viaţa obişnuită la ceva ce poate fi adesea observat. Atunci când cineva vrea să asculte un discurs sau altul şi are o comoditate prea mare în a urma expunerile el adoarme, şi doarme în loc să afle ceea ce era probabil în intenția sa să afle, sau eventual chiar ceea ce nu era în intenţia sa să afle. Şi cu un asemenea somn faţă de impulsurile necesare pentru evoluţia omenirii avem de-a face în cazul tuturor acelora care nu vor, în prezent şi în viitorul apropiat, să-şi încordeze puterile înspre o gândire activă. Se trece ca dormind pe lângă ceea ce este cel mai important lucru. Căci chiar dacă aceşti oameni nu vor să ştie nimic despre aceasta, dincolo de tot ceea ce se desfăşoară în lumea noastră senzorială se află puteri esenţiale suprasensibile, procese suprasensibile. Şi chiar dacă o parte din omenire preferă să doarmă faţă de realitatea ce se petrece, procesele suprasensibile tot se desfăşoară. Iar în epoca noastră actuală avem de-a face cu procese suprasensibile importante! Şi toate procesele sensibile nu sunt decât manifestările exterioare ale proceselor suprasensibile. Şi dacă privim, ca să spunem aşa, prin vălul în care ne apar toate procesele sensibile ale epocii noastre ajungem, dincolo de acest văl, la procesele suprasensibile. Şi pentru a caracteriza aceste procese suprasensibile, care sunt tocmai acum foarte importante, ne vom aminti că orice viaţă din Univers se bazează pe o evoluţie ascendentă.

Dacă urmărim calea evolutivă a omului, vom găsi primii săi germeni în vechea perioadă saturniană. Îl regăsim apoi, întreţesut de un nou element, în vechea perioadă solară, îl găsim configurat şi mai mult în vechea perioadă lunară, şi prevăzut cu cel de-al patrulea element, cu Eul, în perioada pământeană. Şi mai ştim că puterile sufleteşti ale omului vor prelua în perioada jupiteriană o asemenea configuraţie, încât ea va fi comparabilă cu entităţile ierarhiei îngerilor.

Însă aşa cum omul progresează şi avansează în evoluţia sa, tot aşa progresează şi celelalte entităţi ale ierarhiilor de la trepte inferioare la trepte mai înalte. Nu numai ierarhia omului este supusă unei asemenea evoluţii ascendente, ci şi ierarhiile aflate deasupra omului.

Să considerăm printre aceste ierarhii pe cea care se află cu două trepte deasupra omului, ierarhia arhanghelilor. Am spus deja ieri că, în general, în anumite cercuri nu se ia în nume de rău dacă se vorbeşte despre spirit. Dar dacă se ajunge la clase, ordine, fiinţe individuale, aşa cum se procedează pentru plante, animale şi alte domenii în cadrul ştiinţelor naturii, atunci omul cultivat de astăzi o ia în nume de rău. Cu toate acestea, trebuie să procedăm ca atare, dacă vrem să avem de-a face în mod concret cu lumea spirituală.

Dacă veţi reciți ciclul de conferinţe pe care l-am ţinut la Kristiania [Nota 18] despre evoluţia sufletelor câtorva popoare veţi vedea că evoluţia popoarelor este legată de ierarhia arhanghelilor. Epocile succesive sunt supuse puterilor originare, arhailor, Spiritelor personalităţii.

Dacă vom lua cele mai importante entităţi din rândul arhanghelilor, vom întâlni nume pe care le putem folosi ca pe alte nume: Rafael, Gabriel, Mihael etc.

Putem denumi aceste entităţi cu astfel de nume pentru că numele nu este câtuşi de puţin esenţialul. Noi le denumim aşa, la fel cum denumim şi alte lucruri cu alte nume. Aceste entităţi joacă un anumit rol în ceea ce descoperim drept realităţi ale evoluţiei suprasensibile. Dar evoluţia noastră sensibilă este dependentă de această evoluţie suprasensibilă.

Din punct de vedere spiritual-ştiinţific putem face diferenţe nete între entităţile individuale ale ierarhiei arhanghelilor. Nu în sens pur şi simplu abstract, prin etichetarea lor cu nume, ci le putem diferenţia în sensul de a vedea că impulsurile principale de cultură, care au existat din punct de vedere exterior în lumea senzorială într-o zonă a Pământului, de exemplu în primele secole creştine, au provenit de la o altă entitate decât cea care a dominat, de pildă, principalele impulsuri de cultură la popoarele conducătoare din secolele al XII-lea şi al XIII-lea sau cele care predomină în actuala noastră perioadă de cultură.

Să rămânem pentru moment la ceea ce priveşte etapa noastră culturală. În această privinţă, putem diferenţia cu claritate caracterul acelei epoci care a început prin secolele XV–XVI, care îşi extrage pecetea distinctivă din apariţia noilor ştiinţe ale naturii şi care a adus ştiinţele naturii la acea măreţie care ne întâmpină în secolul al XIX-lea şi pe care nu o putem admira suficient.

Când cuprindem cu privirea aceste secole de activitate a ştiinţelor naturii a întregii omeniri, trebuie să spunem că ea a fost desfăşurată de anumite popoare care au fost conduse din lumile suprasensibile de o anumită fiinţă din ierarhia arhanghelilor, şi că această fiinţă se diferenţiază net de fiinţa care conduce actualmente, din lumea suprasensibilă, perioada de cultură spirituală ce începe acum. Dacă vrem să indicăm numele obişnuite în Occident pentru aceste entităţi conducătoare din ierarhia arhanghelilor, putem spune că de la începutul cronologiei noastre au fost diverse entităţi conducătoare în epocile succesive de cultură. Nu lipsit de modestie, aş vrea să enumăr un şir de entităţi din ierarhia arhanghelilor, aşa cum înşiri numele unor oameni care îşi leagă numele de o anumită activitate pe planul fizic; o serie de entităţi din ierarhia arhanghelilor care au dominat culturile succesive: Orifiel, Anael, Zahariel, Rafael, Samael, Gabriel, Mihael.

Gabriel a fost spiritul conducător în acea perioadă de cultură care s-a încheiat pentru lumea spirituală în ultima treime a secolului al XIX-lea. Căci, de fapt, cu această ultimă treime a secolului al XIX-lea începe şi se va impune tot mai mult o epocă în care pătrund cu totul alte influenţe şi impulsuri din lumea suprasensibilă în cea sensibilă. În timp ce în epoca trecută sufletele omeneşti erau îndreptate cu precădere asupra a ceea ce văd simţurile şi poate înţelege raţiunea, oamenii timpului viitor, care nu vor să doarmă evoluţia progresivă, vor avea de acordat atenţie în special modului în care vor pătrunde înţelepciunea şi cunoştinţele suprasensibile din lumea suprasensibilă în evoluţia terestră sensibilă.

Dacă vrem să caracterizăm lucrurile din punct de vedere exterior, putem spune că în epoca trecută fiinţele suprasensibile au avut suficient de făcut pentru ca inspiraţiile şi intuiţiile ce se puteau revărsa din lumile suprasensibile să fie menţinute pe cât posibil departe de viaţa fizică. Sarcina ierarhiilor era să nu le lase pe acestea să se reverse în suflet.

Începând de acum, puterile suprasensibile vor fi dirijate din lumea suprasensibilă în aşa fel, încât cât mai multe inspiraţii şi intuiţii să se poată revărsa în sufletele omeneşti, astfel încât să se poată ajunge la o cunoaştere a imaginaţiilor, inspiraţiilor şi intuiţiilor în sufletul omenesc. Pe cât de lipsită a fost epoca precedentă de fiinţe inspirate şi de cunoaşterea spiritualului, pe atât de plină de fiinţe inspirate, intuitive, şi de impulsuri de cultură cu adevărat vii va fi perioada următoare.

În urmă cu cincizeci de ani ar fi fost imposibil să comunici oamenilor ceea ce v-am putut spune eu astăzi dumneavoastră, datorită parcursului necesar al evoluţiei lumii, pentru că atunci ar fi fost imposibil să putem coborî aceste lucruri direct din lumile spirituale. Poarta a fost deschisă abia acum. Și așa cum timpurile scurse au fost cele mai favorabile pentru dezvoltarea raţiunii, tot astfel, perioada următoare va fi cea mai favorabilă pentru dezvoltarea inspiraţiei şi intuiţiei.

Două epoci se află într-un contrast violent: una care era opusă oricărei inspiraţii şi alta în care, deşi forţe puternice vor lupta cu toate mijloacele împotriva oricărei inspiraţii, va exista totuşi posibilitatea de a prelua inspiraţia şi de a face din ea elementul dătător de ton în sufletul omenesc.

Dacă investigăm lucrurile în continuare, vom descoperi că forţele suprasensibile care nu s-au putut revărsa direct în sufletele omeneşti în epoca trecută nu au fost inactive. Ceea ce fiziologia exterioară nu poate constata este totuşi o realitate: în epoca lui Gabriel s-a lucrat asupra lumii sensibile pornind din lumea suprasensibilă. Această activitate s-a realizat pe trupul fizic al omului. În interiorul encefalului s-au constituit în această perioadă structuri fine, care au fost implantate treptat de către contingentul lui Gabriel în generaţiile omeneşti, măsură prin care cei mai mulţi oameni au ajuns să se nască cu creiere având structuri mult mai fine decât era cazul la encefalul oamenilor din secolele al XII-lea şi al XIII-lea.

Aceasta a fost sarcina epocii în care oamenii şi-au îndreptat simţurile asupra fizic-senzorialului, închizându-se faţă de inspiraţii, pentru ca impulsurile lumii suprasensibile să se reverse în corporalitate şi să constituie această structură fină a creierului.

Și această structură va exista tot mai mult la aceia care se simt acum capabili să păşească spre o gândire activă şi spre înţelegerea ştiinţei spiritului. Şi atunci, în epoca noastră, în această epocă la al cărei început ne aflăm noi, puterile suprasensibile nu vor fi folosite pentru a forma structuri în creier, ci se vor revărsa direct în suflete, acţionând prin imaginație şi inspiraţie, se vor revărsa în sufletele omeneşti. Aceasta este domnia lui Mihael.

Diferențiem astfel două entităţi în succesiunea arhanghelilor prin aceea că una dintre ele, Gabriel, care a condus omenirea nemij - locit înaintea epocii noastre, a lucrat la constituirea subtilă a creierului, iar cealaltă, care îşi începe acum activitatea, nu are sarcina să transforme un organ omenesc, ci să implanteze în sufletele omeneşti înţelegere pentru ştiinţa spiritului. În felul acesta diferenţiem între ele entităţile care aparţin ierarhiei arhanghelilor.

Prin aceste două exemple am încercat să pun înaintea dumneavoastră însuşiri oarecum concrete, trăsături de caracter ale acestor două entităţi. Noi nu vrem să ne mulţumim doar cu numele, căci, aşa cum nu cunoaştem nimic despre un om atunci când ştim doar că se numeşte Müller, tot astfel nu vom şti prea multe despre Gabriel atunci când îi cunoaştem doar numele. Dar vom şti ceva despre un om atunci când putem spune despre el că este plin de compasiune sau că a făcut una sau alta. Tot aşa, ştim ceva despre o entitate suprasensibilă atunci când putem spune că a făcut să intre anumite forţe în trupul fizic omenesc, forţe care au determinat anumite structuri în encefal, şi care s-au perpetuat prin ereditate. Şi caracterizăm corect spiritul, entitatea care îi urmează acesteia, atunci când îi indicăm activitatea îndreptată în sensul dobândirii înțelegerii adevărurilor inspirate, intuitive. Mihael nu acționează atât pentru cercetătorul spiritual, pentru inițiatul însuşi, ci pentru aceia care vor să înțeleagă cercetarea spirituală, care vor voi să treacă la gândirea activă, atunci când puterile gândirii active se vor acumula tot mai mult în omenire, în secolele următoare.

Această etapă de tranziție mai este importantă şi în altă privință. Prin ceea ce s-a petrecut, se constituie tot mai mult o omenire care prin organizarea ei este în măsură să privească într-adevăr în decursul încarnărilor viitoare, înapoi la încarnările anterioare, prin amintire. Dar omenirea trebuie să se transpună mai întâi în această situație.

Nu ne putem aminti ceva pe care nu l-am gândit niciodată. Atunci când seara ne scoatem butonii de la manşetă şi îi punem pe negândite undeva, în dimineața următoare nu îi putem găsi, pentru că nu am gândit în momentul acela. Dacă ne formăm gândul să ne imprimăm imaginea locului în

care ne punem butonii de la manşetă, în dimineaţa următoare vom merge direct la locul în care i-am pus.

Ceea ce este valabil în viaţa obişnuită în privinţa capacităţii de amintire trebuie considerat ca necesar şi pentru orizontul extins asupra vieţilor pământeşti anterioare. Trebuie să ne amintim mai întâi esenţa cea mai lăuntrică a sufletului nostru, ceea ce trece într-adevăr dintr-o încarnare într-alta din fiinţa sufletului. Însă pentru aceasta trebuie să fi sesizat mai întâi această esenţă cea mai lăuntrică. Or, aceasta o putem face numai prin educaţie ocultă. Dacă nu ne-am străduit să ne formăm gânduri asupra esenţei sufletului în încarnarea precedentă, nu ne putem aminti de ea, oricât de bine organizaţi am fi. Oamenii vor fi organizaţi în vederea amintirii retrospective, dar ei vor resimţi pentru început această organizare drept boală, drept nervozitate, drept o stare cumplită, dacă nu o pot folosi. Căci ei vor fi organizaţi pentru a-şi putea aminti viețile anterioare, şi nu vor avea ce să-şi amintească. Căci atunci când omul are impresii pe care nu le poate evalua şi organe pe care nu le poate folosi se îmbolnăveşte.

Ne îndreptăm înspre situaţia ca în următoarele epoci oamenii să poată fi organizaţi în vederea amintirii vieţilor lor anterioare, dar numai aceia care au ce să-şi amintească să şi le poată aminti. Adică cei care şi-au recunoscut prin educaţie ocultă fiinţa sufletească omenească în specificul său, ca element component al lumii spirituale. În fiecare viaţă ce urmează unei alteia în care omul şi-a recunoscut sufletul ca fiinţă spirituală se manifestă reamintirea vieţilor anterioare.

Ne aflăm astfel la un important punct de răscruce. A înțelege ştiinţa spiritului nu înseamnă, în fond, nimic altceva decât de a avea un sentiment faţă de acest punct de răscruce din vremea noastră.

Nu toate entităţile care fac parte din ierarhia arhanghelilor sunt identic structurate şi egale în rang. Când vorbim despre ierarhia arhanghelilor se poate spune că ei se succed unii pe alţii la conducerea omenirii, aşa cum am spus. Dar cel mai înalt în rang, ca să spunem aşa, entitatea supremă, este cea care începe să conducă în epoca noastră, este Mihael. El face parte din rândul arhanghelilor, dar este cel mai avansat. Există o evoluţie, şi evoluţia cuprinde toate fiinţele. Toate fiinţele se află într-o evoluţie ascendentă, şi noi trăim într-o epocă în care Mihael, entitatea supremă având natura de arhanghel, realizează trecerea la natura de arhai. El va ajunge treptat la o poziţie de conducere, va deveni entitate conducătoare, Spirit al timpului, entitate conducătoare pentru întreaga omenire.

Acesta este aspectul cel mai important, aspectul infinit de important al epocii noastre, anume ca noi să înțelegem că ceea ce nu a existat în epocile precedente, ceea ce nu exista pentru întreaga omenire poate exista acum şi trebuie să devină bun al întregii omeniri. Ceea ce se manifesta anterior numai la anumite popoare individuale – adâncirea spirituală – poate deveni acum bun al întregii omeniri.

Și aşa cum indicăm ceea ce se petrece dincolo de lumea senzorială putem indica şi ceea ce se petrece în lumea senzorială ca expresie exterioară a ceea ce tocmai a fost descris: anume faptul că în spatele lumii sensibile se desfăşoară o înălțare a arhanghelului Mihael.

Până acum, omul a putut fi o personalitate; în viitor, el va mai putea fi o personalitate, dar într-un alt mod decât a fost posibil până în epoca noastră. Omul a participat întotdeauna la lumile suprasensibile, cel puţin a putut-o face prin viaţa sa sufletească. Dar nota personală, nuanţa personală pe care a vieţuit-o omul în lumea sensibilă nu a venit de sus în jos, ci de jos în sus, a venit de la Lucifer. Lucifer a creat personalitatea. De aceea, până acum se putea spune:

Omul nu poate pătrunde cu personalitatea sa în lumea suprasensibilă, nu-şi poate introduce personalitatea în lumea spirituală, el trebuie să-şi înăbuşe această personalitate, căci altfel impurifică lumea spirituală.

În viitor, omului îi revine sarcina să-şi lase personalitatea inspirată de sus, astfel încât ea să poată prelua ceea ce urmează să se reverse din lumea spirituală. Personalitatea îşi va primi caracteristica prin ceea ce poate prelua omul drept cunoaştere spirituală, personalitatea va deveni cu totul altceva în vremurile viitoare. Mai înainte, omul era o personalitate prin ceea ce îl îndepărta de spiritual, prin pecetea pe care i-o imprima trupul său. În viitor, el va trebui să fie o personalitate prin ceea ce poate prelua şi prelucra în sine din lumea spirituală.

În trecut, oamenii erau personalităţi prin sângele lor, prin temperamentul lor, prin tot soiul de lucruri venite de jos, şi în aceste personalităţi radiau elemente impersonale din suprasensibil. Prin temperament, prin sânge etc. în viitor omul va putea fi tot mai puţin o personalitate. Dar el va putea fi o personalitate prin participarea sa la lumea suprasensibilă. Ceea ce conţin impulsurile suprasensibile se va revărsa în caracterul omului. Acest lucru va fi produs de impulsul lui Mihael, care dirijează în sufletul omenesc înțelegerea înspre viaţa spirituală. Oamenii care au caracterul unei personalităţi pronunţate vor avea acest caracter şi în viitor, prin faptul că vor putea exprima unul sau altul din aspectele înţelegerii lumii suprasensibile. Alexandrii, Cezarii şi Napoleonii aparţin trecutului. Desigur că în ei se revărsa elementul suprasensibil, dar pronunţata lor coloratură personală au avut-o prin ceea ce au dobândit de jos în sus. Oamenii care sunt personalităţi prin faptul că poartă lumea spirituală în cea sensibilă, oamenii care aduc prin sufletele lor personalitatea în omenire vor fi personalităţile care vor lua locul Alexandrilor, Cezarilor, Napoleonilor. Forţa faptelor umane în viitor va rezulta din tăria impactului spiritual ce se revarsă în aceste fapte omeneşti.

Toate acestea fac parte din esenţa trecerii de la o epocă la alta. Dar caracteristica cea mai importantă a acestei treceri este faptul că trecerea de la epoca lui Gabriel la epoca lui Mihael are loc în actuala noastră perioadă de evoluţie.

Ne putem însuşi o înţelegere a celor spuse astăzi şi prin raţiunea omenească sănătoasă, dacă suntem suficient de lipsiţi de prejudecăţi pentru a putea privi înăuntrul vremii noastre şi a vedea cum cele două posibilităţi au mai existat până în ultima treime a secolului al XIX-lea.

Prima posibilitate este cea de a alcătui o concepţie despre lume pornind de la ştiinţele naturii. Astăzi această modalitate este învechită, întrucâtva depăşită, şi nu mai corespunde spiritului timpului. Oamenii o mai fac totuşi, pentru că ei se încăpățânează să prelungească ceea ce vine din vechime. Spiritul timpului este de a construi concepţia despre lume din inspiraţiile lumii spirituale şi din înțelegerea acestora. Asta trebuie să preluăm ca sentiment în sufletele noastre, şi atunci învăţăm să cunoaştem ce înseamnă concepţia antroposofică despre lume pentru fiecare suflet în parte, şi învăţăm să resimţim ce înseamnă evoluţia pentru omenire. Ne este îngăduit să participăm la ceva plin de însemnătate.

Și acum vreau să vă amintesc ceva pe care l-am inserat în conferinţele ţinute ultima oară aici, în conferinţele privind modificarea funcţiei lui Buddha. Acesta este şi punctul de care vreau să leg următoarele consideraţii de cea de acum.

Aş vrea să închei aprecierile de astăzi cu o întrebare ce se poate ridica în orice suflet, şi care ne va conduce de la elementele pe care le-am prezentat la ceva şi mai important.

Dacă a avut loc o înălțare a lui Mihael, dacă el a devenit spirit conducător al culturii occidentale, cine îi ia locul? Locul nu poate rămâne vacant. Fiecare suflet trebuie să îşi spună: Aşadar şi un

înger trebuie să parcurgă o înălțare, o elevare, trebuie să pătrundă în ierarhia arhanghelilor. Cine este acest înger?

Cu această întrebare doresc să închei, pentru a putea face trecerea la nişte consideraţii şi mai importante, care ne vor preocupa poimâine.

Astăzi aş dori să pun în faţa sufletelor dumneavoastră cea mai importantă caracteristică a tranziţiei de la o epocă la alta, anume realitatea că sufletele care îşi dau osteneala pot afla înţelegerea pentru adevărurile suprasensibile. Căci aşa vor puterile cosmice aflate în arierplanul omenirii, puterile care conduc evoluţia omenirii. Şi imaginea acestui proces în lumea senzorială este faptul că personalitatea primeşte o cu totul altă nuanţă. Pe când în vremurile trecute personalitatea şi-a primit nuanţa de jos, prin temperament şi sânge, în viitor dătător de ton pentru personalitatea noii epoci va fi elementul înţelegerii spirituale. Acest element va fi dătător de ton.

Este important să înțelegem acest lucru, şi este şi mai important să îl simţim.

Din acest punct, vom trece poimâine la o importantă apreciere ce poate pătrunde în fiecare din sufletele noastre.

VI. CUNOAŞEREA ENTITĂŢILOR SUPERIOARE ÎN DIFERITE EPOCI

Dornach, 4 ianuarie 1924

Pornind de la ceea ce a trebuit să vă comunic în cadrul cursului ţinut în perioada Congresului nostru de Crăciun [Nota 19], aş dori să vă mai spun, în aceste trei conferinţe, care vor fi ţinute seara, câte ceva în legătură cu acea evoluţie din epoca modernă care se îndreaptă spre cercetarea vieţii spirituale. Se vorbeşte mult, sub numele de rosicrucianism şi sub alte denumiri oculte, de această evoluţie spiritual-ştiinţifică modernă şi eu aş vrea să vă descriu acum aspectele interioare ale cercetării vieţii spirituale. Pentru aceasta va fi necesar să spunem azi, în introducere, unele lucruri referitoare la întreaga natură a reprezentărilor care s-a stabilit prin secolele IX, X, XI, d.Chr., şi a dispărut apoi, de fapt, de-abia la sfârşitul secolului al XVIII-lea, ba s-a păstrat, la câţiva întârziaţi, până în secolul al XIX-lea. Prin urmare, azi nu vreau să adopt punctul de vedere istoric, ci doresc să aduc în faţa sufletelor dumneavoastră un număr de reprezentări trăite lăuntric de anumite personalităţi. De obicei, azi nimeni nu se gândeşte cât de diferite erau reprezentările celor care se socoteau oameni ai cunoaşterii, cu relativ puţin timp în urmă, cât de diferite erau reprezentările lor de acelea ale oamenilor de azi. În zilele noastre se vorbeşte de elementele chimice, de vreo şaptezeci–optzeci de elemente şi nimeni nu-şi dă seama că, de fapt, se spune groaznic de puţin când un element e desemnat drept oxigen, azot etc. Fiindcă oxigenul este ceva care există numai în anumite condiţii, în anumite condiţii date de stările calorice şi de alte stări ale vieţii de pe Pământ. Niciun om cu o minte sănătoasă nu poate lega noţiunea de realitate de ceva care, dacă se ridică temperatura cu atâtea şi atâtea grade, nu mai există în acelaşi fel, în aceeaşi măsură în care el există în condiţiile în care omul trăieşte pe Pământ ca om fizic. Şi tocmai asemenea noţiuni, asemenea reprezentări, tendinţa de a depăşi relativitatea existenţei şi de a ieşi spre o existenţă reală, acest ţel a stat la baza vieţii de cercetare din prima parte a Evului Mediu, din perioada de mijloc a Evului Mediu.

De aceea, eu iau în considerare o trecere de la secolul al IX-lea la secolul al X-lea d.Chr., fiindcă înainte toate concepţiile oamenilor mai erau încă foarte spirituale. De exemplu, nu l-ai fi putut convinge pe un ştiutor adevărat din secolul al IX-lea că îngerii sau arhanghelii sau serafimii nu au acelaşi grad de realitate, vreau să spun, numai de realitate, ca şi oamenii fizici, pe care-i vedem cu ochii. Veţi constata că în perioada anterioară secolului al X-lea, ştiutorii vorbesc de entităţile spirituale, de aşa-numitele inteligenţe ale Cosmosului, ca de nişte entităţi care, ei bine, pot fi întâlnite, chiar dacă oamenii ştiau că a trecut demult epoca în care acesta era un obiect de percepţie pentru toată lumea. Ei ştiau, însă, că în anumite condiţii efectul se produce. Nu trebuie, de exemplu, să trecem deloc cu vederea faptul că, până prin secolele IX, X, multor naturi preoţeşti, multor naturi de preoţi catolici, le era absolut clar că, la un act sau altul din cadrul mesei, avuseseră întâlnirea cu nişte entităţi spirituale, cu nişte inteligenţe ale Cosmosului.

Dar, de prin secolele IX, X, din conştienţa oamenilor a dispărut treptat legătura directă cu inteligenţele propriu-zise ale Universului şi a apărut într-o măsură din ce în ce mai mare conştienţa despre elementele Cosmosului, pământ, lichid sau apă, aer, căldură sau foc. Aşa că, exact la fel cum înainte se vorbea de existenţa unor inteligenţe cosmice care reglementează mişcările planetelor, care fac planetele să treacă pe lângă stelele fixe etc., de atunci înainte s-a vorbit, aş zice, de ambianţa nemijlocită a lumii pământeşti. S-a vorbit de elementele pământ, apă, aer, foc. Substanţele chimice, în sensul de azi, nu erau luate în considerare. Ele au început să fie luate în considerare mult mai târziu. Dar dumneavoastră v-aţi face o reprezentare cu totul greşită dacă v-aţi gândi că, încă şi în secolele XII–XIV, ba, într-un anumit sens, chiar până în secolul al XVIII-lea, ştiutorii îşi reprezentau prin căldură, aer, apă, pământ ceea ce îşi reprezintă oamenii de azi. Azi oamenii nu mai vorbesc de căldură decât drept o stare în care se află corpurile. Despre un eteric al căldurii propriu-zis nu se mai vorbeşte. Dar aer, apă – ele au devenit pentru oamenii de azi lucurile cele mai abstracte, aş zice, şi e necesar, fără îndoială, să ne adâncim în felul cum arătau cândva aceste reprezentări. Şi azi aş dori să vă dau o imagine a felului cum vorbeau ştiutorii în perioada amintită.

Când mi-am scris cartea ***Ştiinţa ocultă*** am fost nevoit să pun de acord măcar în parte felul cum descriu eu acolo evoluţia Pământului cu reprezentările obişnuite ale epocii prezente. În secolele XIII–XII ele ar fi putut să fie făcute alfel. De exemplu, într-un anumit capitol din ***Ştiinţa ocultă*** s-ar fi putut găsi următoarele. Pe atunci ar fi fost necesar să se creeze mai întâi o reprezentare despre entităţile pe care le putem desemna drept entităţile primei ierarhii: Serafimi, Heruvimi, Tronuri. Şi Serafimii ar fi fost caracterizaţi ca fiind nişte entităţi la care subiectul şi obiectul coincid, care n-ar fi spus: În afara mea sunt nişte lucruri„ ci: Lumea este şi eu sunt lumea şi lumea este eu; nişte entităţi care ştiu numai de ele însele, şi anume, în aşa fel încât aceste entităţi, aceşti Serafimi ştiu de ei înşişi printr-o trăire din care omul are numai un reflex palid, când el are trăirea care-l transpune într-o stare de entuziasm ardent.

Uneori e chiar foarte greu să-i explici omului actual ce este un entuziasm ardent, fiindcă pe la începutul secolului al XIX-lea încă se ştia mai bine decât azi ce este un entuziasm ardent. Pe atunci se mai întâmpla ca un poet sau altul să-şi recite o poezie în faţa publicului şi, de entuziasm, oamenii să se comporte în aşa fel încât omul actual ar spune – scuzaţi, vă rog, dar chiar aşa era: Dar ăştia au înnebnit cu toţii! Ei se puneau în mişcare, erau pătrunşi de căldură. În zilele noastre începi să îngheţi de frig tocmai când eşti de părere că oamenii ar trebui să fie cuprinşi de entuziasm.

Şi prin acest element al entuziasmului, care era mai ales în Europa Centrală şi în cea Răsăriteană, prin acest entuziasm sufletesc, prin faptul că el era ridicat în conştienţă, fiind un element unitar al conştienţei, prin el trebuie să ne reprezentăm viaţa interioară a serafimilor. Şi noi trebuie să ne reprezentăm conştienţa Heruvimilor drept conştienţă cu totul limpede,

luminoasă, astfel încât gândul devine în mod nemijlocit lumină, el luminează totul. Şi, purtând plin de îndurare, purtând lumile, elementul Tronurilor.

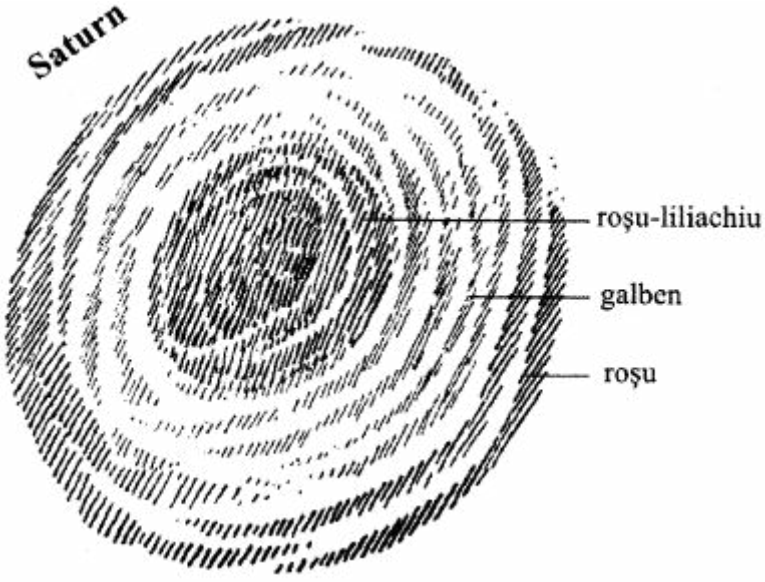

Fig.1

Ei bine, avem aici o schiţă. Aş mai putea vorbi mult despre aceasta. Dar, pentru început, am vrut să vă spun doar că în acea vreme s-ar fi încercat să se caracterizeze mai întâi Serafimii, Heruvimii, Tronurile cu însuşirile lor esenţiale. Apoi s-ar fi spus: Corul Serafimilor, al Heruvimilor, al Tronurilor lucrează împreună, şi anume, în aşa fel încât Tronurile pun bazele unui sâmbure (vezi desenul; mijloc – roşu-liliachiu); Heruvimii fac să se reverse din acest sâmbure propria lor fiinţă luminoasă (inelul galben). Serafimii învăluie totul într-o mantie de entuziasm, care radiază până departe în spaţiul cosmic (învelişul roşu).

Dar toate acestea sunt nişte entităţi: în mijloc – Tronurile, în ambianţă – Heruvimii, în partea cea mai exterioară – Serafimii. Sunt nişte entităţi care îşi împletec zborul, faptele, gândirea, voinţa,

simţirea. Sunt nişte realităţi fiinţiale. Şi când o fiinţă care ar fi avut capacitatea de a simţi corespunzătoare ar fi pornit prin spaţiul cosmic, unde Tronurile ar fi format un asemenea sâmbure, Heruvimii un fel de ambianţă, Serafimii un fel de încheiere spre exterior, dacă o asemenea fiinţă ar fi intrat în sfera de activitate a primei ierarhii, ea ar fi simţit căldură diferenţiată, ar fi simţit în diferse locuri căldură, într-un loc o căldură mai ridicată, una mai scăzută. Dar totul sub formă sufletesc-spirituală, dar sufletesc-spirituală în aşa fel încât trăirea sufletească ar fi, totodată, în simţurile noastre, o trăire fizică, astfel încât, aşadar, când fiinţa se simte încălzită sufleteşte e prezentă cu adevărat senzaţia pe care o aveţi când vă aflaţi într-o încăpere bine încălzită. O asemenea conglomerare de entităţi ale primei ierarhii a avut loc cândva în Cosmos şi aceasta a constituit existenţa saturniană. Căldura e doar expresia faptului că aceste entităţi există. Căldura nu este nimic, ea e doar expresia faptului că aceste entităţi există.

Aş vrea să folosesc o imagine care poate va lămuri puţin lucrurile. Gândiţi-vă că un om vă este drag. Prezenţa lui vă încălzeşte. Şi mai gândiţi-vă că vine acum un om al abstractivismului extrem şi spune: Ei, omul nu mă interesează, de fapt, fac abstracţie de el, pe mine mă interesează numai căldura pe care o răspândeşte. Dar nu spune deloc: Mă interesează numai căldura pe care o răspândeşte, ci: Mă interesează numai căldura. El spune prostii, bineînţeles, fiindcă, dacă un om care răspândeşte căldură a plecat, dispare şi căldura. Căldura este ceva care există numai dacă omul e prezent. În sine, ea nu e nimic. Omul trebuie să fie prezent când e prezentă căldura. Tot aşa, Serafimii, Heruvimii, Tronurile trebuie să fie prezente, altfel nici căldura nu e prezentă. Căldura este numai revelarea Serafimilor, a Heruvimilor şi a Tronurilor.

Vedeţi dumneavoastră, în vremea la care mă refer a existat în mod real, până jos, la desenele colorate, ceea ce v-am descris adineaori. Când se vorbea de elemente, de elementul căldură, se înțelegea, de fapt: Heruvimi, Serafimi,Tronuri. Şi aceasta este existenţa saturniană.

Acum, se mergea mai departe şi se spunea: Numai Serafimii, Heruvimii, Tronurile au puterea de a face să apară aşa ceva în Cosmos. Numai această cea mai înaltă ierarhie are capacitatea de a face să apară aşa ceva în Cosmos. Dar, prin faptul că cea mai înaltă ierarhie a făcut să apară aşa ceva în punctul de plecare al unei deveniri cosmice, evoluţia a putut merge mai departe. S-ar putea spune că fiii Serafimilor, Heruvimilor, Tronurilor au putut duce evoluţia mai departe. Şi aceasta s-a petrecut în aşa fel încât entităţile ierarhiei a doua, create de Serafimi, Heruvimi, Tronuri, spiritele Kyriotetes, Dynamis, Exusiai au pătruns în acest spaţiu care, să zicem, fusese plăsmuit de Serafimi, Heruvimi şi Tronuri sub forma saturniană, care fusese format în mod saturnian, din căldură. Aici au pătruns apoi entităţile mai tinere, mai tinere din punct de vedere cosmic, bineînțeles. Şi cum au acţionat aceste entităţi mai tinere din punct de vedere cosmic? În timp ce entităţile numite Heruvimi, Serafimi şi Tronuri se revelau ele însele în elementul căldurii, entităţile celei de a doua ierarhii se revelau în elementul lumină. Aici (vezi fig.2, tabla 1 dreapta, fundalul roşu), partea saturniană e întunecată, ea furnizează căldură. Iar în sânul lumii obscure, întunecate a existenţei saturniene apare ceea ce poate lua naştere prin activitatea desfăşurată de fiii primei ierarhii, adică a spiritelor Exusiai, Dynamis, Kyriotetes.

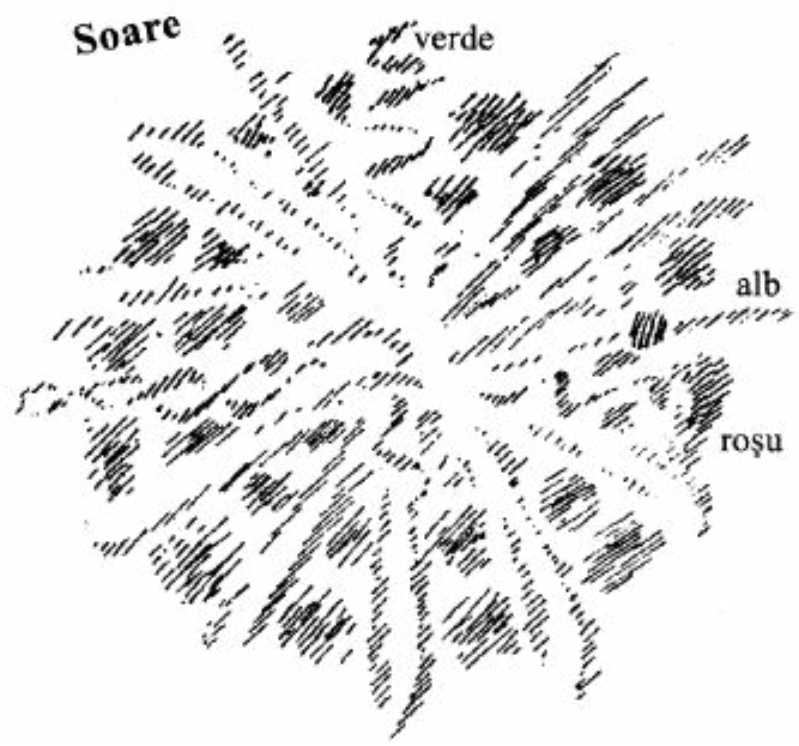

Fig.2

Ceea ce se produce în sânul acestei călduri saturniene ia naştere prin faptul că pătrunderea celei de-a doua ierarhii înseamnă o străluminare lăuntrică. Ea e legată de o densificare a căldurii. Din simplul element al căldurii se formează aer. Şi avem, pe de o parte, pătrunzând în revelarea luminii, ierarhia a doua. Dar dumneavoastră trebuie să vă reprezentaţi acum în mod clar că, în realitate, aici pătrund nişte entităţi. Pentru o fiinţă cu o capacitate de percepţie corespunzătoare, aici pătrunde lumină. Lumina este aceea care desemnează căile acestor entităţi. Când undeva pătrunde lumină, în anumite condiţii apare umbră, întuneric, o umbră întunecată. Prin pătrunderea celei de a doua ierarhii s-a format, de asemenea, umbră. Ce era această umbră? Aerul. Şi, într-adevăr, până prin secolele XV, XVI s-a ştiut ce este aerul. Apoi se ştie numai că aerul e compus din oxigen, azot etc., dar prin aceasta nu se spune mai mult decât ceea ce ar spune cineva despre un ceas, să zicem, afirmând că el e compus din sticlă şi argint. Prin aceasta el n-a spus nimic despre ceas. Nu spunem absolut nimic despre aer ca fenomen cosmic când afirmăm că e format din oxigen şi azot, dar am spus mult despre aer dacă ştim: Din Cosmos, aerul este umbra luminii. Aşa că acum avem cu adevărat, prin pătrunderea celei de a doua ierarhii în căldura saturniană, pătrunderea luminii (razele albe) şi avem umbra luminii, aerul (liniile verzi şerpuite). Iar unde se formează acest lucru este Soare. Aşa ar fi trebuit să se vorbească, de fapt, în secolele XIII, XII.

Mergem acum mai departe. Evoluţia care are loc în continuare e condusă, la rândul ei, de fiii celei de-a doua ierarhii, de Arhai, Arhangheli, Îngeri. Aceste entităţi aduc ceva nou în elementul dătător de lumină, care a pătruns mai întâi prin cea de a doua ierarhie, care a atras după sine umbra sa, întunericul-umbră – nu întunericul neutru, indiferent, întunericul saturnian, care era, pur şi simplu, absenţa luminii, ci acela care a elaborat opusul luminii. Cea de a treia ierarhie, Arhaii, Arhanghelii, Îngerii, adauagă acestei evoluţii, prin propria lor entitate, un element asemănător cu dorinţa umană, cu pornirea umană de a dobândi ceva, de a duce dorul după ceva.

Prin aceasta, s-a întâmplat lucrul următor: un arhai sau un înger, să zicem, a intrat aici (vezi fig.2 punctul de pe raza de lumină, dreapta) şi a căzut pe un element al luminii, pe un loc al

luminii, aş zice. În acest loc al luminii el a primit, prin receptivitatea pentru lumină, imboldul spre întuneric, dorinţa de întuneric. Îngerul a introdus lumina în întuneric sau un înger a introdus întunericul în lumină. Aceste entităţi devin mijlocitorii, mesagerii dintre lumină şi întuneric. Iar urmarea a fost că ceea ce înainte doar strălucea în lumină şi atrăgea după sine umbra sa, întunericul aeriform întunecat, a început să irizeze în toate culorile, lumina a apărut în întuneric, întunericul în lumină. A treia ierarhie este aceea care a făcut să apară, din lumină şi întuneric, culoarea.

Vedeţi, aici trebuie să puneţi în faţa sufletului dumneavoastră ceva care ţine de documentaţia istorică, dacă pot spune aşa. În vremea lui Aristotel [Nota 20] încă se mai ştia, atunci când, în cadrul Misteriului, cineva întreba de originea culorilor, că ea are legătură cu entităţile celei de a treia ierarhii. În a sa *Armonie a culorilor* [Nota 21], Aristotel spune: Culoarea este conlucrarea dintre lumină şi întuneric. Dar acest element spiritual, ideea că în spatele căldurii trebuie să vedem entităţile primei ierarhii, în spatele luminii şi al umbrei sale, adică al întunericului – entităţile celei de a doua ierarhii, în spatele irizării multicolore, într-un context cosmic, entităţile celei de a treia ierarhii, acestă idee s-a pierdut. Şi n-a rămas altceva decât nefericita teorie newtoniană a culorilor, la care, până prin secolul al XVIII-lea, iniţiaţii zâmbeau, dar care a devenit apoi crezul specialiştilor în fizică.

Cine e în stare să vorbească în sensul teoriei newtoniene a culorilor trebuie să-şi fi pierdut orice noţiune despre lumea spirituală. Dar dacă cineva, cum a fost Goethe, mai era incitat lăuntric de către lumea spirituală, el se revoltă. El vine cu ideea justă, aşa cum a făcut Goethe, şi înjură. Goethe n-a înjurat niciodată cu atâta vehemenţă ca atunci când a trebuit să-l critice pe Newton; el a criticat foarte tare teoria aceea absurdă. Azi asemenea lucruri nu pot fi înțelese, din simplul motiv că pentru fizicienii de azi e nebun acela care nu admite teoria newtoniană a culorilor. Totuşi, în epoca sa, Goethe n-a fost cu totul singur. El a fost singurul care a spus în mod public aceste lucruri, dar ştiutorii, chiar şi la sfârşitul secolului al XVIII-lea, cunoşteau foarte bine cum izvorăsc culorile din sânul spiritualului.

Dar, vedeţi dumneavoastră, aerul este umbra luminii. Şi la fel cum, atunci când apare lumina, este prezentă, în anumite condiţii, umbra întunecată, tot astfel, când e prezentă o culoare şi când ea acţionează ca realitate – şi ea putea să facă acest lucru, cât timp pătrundea în elementul aer – , când culoarea se pulverizează în elementul aer, când ea acţionează în elementul aer, deci, când ea este ceva, nu un simplu reflex, nu doar culoarea- reflex, ci o realitate, care se pulverizează în elementul aer, atunci, în anumite condiţii, la fel cum prin presiune se formează o contrapresiune, din elementul culoare real ia naştere elementul lichid, apa. După cum, dacă gândim cosmic, umbra luminii e aerul, tot aşa apa este reflexul, creaţia în Cosmos a elementului culoare.

Dumneavoastră veţi spune: Nu înţeleg toate acestea. Dar ia încercaţi să sesizaţi o dată elementul culoare şi sensul său real.

Roşu – ei da, credeţi oare că roşul este cu adevărat, în entitatea sa, numai o suprafaţă neutră, aşa cum considerăm de obicei? Roşul este ceva care ne atacă. Am spus-o adeseori. Am vrea să fugim de roşu, el ne împinge înapoi. Albastrul-violet, după el am vrea să fugim, el fuge mereu de noi, devine tot mai adânc şi mai adânc. În culori totul trăieşte. Culorile sunt o lume, iar elementul sufletesc îl simţim în lumea culorilor în aşa fel încât el n-o scoate la capăt fără unificare, când urmăreşte culorile cu trăirea sufletească.

Vedeţi dumneavoastră, azi omul se uită la curcubeu. Dacă am privi cucubeul cu o imaginaţie cât de mică, am vedea nişte fiinţe elementare care desfăşoară o activitate foarte dinamică pentru formarea curcubeului. Ele prezintă nişte fenomene foarte interesante. În desen (fig.3, tabla2 mijloc, la roşu şi la galben) vedem ieşind în permanenţă din curcubeu anumite fiinţe elementare.

Apoi ele se deplasează. În momentul în care ajung la capătul de jos al verdelui, ele sunt atrase. Le vedem dispărând (la verde şi albastru).

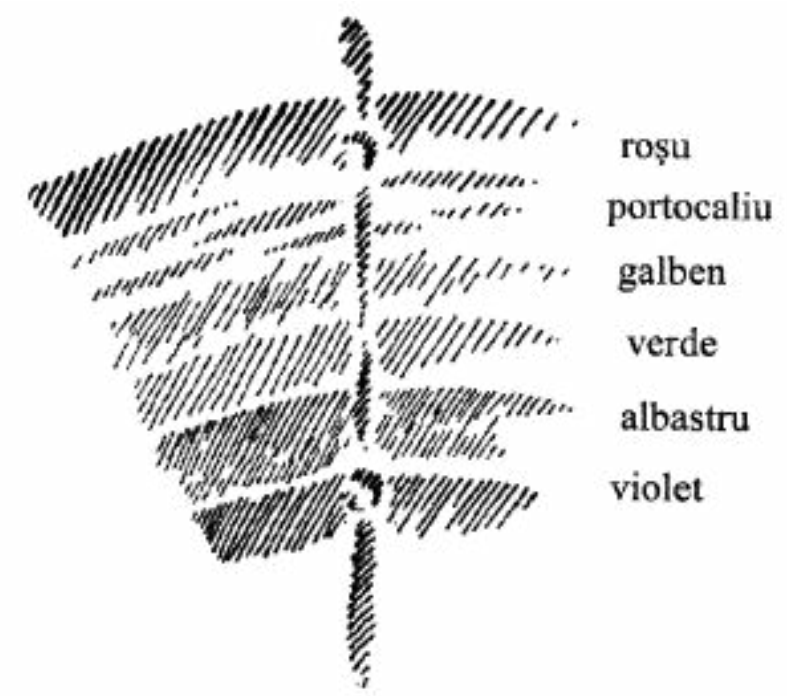

Fig.3

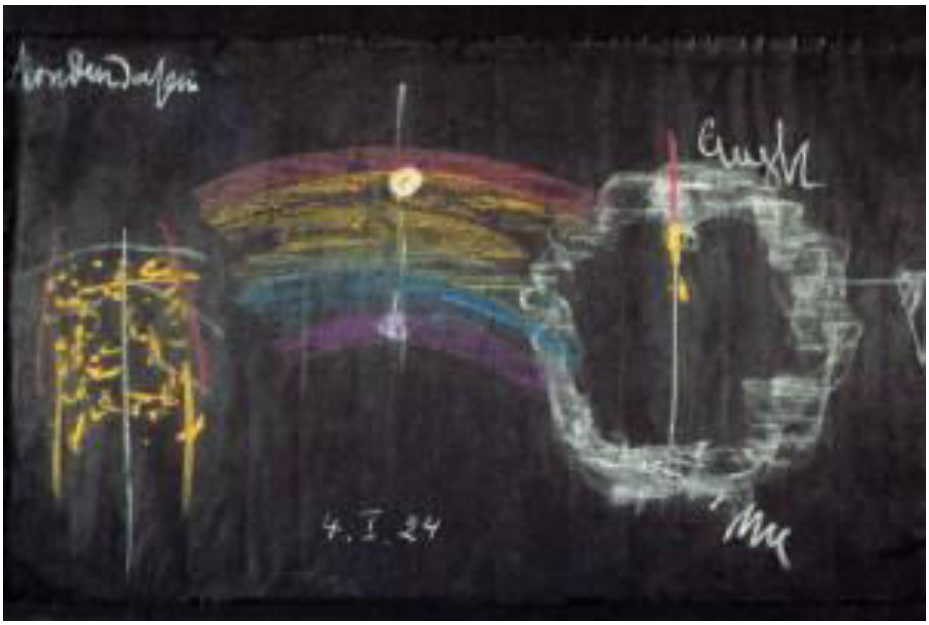

Pe partea cealaltă ele ies din nou afară. Întregul curcubeu îi arată celui care-l priveşte cu imaginaţie o revărsare în afară a spiritualului, o dispariţie a spiritualului. El se prezintă cu adevărat ca un tăvălug spiritual, ceva minunat. Şi, în acelaşi timp, observăm la aceste entităţi spirituale că, atunci când ies, ies cu o mare frică, iar când intră, intră cu un curaj absolut invincibil. Când ne îndreptăm privirile spre roşu-gălbui, de acolo emană frică, iar când privim spre albastru-violet ne cuprinde sentimentul: Aici totul trăieşte sub formă de curaj.

Reprezentaţi-vă acum că nu e prezent doar curcubeul, ci dacă desenez o tăietură (vezi desenul sus) şi curcubeul stă rotit cu 90°, atunci entităţile ies afară printr-un loc şi dispar prin altul; avem într-un loc frică, în altul curaj (vezi fig.4, tabla2 dreapta). Curajul dispare iar. Acum ochiul este orientat aşa: aici e curcubeul, aici este curajul, roşul, galbenul etc. În curcubeu se formează o parte mai îngroşată. Şi vă veţi putea reprezenta, desigur, că de aici se naşte un element lichid. Şi în acest element lichid trăiesc nişte entităţi spirituale care sunt cu adevărat tot un fel de copii ale entităţilor din ierarhia a treia.

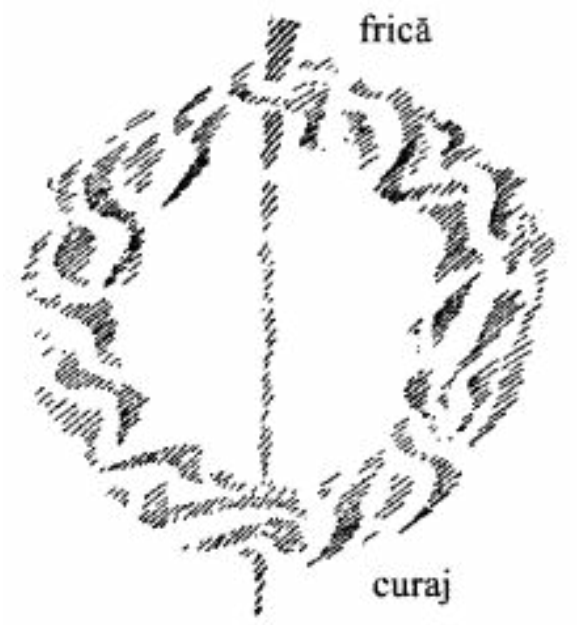

Fig.4

Se poate spune: Când ne apropiem de ştiutorii secolelor XI, XII, XIII, trebuie să înţelegem asemenea lucruri. Dumnevoastră nu-i mai înţelegeţi nici pe cei care au trăit mai târziu, nu-l mai înţelegeţi pe Albertus Magnus [Nota 22], dacă îl citiţi având cunoştinţele pe care le are omul de astăzi. Trebuie să-l citiţi cu un fel de cunoaştere a faptului că pentru el un asemenea spiritual mai era o realitate; numai atunci veţi înţelege felul în care el foloseşte cuvintele, felul cum se exprimă.

Şi aşa apar, ca un reflex al ierarhiilor, aerul, apa. Pătrunzând ierarhiile însele, cea de a doua ierarhie pătrunde în forma luminii, iar cea de a treia ierarhie în forma culorilor. Dar prin aceasta, prin faptul că se formează toate acestea, s-a ajuns la existenţa lunară.

Vine acum cea de a patra ierarhie. Eu povestesc aşa cum gândeau oamenii prin secolele XII, XIII. Vine acum cea de a patra ierarhie. Noi nu spunem nimic despre ea, dar în secolele XII, XIII se mai vorbea de această a patra ierarhie. Ce este cea de a patra ierarhie? Este omul. Omul însuşi e cea de a patra ierarhie. Dar, Doamne fereşte, pe atunci nu se înţelegea deloc prin această a patra ierarhie ceea ce umblă acum prin lume drept fiinţă cu două picioare – care îmbătrâneşte şi e cum nu se poate mai ciudată, fiindcă adevăraţilor ştiutori tocmai omul actual le părea a fi o fiinţă foarte ciudată. Ei vorbeau de omul originar dinainte de căderea în păcat, care mai exista în forma în care avea putere asupra Pământului, aşa cum Îngerii, Arhanghelii, Arhaii aveau putere asupra existenţei lunare, a doua ierarhie asupra existenţei solare, prima ierarhie asupra existenţei saturniene. Se vorbea de om în existenţa sa pământească originară şi se putea vorbi pe atunci de om drept cea de a patra iearhie. Şi odată cu această a patra ierarhie a venit, drept dar al ierarhiilor superioare, dar drept ceva ce ierarhiile superioare avuseseră mai întâi ca

bun pe care îl păzeau, de care nu aveau nevoie ele însele: a venit viaţa. Şi în lumea ce iriza în culori, aşa cum v-am descris-o, mai mult sugerând, a pătruns viaţa.

Dumneavoastră veţi spune: Dar nu existau lucrurile şi mai înainte? Dragii mei, veţi putea învăţa, studiindu-l pe omul însuşi, cum e asta. Eul dumneavoastră şi corpul dumneavoastră astral nu au viaţă şi, totuşi, fiinţează. Spiritualul, sufletescul nu au nevoie de viaţă. Viaţa începe de-abia cu corpul dumneavoastră eteric şi ea este un înveliş exterior. Aşa că şi viaţa intră de-abia după existenţa lunară, odată cu existenţa pământească, în sfera evoluţiei de care ţine Pământul nostru. Lumea care iriza în culori a fost străbătută cu viaţă. Nu numai că acum îngerii, arhanghelii etc. au fost cuprinşi de dorul de a introduce întuneric în lumină, lumină în întuneric, ci a apărut şi tendinţa de a vieţui lăuntric acest joc al culorilor, de a-l interioriza. De a vieţui, când întunericul domină lăuntric lumina, slăbiciune, delăsare; şi de a simţi, când lumina predomină asupra întunericului, activitate. Fiindcă ce este aceasta, când dumneavoastră alergaţi? Când alergaţi, lumina predomină în dumneavoastră asupra întunericului; când staţi jos şi leneviţi, întunericul predomină asupra luminii. Este o activitate sufletească a culorilor, o irizare sufletească de culori. A apărut o irizare de culori pătrunsă de viaţă, străbătută de curenţii vieţii, prin faptul că a venit ierarhia a patra, omul. Şi, în acest moment al devenirii cosmice, forţele care s-au pus atunci în mişcare în irizarea de culori au început să formeze contururi. Viaţa care a rotunjit lăuntric culorile, care le-a acoperit, le-a făcut colţuroase, a provocat apariţia cristelelor. Şi acum ne aflăm în sânul existenţei pământeşti.

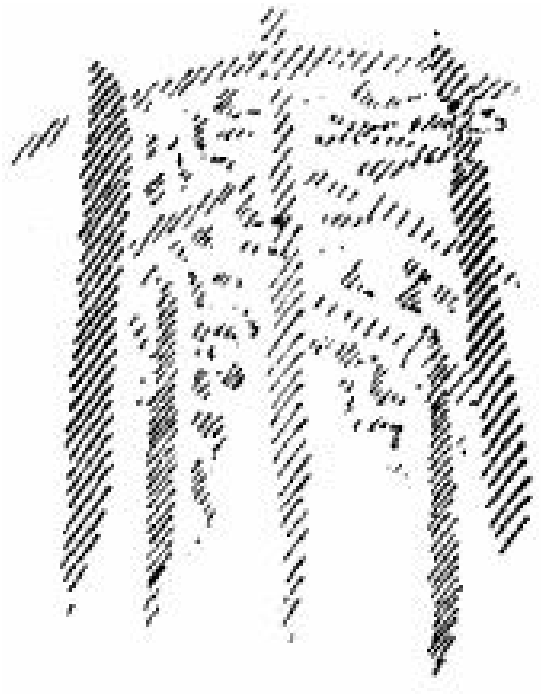

Fig.5

Lucruri de felul celor pe care vi le-am descris acum erau, de fapt, adevărurile de la care porneau în Evul Mediu alchimiştii, ocultiştii, rosicrucienii etc., care, chiar dacă istoria nu spune mare lucru despre ei, au avut perioada lor de înflorire începând cu secolele IX, X şi până prin secolele XIX, XV şi care şi-au avut ultimii epigoni, priviţi întotdeauna drept nişte oameni ciudaţi, până în secolul al XVIII-lea, ba chiar până la începutul secolului al XIX-lea. Dar aceste lucruri au fost date apoi uitării. Numai că acest fapt a dus ştiinţa modernă în situaţia următoare. Imaginaţi-vă că aici se află un om. Eu nu mai am niciun interes faţă de acest om, doar îi iau hainele şi le agăţ de un cuier, care are în partea de sus un ornament asemănător cu un cap; omul nu mă mai interesează

deloc. Şi îmi imaginez mai departe: Acesta este omul (vezi desenul de mai sus); ce mă priveşte pe mine faptul că în hainele acestea se află aşa ceva? Acestea este omul (cuierul)! – Ei bine, vedeţi dumneavoastră, aşa s-a întâmplat cu elementele din natură. Nu ne mai interesează că în spatele căldurii sau al focului se află prima ierarhie, în spatele luminii şi al aerului cea de a doua ierarhie, în spatele aşa-numitului eter chimic, al eterului culorilor etc., şi al apei, ierarhia a treia, în spatele elementului vieţii şi al Pământului, ierarhia a patra sau omul. Numai cuierul ne interesează şi hainele agăţate de el! Acesta este actul întâi. Actul al doilea începe, însă, în limbaj kantian! Aici începe kantianismul, prin faptul că avem cuierul – hainele sunt agăţate pe el –, omul începe să filosofeze, întrebându-se care ar putea să fie lucrul în sine al acestor haine. Şi el constată că nu putem cunoaşte lucrul în sine al hainelor: foarte ager! Bineînțeles, dacă am dat mai întâi la o parte omul şi avem apoi cuierul cu hainele, putem filosofa în legătură cu ele şi ne dăm seama că facem nişte speculaţii drăguţe. Aici este cuierul, nu-i aşa, şi hainele sunt agăţate pe el, şi omul filosofează, fie în stil kantian: lucrul în sine nu poate fi cunoscut – fie în stilul lui Helmholtz [Nota 23] – şi atunci el gândeşte: Aceste haine nu pot avea forme: avem doar nişte firişoare de praf care se învârtesc, nişte atomi, ei se izbesc aici, şi astfel hainele sunt menţinute în forma lor.

Da, aşa s-a dezvoltat mai târziu gândirea. Dar aşa ceva e abstract, cu caracter de umbră. Totuşi, în această gândire, în aceste speculaţii trăim noi azi; din ea ne formăm întreaga concepţie despre lume naturalist-ştiinţifică. Fiindcă mult timp de aici înainte lumea nu va admite că nu e necesar să amestecăm, din pură fantezie, dansul învârtejit al atomilor, ci e necesar să-l punem iar pe om în haine. Tocmai acest lucru trebuie să-l facă reverticalizarea prin antroposofie.

Am vrut să vă arăt, printr-o serie de imagini, cum se gândea odinioară şi ce lucruri mai pot fi citite în scrierile mai vechi, dar care s-au stins. Dar pentru că ele s-au stins, ies la lumina zilei asemenea fapte interesante: un chimist din ţările nordice [Nota 24] contemporan cu noi a retipărit un pasaj scris de Basilius Valentinus [Nota 25], luând lucrurile în sensul chimiei actuale. Şi el n-a putut să spună altceva decât că – deoarece, dacă gândim azi aceste lucruri în sensul chimiei, e ca şi cum ne-am afla într-un laborator, am avea retorte şi alte instrumente şi am face nişte experimente în sens actual – tot ce scrie Basilius Valentinus este absurd. Dar ceea ce scrie Basilius Valentinus este puţină embriologie, exprimată sub formă de imagini. Dacă se foloseşte, pur şi simplu, gândirea actuală, se pare că avem de-a face cu o simplă experienţă de laborator, care este, însă, o absurditate. Fiindcă în laborator – dacă nu eşti chiar un Wagner din *Faustul* goetheean, care, în orice caz, se situează mai mult pe poziţia secolelor trecute – nu se poate face puţină embriologie.

Azi aceste lucruri trebuie înţelese din nou. Şi, în contextul marilor adevăruri pe care mi-a fost îngăduit să le prezint în zilele Congresului de Crăciun, aş dori să spun şi câte ceva despre destinele vieţii spirituale interioare din ultimele secole ale evoluţiei lumii.

IERARHIILE SPIRITUALE ÎN REALITATEA COSMICĂ

VII. IERARHIILE A TREIA ŞI A DOUA

Helsingfors, 6 aprilie 1912

Dacă vrem să cunoaştem esenţa forţelor şi a puterilor spirituale care sunt active în diversele regnuri ale naturii şi în corpurile cereşti, este necesar mai întâi să cunoaştem însăşi aceste entităţi spirituale, ceea ce am şi încercat să facem la începutul celor trei conferinţe ţinute până acum. Am caracterizat aşa-numitele Spirite ale naturii, după care ne-am ridicat până la entităţile

care se află, în mod nemijlocit, deasupra omului, în cea mai apropiată lume de a noastră. Vom continua astăzi aceste consideraţii şi va trebui să ne referim la ceea ce s-a dovedit a fi pentru noi calea pe care putem ajunge la entităţile care aparţin Ierarhiei a treia. În conferinţa anterioară am arătat că omul este apt să se depăşească, să învingă tot ce este interes egoist propriu, şi prin aceasta să se înalţe într-o sferă unde îşi va întâlni propriul îndrumător, care îi poate da o idee, o reprezentare despre acele entităţi pe care le numin, în sensul esoterismului occidental, Îngeri, Angeloi. Am arătat apoi că, făcând un pas mai departe pe acest drum, ajungem la cunoaşterea Spiritelor popoarelor sau a seminţiilor, la care ne-am referit numindu-le Arhangheli (Archangeloi), şi că mai există şi alte entităţi active în desfăşurarea procesului culturii, aşa-numitele Spirite ale timpului sau Archai. Dacă omul păşeşte pe calea pe care am schiţat-o ieri, el va obţine o reprezentare despre ce se înţelege prin entităţile Ierarhiei a treia. Mult timp încă, chiar dacă se parcurge o evoluţie ocultă, omul va avea doar un sentiment. Abia după ce trece, cu răbdare şi perseverenţă, un timp îndelungat prin toate simţămintele şi senzaţiile pe care le-am prezentat ieri se va putea trece la ceea ce se poate numi o vedere clarvăzătoare a acestor entităţi.

Dacă merge pe acest drum, omul va descoperi că el însuşi se educă pentru o altă stare de conştienţă, a evoluat suficient, şi atunci poate începe contemplarea clarvăzătoare a entităţilor din Ierarhia a treia. Această nouă şi superioară stare de conştienţă se aseamănă cu somnul, prin aceea că omul se simte eliberat, cu Eul şi cu corpul său astral, de corpul fizic şi de cel eteric. Acest sentiment de eliberare trebuie să-l ai ca o senzaţie. Omul, angajat pe acest drum, trebuie să înveţe în mod treptat ce înseamnă să vezi nu cu ochii, să auzi nu cu urechile şi să gândeşti nu cu raţiunea legată de creier. Trebuie să mai diferenţiem prin ceva această nouă stare de conştienţă de somnul obişnuit, şi anume prin aceea că în această stare nu suntem lipsiţi de conştienţă, ci avem percepţii ale existenţei entităţilor spirituale în preajma noastră; mai întâi avem un sentiment obscur că aceste entităţi sunt lângă noi, apoi, aşa cum am spus, apare o iluminare a conştienţei clarvăzătoare şi o contemplare vie a entităţilor din Ierarhia a treia, precum şi a descendenţilor lor, a Spiritelor elementare ale naturii. Dacă vrem să caracterizăm şi mai exact această stare, vom arăta că acela care se ridică în dezvoltarea sa ocultă până la această stare simte, în mod real, o separaţie între conştienţa sa obişnuită şi această nouă stare de conştienţă. Ca o despărţire între starea de veghe şi somn, aşa apare, iniţial, pentru acela care a trecut printr-o evoluţie ocultă, separaţia dintre conştienţa stării de veghe, când omul vede cu ochii săi, aude cu urechile sale, gândeşte cu raţiunea sa, şi acea stare nouă de clarvedere în care pentru el nu mai există nimic din ceea ce se află în jurul său, nimic din ceea ce percepe în starea normală, obişnuită de conştienţă, ci o altă lume înconjurătoare, lumea celei de a treia Ierarhii şi a descendenţilor acesteia. Rezultatul este că omul reuşeşte să-şi amintească, în starea obişnuită de conştienţă, ce a trăit în cealaltă stare de conştienţă.

Se poate, deci, stabili cu exactitate o treaptă de evoluţie ocultă a omului, în care el poate trăi alternativ, atât în starea de conştienţă obişnuită, când vede, aude şi gândeşte ca toţi ceilalţi oameni cu o conştienţă normală, cât şi într-o altă stare de conştienţă, pe care, într-un anumit fel, o poate provoca după bunul său plac, în care el percepe ceea ce există în lumea spirituală a Ierarhiei a treia, în jurul său. Omul poate atunci să-şi amintească ce a trăit în starea de conştienţă a clarvederii, aşa cum în starea obişnuită de conştienţă îşi poate aminti un vis; dar, mai mult decât atât, el poate nu numai să-şi amintească trăirile din starea de clarvedere, ci le poate transpune în concepte şi idei obişnuite. Dacă un asemenea clarvăzător, fiind în starea de conştienţă normală, vrea să ştie ceva despre lumea spirituală sau vrea să povestească despre această lume, el trebuie să-şi amintească trăirile pe care le-a avut în starea de conştienţă clarvăzătoare. Un clarvăzător care se află pe această treaptă de dezvoltare nu are cunoştinţă decât despre entităţile pe care le-am descris ca aparţinând Ierarhiei a treia şi descendentilor acestora. El nu ştie nimic despre fiinţe care sunt de un rang superior celor din Ierarhia a treia.

Dacă vrea să ştie mai mult, să ştie ceva despre lumile care sunt mai sus, el trebuie să atingă o treaptă de dezvoltare şi mai înaltă.

Această treaptă superioară se dobândeşte continuând exerciţiile pe care le-am descris în lucrarea mea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** şi îndeosebi acele exerciţii care se referă la observarea plantelor, a animalelor ş.a.m.d. Dacă omul urmează aceste exerciţii, el va atinge o treaptă superioară de clarvedere. Ea constă în aceea că omul va avea nu numai două stări alternative, o stare normală, obişnuită de conştienţă şi o stare de clarvedere, fapt pentru care îşi poate aminti trăirile din starea de clarvedere în starea obişnuită de conştienţă, ci el va putea, dacă a ajuns la această treaptă superioară de clarvedere, să perceapă direct, fiind în starea obişnuită de conştienţă, chiar lumile spirituale şi entităţile spirituale, aşa cum priveşte cu ochii fizici lucrurile din lumea exterioară. El poate atunci, ca să spunem aşa, să-şi introducă clarvederea în starea sa normală de conştienţă şi poate vedea, dincolo de fiinţele care îl înconjoară în lumea exterioară, forţele şi entităţile spirituale ascunse mai adânc, ca în spatele unui văl.

Se poate pune întrebarea: Ce fenomene au loc când un clarvăzător a ajuns în situaţia nu numai de a-şi aminti trăirile unei alte stări de conştienţă, ci de a putea face experienţa clarvederii direct în starea sa obişnuită de conştienţă? Când un om se ridică până la prima treaptă de clarvedere, el nu-şi poate utiliza în acest scop decât corpul astral, pentru a pătrunde cu privirea în lumea spirituală. Cu alte cuvinte, pentru a pătrunde cu privirea în prima treaptă de clarvedere se foloseşte corpul astral; pentru treapta a doua de clarvdere, pe care abia acum o vom descrie, omul poate învăţa să se folosească de corpul eteric. Cu ajutorul corpului eteric omul poate, fiind în starea de conştienţă obişnuită, să pătrundă într-o lume spirituală. Dacă reuşeşte să se folosească de corpul eteric ca de un instrument pentru obţinerea clarvederii, el va reuşi treptat să recunoască în lumea spirituală tot ce este legat de entităţile din Ierarhia a doua.

Dar omul nu trebuie să se oprească aici, să rămână doar la perceperea propriului corp eteric, ci, când ajunge la această a doua treaptă de clarvedere, el face o experienţă foarte exactă. Prin această experienţă el se va simţi ca şi cum ar ieşi din propria fiinţă, ca şi cum nu s-ar mai simţi închis în propria sa piele. Dacă, de exemplu, stă în faţa unei plante sau a unui animal sau chiar a unui alt om, el se va simţi ca şi cum o parte din el însuşi s-ar afla în cealaltă fiinţă; se va simţi cufundat în cealaltă fiinţă. În starea de conştienţă normală şi când ne aflăm pe prima treaptă de clarvedere încă mai putem spune: Eu sunt aici, fiinţa pe care o văd este acolo. Pe a doua treaptă de clarvedere nu ne mai putem exprima aşa, ci vom spune: Acolo unde este fiinţa pe care o percep, acolo sunt şi eu însumi. Noi, oamenii, suntem astfel organizati, încât corpul nostru eteric se întinde în toate direcţiile, ca nişte tentacule, şi ne absoarbe în entităţile în care propria noastră fiinţă se cufundă chiar prin actul percepţiei.

Există în starea de conştienţă normală, obişnuită, un sentiment care ne poate da o idee despre vieţuirea pe care un clarvăzător o are pe aceasta a doua treaptă de clarvedere, numai că ceea ce trăieşte clarvăzătorul este infinit mai intens şi nu e doar un sentiment, ci el se ridică până la o percepţie directă, la înţelegere şi chiar la cufundare. Sentimentul pe care îl are conştienţa normală şi care se aseamănă cu trăirea clarvăzătorilor pe treapta a doua de clarvedere este compasiunea, iubirea. Dar ce înseamnă când, în viaţa obişnuită, simţim compasiune şi iubire? Dacă gândim mai mult asupra esenţei milei şi iubirii – despre aceasta am vorbit ieri –, aflăm că aceste sentimente ne conduc până la eliberarea de noi înşine şi până la starea de a ne transpune într-o altă fiinţă. Este un minunat mister al vieţii umane faptul de a fi capabili să simţim compasiune, iubire. Şi putem afirma că nici una din manifestările obişnuite ale conştienţei normale, ale conştienţei din starea de veghe nu poate să convingă mai mult pe om de divinitatea existenţei, decât faptul că el poate dezvolta în sine iubire şi milă. Ca fiinţă umană, ne trăim de obicei propria existenţă închişi în noi înşine sau trăim lumea percepând-o cu ajutorul simţurilor

sau înţelegând-o cu ajutorul raţiunii. Nici o raţiune, nici un ochi nu poate privi în inima unui om, nu poate privi într-un suflet uman, căci, închis în cele mai intime cămări, celălalt suflet îşi păstrează tot ce are în el însuşi ca suferinţă sau bucurie. Minunat, chiar misterios ar trebui să-i apară fiecărui om că se poate cufunda în fiinţa celuilalt suflet, în viaţa acestuia, cu bucuriile şi suferinţele lui. Şi aşa cum noi putem să pătrundem în starea de conştienţă normală, prin compasiune şi iubire, în suferinţele şi bucuriile celorlate fiinţe conştiente, clarvăzătorul ajuns la a doua treaptă de clarvedere se deprinde să pătrundă nu numai în tot ce are conştienţă şi poate simţi suferinţă sau bucurii în mod omenesc sau asemănător omului, ci în tot ce este viu. Vă rog să reţineti ce am spus: în tot ce este viu. Căci pe această a doua treaptă de clarvedere omul învaţă să se cufunde numai în ce este viu şi nu este încă apt să pătrundă şi în ce nu este viu, care pare mort şi ne înconjoară ca mineral. De această cufundare în ceea ce este viu se leagă şi vederea a ceea ce se întâmplă în interiorul fiinţei în cauză. Dacă am ajuns la această a doua treaptă de clarvedere, ne simţim ca fiind noi înşine în interiorui fiinţelor vii, învăţăm să trăim cu plantele, cu animalele, să trăim în ceilalţi oameni. Dar nu numai atât. Învăţăm şi să cunoaştem dincolo de ce este viu, lumea spirituală superioară, lumea care este chiar a entităţilor din Ierarhia a doua. Este necesar să clarificăm aceste noţiuni, căci ele pot apărea ca o teorie seacă, dacă ne mărginim doar la o enumerare a entităţilor care aparţin Ierarhiilor spirituale. Omul îşi poate face o reprezentare exactă asupra a ceea ce se întâmplă şi acţionează în spatele lumii sensibile numai când cunoaşte calea care conduce spre o conştienţă clarvăzătoare.

Doresc acum să trec la caracterizarea entităţilor din Ierarhia a doua, la fel cum am procedat şi ieri, când am descris entităţile din Ierarhia a treia, pornind tot de la om. Spuneam ieri că entităţile din Ierarhia a treia se caracterizează prin aceea că, spre deosebire de om, care are percepţia lumii înconjurătoare, ele au revelaţia propriei lor fiinţe şi, în locul vieţii interioare pe care o are omul, au ceea ce numim umplere cu spirit. Când ne cufundăm în fiinţa lor, constatăm nu numai că percepţia entităţilor din Ierarhia a doua este revelaţia propriei fiinţe, dar că această revelaţie este însăşi propria lor fiinţă, ceva independent, separându-se de propria lor entitate. Ne putem reprezenta aceasta făcând o comparaţie cu un melc care îşi secretă propria sa cochilie, pe care şi-o construieşte singur. Cochilia este alcătuită dintr-o substanţă care iniţial face parte din corpul melcului; melcul îşi secretă cochilia. El prezintă acum, în afara propriei sale fiinţe, pe care o percepem cu privirea, şi ceva pe care îl elimină din sinea sa, care apoi există în mod obiectiv şi care rămâne. La fel stau lucrurile cu fiinţa proprie, cu natura proprie a entităţilor din Ierarhia a doua. Aceste entităţi nu-şi revelează numai sinea lor, cum e cazul entităţilor din Ierarhia a treia, ci ele separă această fiinţă din sinea lor, astfel încât ea rămâne ca o entitate independentă.

Lucrurile devin mai clare dacă ne reprezentăm, pe de o parte, o fiinţă din Ierarhia a treia, iar pe de altă parte o fiinţă din Ierarhia a doua. Mai întâi ne îndreptăm privirea ocultă spre fiinţa din Ierarhia a treia. Recunoaştem această fiinţă prin aceea că sinele său, interioritatea sa se revelează spre exterior, iar revelaţia sa este totodată şi reprezentarea sa; când reprezentarea interioară, trăirea sa interioară se modifică, apare o altă revelaţie. Aşa cum această fiinţă îşi modifică în interior stările şi trăirile, tot astfel se modifică în continuu revelaţia exterioară. Dacă însă observăm o fiinţă din Ierarhia a doua cu privirea ocultă, lucrurile stau cu totul altfel. Şi în cazul lor, putem spune, de asemenea, că au percepţie, trăire interioară, dar ceea ce aceste entităţi trăiesc în interioritatea lor se desprinde ca un fel de coajă, ca un fel de piele şi devine o entitate independentă. Iar când entitatea trece la o altă stare interioară, când are o altă reprezentare şi, deci, se revelează într-un alt mod, vechea revelaţie continuă să existe, persistă, şi nu dispare, aşa cum se întâmplă cu revelaţiile entităţilor din Ierarhia a treia. Astfel, ceea ce apare în loc de revelaţie, la entităţile Ierarhiei a doua, este un fel de autocreaţie, un fel de coajă sau piele. O creaţie a amprentei propriului sine, un fel de obiectivizare a propriului chip, aceasta este ceea ce se remarcă la entităţile din Ierarhia a doua. Ne putem pune apoi întrebarea: Ce apare, la entităţile din a doua Ierarhie, în locul a ceea ce la entităţile din Ierarhia a treia am numit umplere cu spirit? Pentru privirea ocultă apare clar că de fiecare dată când se separă acea

imagine obiectivizată a propriului sine, ca un fel de coajă a sa şi care poartă pecetea propriei identităţi, în interioritatea entităţii se produce, pur şi simplu, viaţă. Întotdeauna apariţia vieţii este urmarea unei astfel de creaţii-de-sine-însuşi.

Astfel, la entităţile din Ierarhia a treia trebuie să deosebim exterioritatea în revelaţia lor, şi interioritatea în umplerea cu spirit; la entităţile din Ierarhia a doua trebuie să deosebim partea lor exterioară ca „o creaţie de sine, obiectivată în imagini", şi interioritatea lor ca generatoare de viaţă, ca şi cum un fluid ar curge în mod continuu din sinea sa, separându-se spre exterior. În felul acesta se prezintă pentru privirea ocultă ceea ce entităţile din a doua Ierarhie săvârşesc atât în interiorul lor, cât şi în exterior. În timp ce umplerea cu spirit a entităţilor din Ierarhia a treia îi apare privirii oculte, în imagine, în imaginaţiune, ca un fel de lumină spirituală, acea curgere a vieţii, acea stimulare a vieţii a entităţilor din Ierarhia a doua, strâns legată de acea separare spre exterior, apare astfel încât percepţia ocultă produce impresia unor sunete spirituale, ca o muzică a sferelor. Sunt ca nişte sonorităţi spirituale, spre deosebire de luminile spirituale care apar în cazul entităţilor din Ierarhia a treia.

Putem deosebi şi în cadrul entităţilor Ierarhiei a doua mai multe categorii, aşa cum am făcut şi în cazul entităţilor aparţinând Ierarhiei a treia. Diferenţierea acestor categorii se face mai greu, deoarece cu cât urcăm spre ierarhiile aflate pe trepte din ce în ce mai înalte identificarea acestor entităţi devine mai dificilă. Pe măsură ce urcăm, trebuie să ne formăm o reprezentare despre tot ce se află la baza lumii înconjurătoare, în măsura în care aceasta are forme. Aşa cum am mai spus, pentru această a doua treaptă de clarvedere contează numai ce este viu, nu şi ceea ce ne apare la prima vedere lipsit de viaţă. Ceea ce se are în vedere este viul, iar ceea ce este viu este mai întâi fasonat, format. Forme au plantele, forme au animalele, formă are omul. Când privirea clarvăzătoare, cu toate atributele sale, pe care le-am arătat, se îndreaptă spre tot ce are, în jurul nostru, în natură, o formă şi când, făcând abstracţie de tot ce este legat de fiinţă, vede numai forma şi ia în considerare multitudinea de forme existente la plante, la animale şi la oameni, atunci privirea clarvăzătoare percepe din totalitatea entităţilor aparţinând Ierarhiei a doua pe acelea pe care le numim Spirite ale formei sau Exusiai.

Dar, la entităţile din natura înconjurătoare, putem să avem în vedere şi altceva decât forma lor. Noi ştim că tot ce este viu îşi schimbă, într-un anumit mod, forma în timp ce creşte. De cele mai multe ori, această schimbare a formei, această metamorfoză ne izbeşte, mai ales în lumea vegetală. Îndreptându-ne privirea clarvăzătoare, aflată pe treapta a doua de dezvoltare, asupra lumii vegetale în creştere, vedem cum planta îşi alcătuieşte încetul cu încetul forma, cum trece de la forma rădăcinii la forma frunzei, la forma florii, la forma fructului.

Ne uităm la animalul care creşte, la omul care creşte, pe scurt, avem în vedere nu numai o formă, aşa cum ne apare la un moment dat, ci urmărim devenirea fiinţei vii. Dacă ne lăsăm stimulaţi de această perspectivă pe care ne-o dă devenirea unei fiinţe vii, cu alte cuvinte, de felul în care se modifică formele, cum sunt ele într-o continuă metamorfoză vie, atunci în faţa privirii oculte aflate pe treapta a doua de dezvoltare apare ceea ce numim categoria Spiritelor mişcării sau Dynamis.

Un grad şi mai mare de dificultate îl are contemplarea celei de a treia categorii de entităţi din Ierarhia a doua. În acest sens, nu mai este suficientă doar observarea formelor şi modificarea lor, ci trebuie să se observe ceea ce se exprimă în formă. Există posibilitatea să arătăm cum se poate pregăti omul pentru o asemenea observaţie. Desigur, nu este suficientă o perfecţionare a conştienţei normale, aşa cum am arătat, ci sunt necesare şi celelalte exerciţii care îl ajută pe om să-şi formeze o privire ocultă şi să ajungă la această observaţie. El va trebui, deci, nu numai să se educe cu ajutorul conştienţei obişnuite pentru a ajunge la privirea ocultă, ci va fi necesar să practice exerciţii care să-l educe chiar cu ajutorul privirii oculte. Conştienţa clarvăzătoare trebuie

să se educe mai întâi în a recunoaşte cum îşi exprimă omul în forma sa exterioară interioritatea sa. Aşa cum am mai spus, conştienţa normală poate face acest lucru, dar aceasta nu ar fi nimic altceva decât o presupunere, o bănuială a ceea ce se află dincolo de expresia figurii, a gestului, a fizionomiei omului. Când însă privirea unui clarvăzător care a evoluat până la treapta a doua de clarvedere lasă să acţioneze asupra sa gesturile unui om, expresia mimică, fizionomia cuiva trezeşte în sine impulsuri prin care se poate educa în mod treptat pentru a observa entităţile categoriei a treia din Ierarhia a doua.

Dar acest lucru nu se poate întâmpla – şi vă rog să daţi toată atenţia celor spuse acum –, dacă ne mărginim să luăm în considerare numai gesturile, expresiile de mimică sau fizionomia omului. La acest nivel nu se câştigă, propriu-zis, decât puţin. Regulile pregătirii oculte în acest domeniu cer, şi aceasta este foarte raţional, să se treacă la regnul vegetal. Animalele pot fi oarecum neglijate, nu este deosebit de important ce aflăm de la ele, în sensul pregătirii noastre. Este însă important ca, după ce ne-am educat, în sensul de a prelua ca trăire interioară ceea ce obţinem prin clarvedere din mimică, din fizionomia sau din gesturile unui om, să ne îndreptăm atenţia spre lumea plantelor, să ne desăvârşim pregătirea pe seama lumii vegetale. În acest domeniu, omul bine pregătit în sensul clarvederii va putea avea experienţe remarcabile, e1 va putea resimţi în mod profund deosebirea dintre o frunză care, să zicem, are o formă alungită (a) şi o frunză care are altă formă (b), sau între o floare care creşte în sus (c) şi o floare care se deschide în afară (d). O lume întreagă de diferenţe apare în trăirile noastre, dacă ne îndreptăm privirea ocultă situată pe treapta a doua de dezvoltare spre o floare de crin sau spre o lalea, sau lăsăm să acţioneze asupra noastră inflorescenţa ovăzului, sau urmărim tulpina orzului sau a grâului.

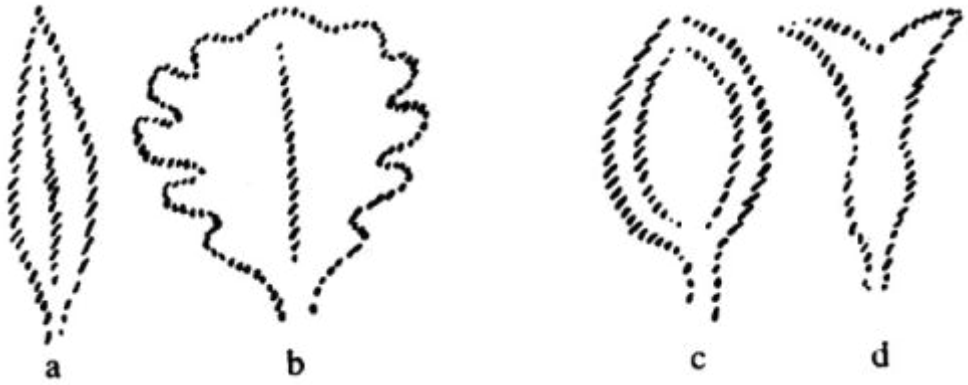

Toate acestea devin la fel de vii şi de grăitoare ca şi fizionomia unui om. Şi dacă ceea ce vedem la aceste plante devine pentru noi la fel de grăitor ca şi fizionomia sau gesturile unui om, dacă simţim că o floare care se deschide în afară este ca o mână a cărei palmă cu faţa interioară se îndreaptă în jos iar cu faţa exterioară în sus, dacă apoi vedem o floare care îşi strânge petalele spre vârf, ca o mişcare asemănătoare cu cea a mâinilor care se strâng – dacă, deci, resimţim gestul, fizionomia lumii vegetale, la care se adaugă şi culoarea, ca pe o fizionomie, atunci se trezeşte privirea ocultă interioară, percepţia ocultă şi înţelegerea ocultă şi se ajunge astfel la cunoaşterea celei de a treia categorii a entităţilor din Ierarhia a doua, pe care o numim Spirite ale înţelepciunii sau Kyriotetes. Această denumire este aleasă prin comparaţie, pe baza faptului că atunci când privim un om cu mimica sa, cu fizionomia şi gesturile sale vedem ţâşnind, trăind în afară spiritul său, înţelepciunea sa. La fel simţim cum entităţi spirituale ale Ierarhiei a doua impregnează întreaga natură şi se exprimă în fizionomia generală, în gestul general şi mimica generală ale naturii. Este o înţelepciune care curge plină de viaţă prin toate fiinţele şi prin toate regnurile naturii, şi nu este numai o înţelepciune generală, ci ea se diferenţiază continuu şi se obiectivizează într-o mulţime de alte entităţi spirituale, într-o mulţime de Spirite ale înţelepciunii. Când conştienţa ocultă se ridică până la aceste entităţi, s-a atins treapta cea mai înaltă de entităţi spirituale la care se poate ajunge în acest mod.

Aşa cum am spus că entităţile din Ierarhia a treia, Îngeri, Arhangheli şi Spirite ale timpului (Archai), au descendenţi, entităţi separate, desprinse din acestea, la fel găsim şi descendenţi ai entităţilor din Ierarhia a doua. În decursul timpului, descendenţii s-au desprins şi separat, în mod asemănător cu descendenţii Ierarhiei a treia, şi din entităţile Ierarhiei a doua s-au desprins alte entităţi, care reprezintă apoi o categorie inferioară; şi sunt trimise jos, în regnurile naturii ca şi Spiritele naturii descendente din entităţile Ierarhiei a treia. Aceşti descendenţi sunt un fel de maiştri şi contramaiştri în mic, în regnurile naturii, şi reprezintă aici ceea ce în ocultism numim suflete-grup ale plantelor, ale animalelor, suflete-grup în entităţile individuale. Astfel, privirea ocultă ajunsă pe treapta a doua de dezvoltare află în fiinţele care aparţin de regnurile vegetal şi animal aceste entităţi spirituale care nu sunt, ca în cazul omului, spirite individuale în diferitele personalităţi umane, ci găsim grupe de animale şi de plante care au forme asemănătoare şi sunt animate de o entitate spirituală comună. Cu alte cuvinte, găsim forma leilor, forma tigrilor, alte forme însufleţite animate de o entitate comună. Aceste esenţe sufleteşti comune le numim suflete-grup şi sunt descendenţi desprinşi din entităţile Ierarhiei a doua, după cum Spiritele elementare ale naturii sunt descendenţi ai entităţilor din Ierarhia a treia.

Pătrundem în felul acesta, de jos în sus, în lumile superioare şi, când cuprindem cu privirea elementele care sunt importante pentru toate entităţile din regnurile vegetal, animal şi uman, găsim că în aceste elemente, în solide, în lichide, în formaţiunile gazoase domnesc Spiritele naturii, care sunt descendenţi ai entităţilor din Ierarhia a treia. Dacă de la elementele pământ, apă, aer ne ridicăm la ceea ce cu ajutorul acestor elemente trăieşte în regnurile naturii, găsim entităţi spirituale care pătrund şi însufleţesc fiinţele din regnurile naturale şi formează sufletele-grup, care, aşa cum am văzut, sunt entităţi spirituale desprinse din entităţile care aparţin Ierarhiei a doua.

Puteţi vedea din toate acestea că numai pentru privirea ocultă evoluată până la treapta a doua sunt perceptibile aceste entităţi pe care le denumim suflete-grup. Numai acel om dezvoltat în plan ocult care-şi poate prelungi fiinţa propriului său corp eteric ca nişte tentacule poate să cunoască entităţile din Ierarhia a doua şi descendenţii acestora, sufletele-grup care animă diferitele regnuri ale naturii. Este încă şi mai greu să urcăm la entităţile primei Ierarhii, şi până la entităţile care, ca descendenţi ale acestora, acţionează de asemenea în regnurile naturii. Dar despre acestea vom vorbi în conferinţa de mâine.

VIII. PRIMA IERARHIE ȘI TRINITATEA DIVINĂ

Helsingfors, 7 aprilie 1912

Am înaintat în expunerile noastre până la ceea ce numim Ierarhia a doua de entităţi spirituale şi în conferinţa de ieri am făcut o prezentare a felului în care sufletul unui om trebuie să se comporte dacă vrea să pătrundă în esenţa Ierarhiei a doua. Un drum încă şi mai greu duce spre un domeniu mult mai înalt de entităţi spirituale, spre acele entităţi care aparţin primei Ierarhii, cea mai înaltă, care ne este accesibilă – mai sus, omul nu are acces. S-a scos în evidenţă faptul că printr-o intensificare a acelor trăiri pe care le avem în viaţa obişnuită, cum ar fi mila şi iubirea, prin faptul că aceste trăiri sufleteşti sunt amplificate până la nivelul dezvoltării oculte, fiinţa noastră proprie se revarsă, oarecum din sine, se răspândeşte în afară şi se cufundă în entităţile pe care vrea să le contemple. Vă rog să înţelegeţi că ceea ce caracterizează această cufundare constă în aceea că însăşi fiinţa noastră se extinde ca nişte tentacule şi se răspândeşte în alte

entităţi. Dar noi rămânem în acest timp lângă acele entităţi străine cu propria noastră conştienţă, continuăm să existăm cu viaţa noastră lăuntrică, nu ne pierdem. Aceasta este caracteristica treptei a doua de clarvedere, despre care am vorbit. Ştim că pe această a doua treaptă de clarvedere, în fiecare clipă în care ne simţim uniţi cu celelalte entităţi, noi încă avem propria identitate, existând oarecum alături de celelalte fiinţe. Numai că şi cea mai mică urmă de trăire egoistă trebuie să dispară, dacă dorim să ajungem la nivelul treptei a treia de clarvedere.

La acest nivel, este necesar să pierdem cu totul sentimentul că am exista într-un punct oarecare din Univers ca fiinţă aparte. Trebuie nu numai să ne revărsăm în entităţi străine şi să stăm alături de acestea cu propria noastră trăire, ci să simţim că entităţile străine sunt însăşi sinea noastră; trebuie să pierdem sentimentul şi senzaţia că am sta lângă entităţi străine. Dacă ne cufundăm, în felul acesta, în alte entităţi, vom reuşi să ne contemplăm pe noi înşine, aşa cum eram mai înainte, în viaţa obişnuită, dar ca o entitate străină. Cu alte cuvinte, ajunşi la treapta a treia de clarvedere, ne cufundăm, de exemplu, într-o fiinţă oarecare din regnurile naturii şi atunci nu vom privi din noi spre acea fiinţă, nu ne cufundăm în ea, aşa cum se întâmplă pe treapta a doua de clarvedere, ci ne considerăm una cu acea fiinţă şi privim dinspre ea spre noi înşine. Aşa cum altă dată priveam o fiinţă străină din afara noastră acum, pe a treia treaptă de clarvedere, privim din această fiinţă străină spre noi înşine ca spre o fiinţă străină. Aceasta este diferenţa între treapta a treia şi treapta a doua de clarvedere. Abia când atingem acest nivel reuşim să percepem, în afara entităţilor deja prezentate din Ierarhiile a doua şi a treia, şi alte entităţi în ambianţa noastră spirituală.

Entităţile spirituale pe care le percepem acum sunt de asemenea împărţite în trei categorii. Prima categorie o percepem de preferinţă când, aşa cum am arătat, ne cufundăm în fiinţa altor oameni sau în fiinţa unor animale superioare şi ne educăm prin aceasta. Nu ceea ce percepem în alţi oameni sau în animalele superioare este esenţial, ci faptul că prin aceasta ne formăm, şi percepem dincolo de ele spirite care aparţin unei categorii din prima Ierarhie: Spiritele voinţei sau cum se spune în esoterismul occidental Tronurile. Percepem acum entităţi pe care nu le putem caracteriza altfel decât spunând că ele nu sunt făcute din carne şi sânge, nici din lumină sau din aer, ci sunt formate din ceea ce nu putem percepe decât în noi înşine, când devenim conştienti că avem o voinţă. În ceea ce priveşte substanţa lor cea mai de jos, ele sunt alcătuite numai din voinţă.

Când evoluăm, aşa cum am arătat, cufundându-ne cu privirea ocultă şi în animale inferioare şi în viaţa lor sau când ne cufundăm chiar şi în viaţa plantelor, dar nu ca să le caracterizăm, aşa cum am făcut ieri, prin gesturi, prin mimică, ci când devenim una cu plantele şi din ele ne privim pe noi înşine, ei bine, da, atunci am ajuns la o experienţă, la o trăire care nu se poate compara cu nimic cunoscut în lumea pe care o vedem în mod obişnuit în jurul nostru. Putem cel mult să realizăm o comparaţie cu proprietăţile acestor entităţi care aparţin categoriei a doua din prima Ierarhie, o posibilitate de a le descrie, dacă lăsăm să acţioneze asupra sentimentelor noastre, asupra sufletului nostru acel ceva la care ajung unii oameni serioşi şi demni, care au străbătut un drum lung în viaţa lor pentru a acumula înţelepciune, care după mulţi ani de trăire intensă au acumulat atâta înţelepciune, încât putem spune: Când asemenea oameni rostesc o judecată, nu ne vorbeşte o voinţă personală, ci ne vorbeşte însăşi viaţa care s-a acumulat, prin ani, prin decenii, în aceşti oameni, fapt datorită căruia ei au devenit într-un anumit mod impersonali. Oameni care fac asupra noastră impresia că înţelepciunea lor acţionează în mod impersonal, că înţelepciunea lor apare ca floarea şi fructul unei vieţi mature evocă în noi un sentiment asemănător cu ceea ce acţionează asupra noastră din ambianţa noastră spirituală, când ne-am ridicat la acea treaptă de clarvedere despre care va fi vorba în continuare. Această categorie de entităţi se numeşte, în termenii esoterismului occidental, Heruvimi. Este extraordinar de greu să caracterizăm entităţile din aceste categorii superioare, căci cu cât urcăm mai sus cu atât devine mai imposibil să găsim în viaţa obişnuită calităţi care să se compare cu măreţia şi sublimul

entităţilor acestor Ierarhii. Spiritele voinţei, care sunt categoria cea mai de jos a primei Ierarhii, le putem caracteriza prin aceea că ne putem face o idee clară despre ce este voinţa, voinţa fiind substanţa cea mai de jos din care sunt alcătuite aceste entităţi. Dar dacă ne-am referi numai la voinţa aşa cum apare ea la oameni sau la animale în viaţa normală, dacă am avea în vedere doar sentimentele şi gândurile obişnuite ale oamenilor, ar fi imposibil să caracterizăm entităţile din a doua categorie a primei Ierarhii prin ceea ce reprezintă la om gândirea, simţirea şi voinţa. În acest domeniu trebuie să ne referim numai la acei oameni cu totul deosebiţi care au adunat în ei, în cursul vieţii, în sufletul lor, în felul în care am arătat deja, extraordinara putere a înţelepciunii. Dacă reuşim să simţim această înţelepciune, atunci percepem şi ceva asemănător cu ceea ce simte un ocultist când se află în faţa acelor entităţi pe care le numim Heruvimi. Este vorba de o înţelepciune care nu s-a adunat în cursul unor decenii, ca înţelepciunea care se manifestă la acei oameni deosebiţi, ci în mii şi milioane de ani din evoluţia lumii şi care se revarsă către noi cu o forţă extraordinară din entităţile pe care le numim Heruvimi.

Şi mai greu de caracterizat sunt entităţile din prima categorie, cea mai înaltă, a primei Ierarhii şi pe care le numim Serafimi. Ar fi posibil să ne facem o oarecare idee despre impresia pe care Serafimii o fac asupra privirii oculte numai dacă vom lua din viaţă următoarea comparaţie. Luăm cazul unui om care timp de decenii a acumulat trăiri sufleteşti care l-au condus la o înţelepciune copleşitoare şi ne închipuim că un asemenea înţelept vorbeşte în baza propriei sale înţelepciuni impersonale. Fiinţa sa este străbătută de un foc interior atât de mare încât el nu trebuie să ne spună nimic, ci este suficient doar să se aşeze în faţa noastră ca să vedem că înţelepciunea vieţii pe care i-a dat-o deceniile s-a aşternut în privirea sa, astfel încât această privire poate povesti despre suferinţele şi experienţele de decenii, iar noi avem impresia că această privire este tot atât de grăitoare ca însăşi lumea în care trăim. Dacă ne reprezentăm o asemenea privire sau că un astfel de înţelept a reuşit să ajungă până acolo, încât nu ne spune doar cuvinte, ci prin sunetul şi prin coloratura specifică a vorbelor sale dă expresie unor bogate experienţe de viaţă, iar noi auzim ceva ca un subton în ceea ce el exprimă, deoarece o spune cu un anumit Cum, iar din acest Cum noi surprindem o lume de experienţe de viaţă, obţinem un sentiment ca cel pe care îl are un ocultist când urcă până la Serafimi. Obţinem o reprezentare despre impresia pe care o are ocultistul experimentat atunci când se ridică spre entităţile pe care le numim Serafimi, caracterizând-o prin comparaţie ca acestea: ca o privire maturizată prin viaţă şi prin decenii de experienţă sau ca o frază formulată astfel încât nu auzim numai gânduri, ci în timp ce este rostită se exprimă un lucru cucerit prin suferinţă şi experienţe de viaţă, care a trecut prin bătălii şi încercări, pătrunzând în inimă; dacă auzim toate acestea printr-un subton, atunci am obţinut reprezentarea amintită.

Recapitulând, am putea caracteriza entităţile din Ierarhia a treia, astfel: Ceea ce la om este reprezentare, la aceste entităţi este revelaţia sinelui propriu; ceea ce la om este viaţă lăuntrică şi conştienţă în stare de veghe, la aceste entităţi este umplere cu spirit. Entităţile din Ierarhia a doua le putem caracteriza astfel: Ceea ce la entităţile Ierarhiei a treia este revelaţia sinelui, la Ierarhia a doua este realizare a sinelui, creaţie a propriei fiinţe, pecete a propriei fiinţe, iar ceea ce la entităţile Ierarhiei a treia este împlinire spirituală, la entităţile Ierarhiei a doua este declanşarea vieţii, care duce la o desprindere, la o autoobiectivizare. În sfârşit, ceea ce la entităţile Ierarhiei a doua este autocreatie se prezintă la fel şi la entităţile primei Ierarhii, când le contemplăm cu privirea ocultă, dar este o diferenţă care constă mai ales în aceea că ceea ce entităţile Ierarhiei a doua obiectivizează, ceea ce creează din propria lor substanţă există atâta timp cât aceste entităţi rămân legate de creaţia lor. Deci trebuie să reţineţi că entităţile din Ierarhia a doua pot avea un fel de copie a lor, o reproducere care rămâne însă legată de ele, nu se poate desprinde, nu există în mod independent. Această copie rămâne legată de entitatea care a produs-o. În cazul entităţilor din Ierarhia întâi, însă, situaţia este diferită, ele se obiectivizează, reproduc propria lor fiinţă, care se desprinde, ca o coajă, care este însă o copie fidelă a fiinţei proprii. Ea se desprinde de entitatea-mamă şi rămâne de sine stătătoare în lume,

chiar după ce s-a desprins. Entităţile din prima Ierarhie nu-şi poartă creaţia legată de ele, iar aceasta continuă să existe chiar după ce s-a desprins. Acesta este un grad superior de obiectivizare, mai perfect decât cel existent la entităţile din Ierarhia a doua. Când o fiinţă din Ierarhia a doua creează, ea trebuie să rămână legată de fiinţa creată, pentru ca aceasta să nu se distrugă. Fiinţa creată ar muri, s-ar descompune, dacă entităţile-mamă nu ar rămâne legate de creaţia lor. Fiinţa creată are o identitate obiectivă, independentă, dar numai atâta timp cât rămâne legată de creatorul său. În cazul entităţilor din prima Ierarhie, entitatea care se separă de entitatea-mamă rămâne în continuare ceva independent şi obiectiv, chiar şi după ce s-a desprins de entitatea care a creat-o.

Aşadar, recapitulăm, la Ierarhia a treia găsim revelaţie şi umplere cu spirit, la Ierarhia a doua creaţie de sine şi efervescenţa de viaţă. La prima Ierarhie, compusă din Tronuri, Heruvimi şi Serafimi, făptura creată se separă, există separat, şi avem, deci, în loc de creaţie de sine, o creaţie cosmică. Ceea ce se desprinde din entităţile primei Ierarhii devine o lume distinctă. Este o lume atât de independentă, încât prezintă fenomene şi fapte chiar după ce entităţile creatoare, entităţile-mamă, nu mai sunt prezente.

Acum ne putem pune următoarea întrebare: Care este viaţa proprie a entităţilor primei Ierarhii? Această viaţă se percepe pe sine însăşi în timp ce lasă să apară din substanţa proprie fiinţe obiective, independente, separându-se totodată de entitatea creatoare. Actul de creaţie a unor entităţi independente reprezintă pentru entităţile din prima Ierarhie starea lor normală de conştienţă interioară, trăirea lor interioară. Putem spune că ele privesc la ceea ce creează şi devine lume; nu este o contemplare în sine, ci o contemplare creatoare de lumi şi aceasta este însăşi natura esenţei lor. Viaţa lor interioară, intimă este o creare de alte fiinţe. A crea alte fiinţe, a trăi în alte fiinţe, aceasta este trăirea interioară a entităţilor din prima Ierarhie. Crearea lumii este viaţa lor exterioară, crearea de fiinţe – viaţa lor interioară.

Am atras atenţia, în decursul conferinţelor ţinute zilele acestea, asupra faptului că entităţile fiecărei Ierarhii au descendenţi, entităţi care se desprind şi coboară în regnurile naturii şi am arătat, în acest sens, că descendenţii Ierarhiei a treia sunt spiritele elementare ale naturii iar descendenţii Ierarhiei a doua sunt suflete-grup ale plantelor şi ale animalelor. Şi entităţile primei Ierarhii au descendenţi care se desprind, şi v-am descris deja, dintr-o altă perspectivă, aceste entităţi care descind din prima Ierarhie. V-am vorbit chiar în primele expuneri despre aceste entităţi, când am urcat până la aşa-numitele Spirite ale perioadelor de revoluţie, spirite care ordonează şi dirijează tot ce se petrece în mod ritmic şi se repetă în regnurile naturi. Entităţile primei Ierarhii creează şi desprind din propria lor fiinţă aceste entităţi care ordonează, de exemplu, alternanţa iarnă-vară, pentru ca, în felul acesta, plantele să încolţească, să crească şi apoi să se veştejească; ordonează apoi curgerea ritmică prin care animalele dintr-o anumită specie să aibă un mod de viaţă bine determinat, în care să se dezvolte de la naştere până la moarte. Şi în general, tot ce în regnurile naturii are un caracter de ritmicitate şi de repetare, cum ar fi ziua şi noaptea, sau schimbarea timpului, în cele patru anotimpuri, tot ce este ritmicitate, tot ce se bazează pe întâmplări care se repetă, totul este reglat, la Spiritele perioadelor de revoluţie, de descendenţii entităţilor din prima Ierarhie. Am putea caracteriza aceste spirite din perspectiva în care ne-am plasat acum câteva zile, iar acum le putem caracteriza în funcţie de propria lor origine, de descendenţa lor, aşa cum am făcut astăzi. Să rezumăm esenţa celor trei Ierarhii, după cum urmează:

	PRIMA IERARHIE	
Creaţie cosmică	Creaţie de fiinţe	Spirite ale perioadelor de revoluţie
	IERARHIA A DOUA	
Creaţie de sine	Experienţă de viaţă	Suflete-grup
	IERARHIA A TREIA	
Revelaţie proprie	Umplere cu spirit	Spirite elementare ale naturii

Dacă vrem să păşim mai departe în abordarea temei ce ni s-a propus, va trebui să ne familiarizăm cu reprezentări la care privirea unui ocultist ajunge treptat, familiarizare care pentru început este ceva mai greu de atins. Astăzi vom aduce totuşi în faţa sufletelor dumneavostră aceste reprezentări şi prin aceasta avem posibilitatea ca în următoarele conferinţe, când va trebui să ne treacă prin faţa privirii în întregime viaţa şi entitatea regnurilor naturii şi ale corpurilor cereşti, să ne obişnuim din ce în ce mai mult cu modul în care entităţile prezentate sunt legate de regnurile naturii şi de corpurile cereşti. În felul acesta vom putea obţine reprezentări din ce în ce mai precise.

Când vorbim despre om, o facem în aşa fel încât acesta să fie caracterizat după felul în care se prezintă pentru privirea ocultă. Se poate urmări aceasta în scrieri teosofice cum ar fi, de exemplu, lucrările mele***Teosofie*** şi ***Știința ocultă***. Când contemplăm omul cu privirea ocultă, spunem: Ceea ce este perceptibil în primul rând la om, când îl privim cu ochii şi simţurile fizice, este corpul fizic. Vom considera corpul fizic ca fiind primul element constitutiv al omului. Al doilea element este ceva de natură suprasensibilă, ce nu este vizibil pentru conştienţa normală: corpul eteric. Al treilea element pe care-l luăm în considerare este corpul astral. Dacă avem aceste trei mădulare deţinem aproximativ imaginea învelişurilor omului. Trecem apoi la mădularele superioare. Ele sunt de natură sufletească; sunt percepute în viaţa obişnuită ca viaţă sufletească, interioară. Aşa cum vorbim despre un înveliş exterior triplu, putem vorbi şi despre un suflet triplu, sufletul senzaţiei, sufletul raţiunii sau al simţirii şi sufletul conştienţei. Toate aceste mădulare care compun natura umană, de la corpul fizic până sus la sufletul conştienţei, există în prezent la fiecare om. Pătrundem apoi spre următorul mădular, pe care îl numim sinea spirituală sau, aşa cum mulţi dintre auditori sunt obişnuiţi, Manas. Următorul mădular se va forma la om abia în viitor; îl numim spiritul vieţii sau Budhi. Mai este apoi un ultim mădular, denumit Omul-Spirit sau Atma, care este natura cea mai intimă a omului şi care, în prezent, pentru conştienţa noastră actuală, este încă în stare latentă şi abia în evoluţia viitoare a Pământului se va arăta că este de fapt punctul central al conştienţei. Aceste mădulare ale naturii umane au toate un caracter unitar, putem spune că reprezintă unităţi. Într-un anumit fel, corpul fizic reprezintă o unitate, corpul eteric, de asemenea, este o unitate şi la fel şi celelalte mădulare ale naturii umane. Omul în întregul lui este o unitate care constă în reunirea tuturor mădularelor şi în influenţa pe care o exercită unele asupra celorlalte.

Ca să mergem mai departe cu expunerea noastră, trebuie să vă imaginaţi că există entităţi situate deasupra omului, la un nivel atât de înalt faţă de natura acestuia, încât nu sunt alcătuite din mădulare pe care le-am numit corp fizic, corp eteric ş.a.m.d., iar mădularele lor constitutive sunt la rândul lor tot entităţi. Dacă nu putem considera fiecare mădular al omului ca o entitate distinctă, ci numai ca un mădular constitutiv unitar, urcând spre acele entităţi care nu au un corp fizic ca parte constitutivă a lor, vom constata că ceea ce la om este corp fizic la aceste înalte entităţi am numit în expunerile noastre Spirite ale formei. Când spunem: Există o entitate de o categorie superioară care nu are, ca omul, un corp fizic ca parte a sa, ci are ca mădular

constitutiv chiar o entitate, un spirit al formei, avem în faţa noastră reprezentarea unei entităţi pe care nu am ajuns încă să o caracterizăm, dar despre care vom vorbi acum. Dacă vrem să o descriem, să o caracterizăm, va trebui să ne folosim tot de reprezentări, aşa cum am făcut şi până acum.

Spuneam că este greu să ajungem la aceste reprezentări, dar vom putea, printr-o analogie, să ne ridicăm la asemenea reprezentări de care avem nevoie acum. Priviţi cu atenţie un stup sau un muşuroi de furnici şi observaţi fiecare vietate în parte, fiecare albină din stup şi remarcaţi că stupul are un spirit comunitar, formează o reală entitate colectivă şi că fiecare albină este o parte constitutivă a acestui spirit comunitar, aşa cum şi dumneavoastră aveţi o parte din dumneavoastră în fiecare din mădularele propriei fiinţe. Aveţi aici o analogie semnificativă pentru acele entităţi şi mai înalte decât entităţile despre care am vorbit până acum, entităţi care au ca mădular constitutiv nu ceva ce am numit corp fizic la om, ci ceva ce trebuie să definim ca fiind el însuşi o entitate, ca fiind spirite ale formei. Aşa cum omul trăieşte în corpul său fizic, la fel trăiesc acele entităţi care sunt de o asemenea măreţie, încât au ca cel mai inferior mădular al lor Spirite ale formei, sau, dacă doriţi, un Spirit al formei. Apoi, oamenii au corpul eteric, iar aceste entităţi au ca al doilea mădular Spirite ale mişcării; în locul corpului astral al omului, au Spirite ale înţelepciunii în locul a ceea ce noi oamenii avem ca suflet al senzaţiei, aceste entităţi au ca al patrulea mădular Tronurile sau Spiritele voinţei, ca al cincilea element au Heruvimii, iar ca al şaselea element, aşa cum noi avem sufletul conştienţei, Serafimii. Şi aşa cum noi năzuim şi privim în sus spre ceea ce abia într-un viitor îndepărtat ni se va dărui în mod treptat, la fel privesc aceste entităţi spre ceva ce depăşeşte fiinţa Ierarhiilor. Aşa cum noi vorbim despre Manas, Budhi, Atma sau despre Sinea spirituală, Spiritul vieţii, Omul-Spirit, la fel priveşte această entitate, din elementul său de natură serafimică, aşa cum noi o facem din sufletul conştienţei, spre o spiritualitate primordială. Abia astfel au aceste entităţi ceva asemănător cu ceea ce considerăm a fi viaţa noastră lăuntrică, spirituală. Este neînchipuit de greu să ne putem face o reprezentare despre ceea ce există acolo sus, deasupra Ierarhiilor ca entitate spirituală a celor mai sublime spirite. Din această cauză, în decursul evoluţiei umane, diversele religii şi concepţii despre lume s-au abţinut, chiar cu o mare precauţiune plină de veneraţie, să prezinte în mod decisiv lumii senzoriale reprezentări care să evoce ceea ce există, deasupra Ierarhiilor. Dacă pentru a caracteriza o imagine, o reprezentare aşa cum apare în sufletul unui ocultist, când acesta priveşte spre Serafimi, ar trebui să recurgem la unele metode pe care numai prin analogie le găsim la oameni care au o bogată experienţă de viaţă, nu va mai fi suficient tot ce apare la aceşti oameni ca expresie pură a vieţii lor pentru a caracteriza Sfânta Treime care stă deasupra Serafimilor ca Fiinţă supremă, ca Manas, Budhi şi Atma.

În decursul evoluţiei umane s-a vorbit, vai!, prea mult despre presimţirile prudente cu care spiritul uman a vorbit despre ce este acolo, sus, în regiunile spirituale. Pentru că pentru spiritul uman ar fi mult mai potrivit să nu vrea să caracterizeze prin reprezentări luate din viaţa obişnuită sau prin tot felul de analogii şi comparaţii esenţialităţi cu o poziţie atât de înaltă, ar fi mult mai constructiv pentru om să dorească să înveţe din ce în ce mai mult, într-o stare de profundă veneraţie, pentru a obţine reprezentări care să se apropie de ce există acolo sus. Reprezentări aproximative asupra a ceea ce este acolo sus încearcă să dea religiile şi concepţiile despre lume, recurgând la concepte pline de înţelesuri şi foarte grăitoare, concepte care dobândesc, într-o oarecare măsură, un caracter excepţional, prin faptul că depăşesc viaţa individuală chiar şi în viaţa exterioară a simţurilor. Desigur, cu asemenea concepte nu se poate caracteriza nici măcar aproximativ Fiinţa superioară despre care este vorba acum, dar se poate evoca, într-o anumită măsură, o anumită reprezentare despre ceea ce nu se poate exprima şi care trebuie să fie învăluit într-o sfântă taină, într-un mister sacru. Căci nu ar trebui să ne apropiem fără nici o reţinere, cu concepte raţionale umane, formate în contact cu lumea noastră exterioară, de aceste lucruri. De aceea, în religie şi în concepţiile despre lume, care s-au succedat unele după altele, s-a încercat caracterizarea acestor lucruri cu presimţire şi cu frică, când a trebuit să se descrie sau,

mai exact, să se dea nume la ceea ce depăşeşte natura umană şi rămâne o taină chiar şi în natură.

Vechii egipteni au folosit conceptele de Copil sau Fiu, de Mamă şi de Tată pentru ceea ce depăşeşte omul individual. Creştinismul a încercat să găsească în succesiunea Sfântul Duh, Fiul şi Tatăl un nume pentru această Trinitate. De fapt, se poate spune că ar trebui să situăm Sfântul Duh pe locul al şaptelea, Fiul pe locul al optulea şi Tatăl pe locul al nouălea. Când este vorba de o fiinţă spre care ridicăm privirea şi al cărui conţinut superior dispare pentru noi ca într-un mister spiritual şi ne referim la această fiinţă în mod aluziv, numind-o Spirit, Fiu şi Tată, când contemplăm o asemenea fiinţă cu privirea ocultă, atunci trebuie să spunem: Aşa cum constatăm la om, privindu-l din punct de vedere exterior, că are un corp fizic şi acesta este elementul său constitutiv cel mai de jos, tot astfel, când contemplăm o asemenea fiinţă prin analogie cu omul, avem în faţa noastră Spiritul formei, adică un spirit care îşi dă o formă, un spirit conturat. Ar trebui să putem privi la ceea ce este analog, asemănător, din aceste entităţi corpului fizic uman, la ceea ce este structură.

Aşa cum în corpul flzic al omului avem, ca elementul său cel mai de jos, ceva structurat şi format şi cum în această structură, care aşa cum ne apare este fără îndoială Maya, trăieşte ceea ce numim Spiritul formei, tot astfel ne apare, când ne îndreptăm privirea în spaţiul cosmic şi observăm o planetă – Mercur, Venus, Marte, Jupiter – forma exterioară a Spiritului formei; ei bine, planeta aparţine Spiritului formei la fel cum corpul fizic aparţine omului. Când un om stă în faţa noastră, această „formă" exprimă ce este viu în acel om, adică elementele suprasensibile, corpul eteric, corpul astral, sufletul senzatiei ş.a.m.d.; la fel, când vedem o planetă, forma sa exprimă însăşi „forma", Spiritului formei. Şi aşa cum în spatele formei umane, în spatele corpului fizic se află corpul eteric, corpul astral, sufletul senzaţiei ş.a.m.d., în spatele planetei se află şi îi aparţin entităţile pe care le numim Spirite ale mişcării, Spirite ale înţelepciunii, Tronuri, Heruvimi şi Serafimi. Dacă privim o planetă din punctul de vedere al ştiinţei spiritului, şi vrem să avem în faţa noastră fiinţa integrală a acestei planete, va trebui să spunem: Planeta ne apare în spaţiul cosmic pentru a o percepe, înfăţişându-ne făptura sa fizică, pe care i-a dat-o Spiritul formei, dar totodată ascunde, aşa cum omul ascunde de privirea fizică elementele sale subtile superioare, prezenţa acelor entităţi ale Ierarhiilor superioare care acţionează ca forţe în planetă şi în ambianţa ei. Ne reprezentăm, aşadar, corect o planetă, cum ar fi Marte sau Mercur, dacă ne-o imaginăm mai întâi după forma sa fizică, apoi înconjurată şi străbătută de o atmosferă spirituală care tinde spre nesfârşit şi care îşi are forma fizică în chiar forma fizică a planetei, care este o creaţie a Spiritelor formei şi care are în ambianţa sa spirituală entităţile celorlalte Ierarhii. Numai considerând-o în felul acesta avem imaginea completă a planetei: în mijloc este elementul fizic, ca un sâmbure, iar în jurul său învelişuri spirituale alcătuite din entităţile Ierarhiilor. Acest aspect îl vom relua în conferinţele noastre următoare, în mod mai aprofundat. Pentru a sugera încă de astăzi direcţia in care vom aborda această problemă, să mai spunem cum o redă cercetarea ocultă.

Am dat deja o indicaţie: forma fizică a planetei este creaţia Spiritului formei. Chiar şi forma Pământului este creaţia Spiritului formei. Despre Pământ ştim că în sine nu se află într-o stare de linişte, că este supus unei permanente transformări interne şi unei mobilităţi neîntrerupte. Vă aduceţi cu toţii aminte că în descrierile din Cronica Akasha înfăţişarea exterioară de astăzi a Pământului ne apare cu totul altfel decât, de exemplu, era în timpul perioadei de evoluţie terestră pe care o numim perioada atlanteană. În acea străveche perioadă, suprafaţa globului terestru care în prezent este acoperită de Oceanul Atlantic era reprezentată de un mare continent, în timp ce în locul unde se află astăzi Europa, Asia, Africa abia se formau continente. În felul acesta, masa, substanţa Pământului s-a modificat datorită mobilităţii sale interne. Planeta se află într-o frământare internă continuă. Gândiţi-vă, de exemplu, că ceea ce astăzi este insula Helgoland constituie doar o mică parte din ceea ce se ridica deasupra mării în secolele al IX-lea şi al X-lea.

Chiar dacă perioadele în care au loc regrupări şi transformări interne ale aspectului planetei sunt relativ mari, fără a insista prea mult asupra acestor lucruri, fiecare îşi poate da seama că planeta noastră este într-o continuă mobilitate internă. Şi dacă se ia în considerare nu numai partea solidă a planetei, ci şi apele şi atmosfera, atunci însăşi viaţa de toate zilele ne arată că planeta se află într-o continuă mobilitate internă. În forma norilor, în ploaia care se formează, în toate fenomenele atmosferice, în fluxul şi refluxul mărilor şi oceanelor, în toate acestea planeta îşi revelează mobilitatea internă. Aceasta este viaţa planetei. În cadrul acestei vieţi acţionează, precum corpul eteric al omului individual, ceea ce am numit Spiritele mişcării. Deci, se poate spune: Structura exterioară a planetei este creaţia Spiritelor formei; mobilitatea internă este reglată de entităţi pe care le numim Spiritele mişcării.

Planeta este, din punctul de vedere al ştiinţei spiritului, o adevărată fiinţă, o entitate în care tot ceea ce se petrece este condus de gândire. Nu numai că într-o planetă există o vitalitate internă, aşa cum spuneam, dar aceasta are şi o conştienţă ca planetă în întregul ei, căci este o entitate. Această conştientă, care corespunde cu conştienţa umană, în măsura în care forma inferioară a constienţei, subconştientul, este în corpul astral, în cazul planetei este guvernată de Spiritele înţelepciunii. Se poate spune: Conştienţa cea mai de jos a unei planete este condusă de Spiritele înţelepciunii. Dacă definim planeta numai în felul acesta, rămânem încă în cadrul planetei. Dar să privim planeta şi altfel. Ea are o formă precisă şi aceasta corespunde Spiritelor formei; are mobilitate internă, aceasta corespunde Spiritelor mişcării; totul este străbătut de conştienţă, care corespunde Spiritelor înţelepciunii. Să mergem însă mai departe. Planeta se mişcă prin spaţiu, ea are un impuls interior care o împinge prin spaţiu, corespunzător impulsului interior de voinţă al omului, care îl face să mişte picioarele, să păşească, să meargă prin spaţiu. Ceea ce conduce planeta prin spaţiu, ceea ce îi veghează mişcarea în spaţiu, ceea ce face ca, de exemplu, să se mişte în jurul unei stele fixe, aceasta se datorează acţiunii Spiritelor voinţei. Acestea dau planetei impulsul de a zbura prin spaţiu. Aşadar, mişcarea planetei în spaţiu corespunde impulsului dat de Spiritele voinţei sau Tronuri. Dar dacă planeta ar urma numai impulsul dat de Spiritele voinţei, fiecare planetă ar parcurge în Cosmos propriul său drum, necorelat cu al celorlalte planete, ceea ce nu este cazul, căci fiecare planetă se conduce după întregul sistem. Mişcarea planetei nu este reglată doar ca planeta să se mişte, ci să constituie o ordine în întregul sistem planetar. Aşa cum într-un grup de oameni care merg unii într-o parte, alţii în alta începe să se manifeste un scop comun, la fel sunt ordonate miscările planetelor până se armonizează. Această coordonare şi armonizare a mişcării unei planete cu mişcările altor planete este opera Heruvimilor. Reglarea mişcării comune a sistemului ţine de activitatea Heruvimilor. Fiecare sistem planetar, împreună cu steaua sa fixă, care este un fel de comandant suprem şi se află sub conducerea Heruvimilor, are la rândul lui legături cu alte sisteme planetare, care aparţin de alte stele fixe şi trebuie să convină asupra locului pe care fiecare îl ocupă în spaţiu, aşa cum oamenii se înţeleg unii cu alţii şi convin asupra faptelor lor comune şi întemeiază un sistem social prin reciprocitatea faptelor. La fel, există o întelegere reciprocă între sistemele planetare. Există o înţelegere reciprocă între o stea fixă şi altă stea fixă. În felul acesta se constituie Cosmosul. Faptul că sistemele planetare vorbesc, ca să spunem aşa, unele cu altele şi se coordonează pentru a alcătui un cosmos închegat se datorează acţiunii acelor entităţi spirituale pe care le numim Serafimi.

În felul acesta am exprimat tot ceea ce, la nivelul uman, merge până în sufletul conştienţei. Apoi, aşa cum în cazul omului ne ridicăm spre o viaţă spirituală mai elevată, depăşind sufletul conştienţei, în cazul sistemelor planetare, în care acţiunea Serafimilor corespunde nivelului sufletului conştienţei la om, dacă ne ridicăm mai sus, dincolo de Serafimi, ajungem la ceea ce am încercat astăzi, doar tangenţial, să caracterizăm ca Trinitate, o entitate cosmică supremă. Ajungem la ceea ce în Univers domneşte ca viaţă trinitar-divină, atotcuprinzătoare, dumnezeească şi care creează un acoperământ în fiecare sistem planetar. Aşa cum ceea ce trăieşte în om ca sine spirituală, ca Spirit al vieţii, ca Om-Spirit – Manas, Budhi, Atma – creează un acoperământ pentru sufletul conştienţei, sufletul raţiunii şi sufletul senzaţiei, corpul astral,

corpul eteric şi corpul fizic, la fel există un acoperământ pentru stelele fixe ale sistemelor planetare, care se deplasează în spaţiu şi care sunt corpuri ale entităţilor divine. Şi contemplând viaţa cerului înstelat, contemplăm, de fapt, corpurile zeilor şi, în cele din urmă, Divinitatea.

IX. VIITOAREA EXISTENŢĂ JUPITERIANĂ ŞI ENTITĂŢILE SALE

Dornach, 3 ianuarie 1915

Dacă vă amintiţi expunerile pe care le-am făcut în legătură cu evoluţia Pământului de-a lungul perioadelor saturniene, solară şi lunară [Nota 26] veţi fi ştiind că pe fiecare treaptă a evoluţiei o anumită categorie de fiinţe, pe care noi trebuie să le numărăm azi printre categoriile de fiinţe ale ierarhiilor superioare, au atins, într-un anumit sens, treapta de om. Mai ştim că în cursul vechii perioade saturniene au atins treapta de om entităţile pe care le numim spiritele personalităţii, Începătoriile, Arhaii, că în cursul perioadei solare au atins treapta de om Arhanghelii, în perioada lunară, Îngerii şi în perioada pământească, oamenii.

Dar, din toate expunerile făcute în legătură cu evoluţia, dumneavoastră vedeţi că fiecare treaptă de entităţi care a ajuns, într-o perioadă următoare, la un anumit grad de evoluţie a fost pregătită mai întâi. Mai ştim că omul a fost pregătit de-a lungul perioadelor saturniană, solară şi lunară, că ceea ce noi desemnăm azi drept corpul fizic uman desăvârşit a trecut printr-o evoluţie deja începând cu perioada saturniană, că corpul eteric a parcurs o evoluţie începând cu perioada solară, corpul astral, începând cu perioada lunară, şi că eul s-a alăturat de-abia în cursul perioadei pământeşti, aşa că e pregătită, deci, o asemenea categorie de fiinţe în totalitatea ei.

Poate că vă stă la inimă întrebarea următoare: Oare şi în perioada noastră de evoluţie sunt pregătite nişte entităţi care pe Jupiter vor atinge treapta de om? Dar dumneavoastră ştiţi, de asemenea, că în cursul perioadelor saturniană, solară şi lunară – nu trebuie decât să revedeţi descrierea făcută de mine în cartea ***Ştiinţa ocultă*** – la pregătirea omului au luat parte spiritele ierarhiilor superioare. Am arătat că Îngerii, Arhanghelii şi Arhaii au luat parte la formarea entităţilor umane, aşa că ne vine uşor în minte întrebarea: Oare şi oamenii lucrează, prin existenţa lor pe Pământ, la formarea acelor entităţi care vor atinge pe Jupiter treapta de om?

Aceasta este o întrebare pe care orice inimă simţitoare – simţitoare în sensul în care am folosit noi acest cuvânt zilele trecute, în legătură cu imboldurile date de ştiinţa spiritului – trebuie s-o considere o problemă de viaţă. Fiindcă s-ar putea ca în cursul perioadei pământeşti întregul comportament al omului să stimuleze sau să ducă la eşec ceva legat de acele entităţi care în cursul perioadei jupiteriene ar putea să atragă treapta de om. Am spune: Ce altceva mai rău am putea face, decât să ne comportăm în timpul evoluţiei Pământului în aşa fel încât din cauza faptelor noastre să devină imposibilă apariţia fiinţelor jupiteriene bune? Trebuie să presupunem, în orice caz, dacă vrem să vorbim despre aceste lucruri, existenţa unei anumite voinţe bune de a cunoaşte, fiindcă, atunci când vorbim despre aceste lucruri, atingem cu adevărat nişte mistere importante ale iniţierii, nişte mistere ale iniţierii care pentru ştiinţa actuală sunt, bineînțeles, ceva groaznic. Aici trebuie să ne pregătim, prin simţirea noastră, să privim felul cum această ştiinţă actuală trebuie să se raporteze la adevărurile propriu-zise ale vieţii.

În conferiţele precedente am căutat deja să caracterizez într-o oarecare măsură felul în care ştiinţa actuală se raportează în mod necesar la viaţă. Ea nu se poate apropia în mod nemijlocit de

misterele vieţii. Nici nu poate voi acest lucru; numai că ea nu trebuie să aibă cutezanţa de a voi să se apropie de aceste mistere ale vieţii. Pentru cei cărora le place să mănânce ouă fierte tari, este bine, cu sigurnaţă, să se fiarbă ouăle tari şi atunci ouăle tari au un scop bun pentru cei care le mănâncă. Dar dacă cineva s-ar duce la ei şi ar spune: Luaţi ouăle de sub găină, fierbeţi-le tari şi puneţi-le apoi la clocit, un asemenea om ar spune o absurditate. Exact aşa procedează, însă, în raport cu Cosmosul, cel care vrea să dezlege misterele Cosmosului şi vrea să le abordeze, pentru a le dezlega, cu cunoştinţele actuale, ceea ce corespunde cu adevărat comportamentului aceluia care vrea să pună la clocit nişte ouă fierte tari, din care nu mai pot ieşi pui.

Puteţi vedea în ce măsură această ştiinţă, legată de întreaga gândire actuală, poate să inducă în eroare, din multe puncte de vedere, tocmai în privinţa adevăratelor enigme ale vieţii, cu ajutorul unei compraţii pe care vreau s-o fac acum. Nu-i aşa, dacă cineva vrea să afle ce este folositor şi ce e dăunător în ştiinţă, el va căuta să pună întrebarea, mai întâi, aşa: E just ceea ce ştiinţa spune aici sau acolo? Şi dacă va putea dovedi că e just, va jura pe ea, bineînțeles.

Dar tocmai aceasta este obişnuinţa la care trebuie să renunţăm, aceea de a acorda atâta importanţă întrebării dacă afirmaţiile ştiinţei sunt juste sau nu. Mai trebuie să ajungem să nu mai considerăm, când e vorba de a dezlega enigmele vieţii, că această întrebare este esenţialul. Dacă cineva vede o căruţă trasă de cai în care stă un om, va avea dreptate cel care, văzând acest lucru, va spune: Caii îl duc pe omul din căruţă, caii îl trag după ei. E adevărat, fără nicio îndoială. Iar dacă cineva ar vrea să susţină că nu caii trag căruţa şi pe cel care stă în ea, el ar susţine, bineînţeles, un neadevăr. Dar e la fel de adevărat că omul din căruţă, prin felul cum mână caii, hotărăşte încotro să-l ducă aceştia şi, fără nicio îndoială, acesta este aspectul mai important, esenţial, de care depinde ajungerea la destinaţie. Ştiinţa actuală seamănă cu afirmaţia celui care neagă faptul că omul din căruţă conduce caii şi vrea să recunoască numai faptul că aceştia îl trag pe căruţaş.

Dacă veţi reflecta mai exact la comparaţia de mai sus, veţi putea ajunge să aveţi idei juste despre raportul dintre ştiinţa actuală şi cercetările făcute azi asupra adevărului. Eu sunt nevoit să spun mereu aceste lucruri, pentru că cine e situat pe solul concepţiei noastre despre lume trebuie să ajungă într-o măsură din ce în ce mai mare în situaţia de a apăra, de a pune la adăpost concepţia noastră spiritual-ştiinţifică despre lume, în faţa atacurilor plecate din direcţia concepţiei despre lumea actuale. Dar putem face acest lucru numai dacă ne lămurim în privinţa raportului dintre ştiinţa exterioară din zilele noastre şi cercetarea veritabilă a adevărului. Trebuie să abordăm întotdeauna problemele ştiinţei spiritului cu anumite sentimente, cu anumite nuanţe afective, fiindcă altfel nu le dăm de capăt.

Ei bine, întrebarea pe care am amintit-o, întrebarea despre fiinţele care vor atinge pe Jupiter treapta de om, se leagă cu adevărat de cele mai adânci probleme ale evoluţiei omului pe Pământ. Există în evoluţia noastră pe Pământ un lucru la care filosofii au reflectat întotdeauna, şi anume, raportul dintre fapta morală, dintre fapta etică şi existenţa naturală a omului. Doar omul trebuie să distingă, ca fiinţă pământească, în ce măsură el este o fiinţă dominată de pornirile sale, o fiinţă care se supune instinctelor sale, care trebuie să satisfacă aceste instincte, neputând să facă nimic împotriva acestor instincte şi a nevoii de satisfacere a lor, pentru că ele trebuie, pur şi simplu, conform unor legi ale naturii, să fie satisfăcute. Aceasta este una dintre laturile naturii umane. În legătură cu ea, noi spunem: Ceea ce noi facem, trebuie să facem. Noi trebuie să mâncăm, trebuie să dormim. Dar există un alt domeniu al comportamentului uman pe Pământ, domeniu în legătură cu care nu putem vorbi de un *trebuie*, fiindcă el şi-ar pierde orice sens, dacă am vorbi de un *trebuie*. E domeniul vast al lui *să*, domeniul în care noi simţim, faţă de toate pornirile, faţă de tot ceea ce decurge în mod natural din natura noastră. Trebuie să dăm curs unui impuls pur spiritual. Acest „să” nu e niciodată ceva care ne vorbeşte ca un instinct, ci ceva

care ne vorbeşte în mod pur spiritual, indicându-ne o direcţie. Acest „să” cuprinde domeniul îndatoririlor noastre morale.

Există filosofi care nu pot găsi deloc legătura dintre „tu să” şi „tu trebuie”. Şi epoca noastră prezentă, care aproape se împotmoleşte în mlaştina materialismului – ea se va împotmoli tot mai mult în materialism tocmai când e vorba de viaţa morală –, ar vrea să transforme orice „tu să” într-un „tu trebuie”. Din acest punct de vedere ne îndreptăm spre nişte vremuri în care transformarea din „tu să” într-un „tu trebuie” va fi trâmbiţată de-a dreptul, cu o anumită aroganţă, drept psihologie. Ni se oferă nişte aspecte foarte rele, dacă devenim atenţi la începuturile a ceea ce în viitor va lua proporţii şi mai mari, drept psihologia criminalităţii, de exemplu. Aici vedem deja astăzi cum omul e abordat în aşa fel încât nu se întreabă dacă el a încălcat un „tu să”, ci se caută să se dovedească faptual că el a fost împins la o faptă sau alta, dăunătoare oamenilor, de un „trebuie” al naturii sale. Se fac tot mai des nişte experimente bizare, pentru a se caracteriza crima sau infracţiunea numai drept cazuri patologice speciale. Toate aceste lucruri îşi au cauza într-o neclaritate de gândire materialistă a epocii noastre în privinţa raportului dintre „tu să” şi „tu trebuie”.

Acest „tu să”, care a fost numit şi imperativ categoric, ce vrea el să însemne, de fapt, în tot contextul existenţei umane? Cel care dă curs lui „tu să” săvârşeşte, după cum se ştie, o faptă morală. Cel care nu dă curs lui „tu să” săvârşeşte o faptă imorală. Acesta e un adevăr cu totul banal. Dar ia să încercăm să privim noţiunile de „moral” şi „imoral” nu numai în raporat cu maya exterioară a planului fizic, ci să încercăm să privim ceea ce este moral şi imoral în raport cu adevărul şi cu ceea ce se află, de fapt, în spatele mayei planului fizic. Pentru ştiinţa iniţierii, ceea ce este moral, etic, ceea ce corespunde lui „tu să” se prezintă, într-un sens mai grosier, aş zice, drept ceva izbitor. Omul ni se arată – trebuie să fie spuse o dată şi asemenea adevăruri, groaznice pentru concepţiile materialiste despre lume –, când îl studiaţi la anumite temperaturi şi în anumite condiţii meteorologice; la cai acest lucru se vede şi mai bine, dar acum nu vorbim despre cai –, omul ni se prezintă atunci în felul cum expiră, cum suflarea lui devine vizibilă, în faptul că pătrunde în aer, sub formă de aburi. Pentru ştiinţa materialistă acest suflu, pe care omul îl dă afară – la cai se vede şi mai bine, dar, după cum am spus, nu vorbim acum despre cai – este, bineînţeles, ceva care se risipeşte şi se pierde, neavând nicio altă importanţă. Dar pentru acela care urmăreşte fenomenele vieţii cu ajutorul ştiinţei iniţierii, acest suflu, dat afară prin expiraţie, este important în măsura în care el poartă cu exactitate, în nuanţările sale, urmele comportamentului moral sau imoral al omului. Comportamentul moral sau imoral al omului poate fi recunoscut din suflul ce se lichefiază, şi suflul pe cale de lichefiere e cu totul altfel la un om predispus la moralitate decât la unul care înclină spre imoralitate. Dumneavoastră ştiţi că la unele lucruri care există în natura umană particularităţile mai subtile ale naturii umane pot fi observate numai în părţile mai subtile ale aurei eterice şi astrale. Dar ceea ce omul este, în sensul obişnuit al cuvântului, ca fiinţă morală sau imorală, se arată deja în influxul eteric-astral conţinut în suflul pe cale de lichefiere. Ceea ce e fizic în el se volatilizează, dar ceea ce se încarnează în suflu nu se risipeşte, fiindcă în el e conţinută o fiinţă demonică şi, când suflul a devenit lichid, în el e conţinut ceva fizic, ceva eteric şi ceva astral, numai că fizicul nu e pământesc, ci doar lichid. Aşadar, în acest lucru dat afară prin expiraţie se arată ceva care are formele cele mai variate.

În cazul faptelor săvârşite din iubire se vede altceva decât la cele care s-au născut, de exemplu, din entuziasm, dintr-un imbold creator, din dorinţa de autoperfecţionare. Dar această formă a suflului expirat conţine întotdeauna ceva care te fac să te gândeşti la nişte fiinţe care încă nu există pe Pământ. În aceste fiinţe se pregătesc aceia care vor atinge pe Jupiter treapta de om. Sunt primele imagini cu caracter de umbră care o iau înaintea lor, care se schimbă şi se vor schimba şi mai departe, ridicându-se apoi, pe Jupiter, pe treapta de om.

Şi noi ne datorăm fiinţa procesului de expiraţie a îngerilor, care a avut loc pe vechea Lună, şi una dintre trăirile cele mai zguduitoare ale vieţii spirituale este aceea prin care aflăm, pornind de la cunoaşterea acestor lucruri, că în expiraţie se pregătesc viitorii oameni jupiterieni, că din ceea ce oamenii expiră azi se vor dezvolta viitorii oameni de pe Jupiter. Dacă luăm în mână Biblia, cunoscând un asemenea lucru, şi citim primele ei cuvinte, ne vom putea spune: Acum încep să înţeleg ce înseamnă că Elohimii au trimis suflul lor în oameni şi prin aceasta l-au format pe omul pământesc.

Vă pot mărturisi că eu n-aş fi înţeles niciodată ce este cu această insuflare a Elohimilor, cu faptul că ei au suflat în gură şi în nas entitatea vie a omului, dacă n-aş fi ştiut mai înainte că şi în ceea ce expiră omul pământesc sunt conţinuţi primii germeni ai entităţilor care vor deveni oameni de-abia pe Jupiter. Dar pot deveni oameni jupiterieni numai acele expiraţii care-şi datorează existenţa faptelor izvorâte din „tu să", adică din faptele morale.

Vedem astfel cum noi intervenim cu moralitatea noastră pământească în întreaga ordine cosmică. Vedem că moralitatea noastră pământească este cu adevărat o putere creatoare şi mai vedem că în ştiinţa spiritului există ceva care dă impulsuri pentru un mod de a făptui moral, fiindcă noi ştim că ne punem împotriva creării omului jupiterian dacă, pe Pământ, nu acţionăm în mod moral. O moralitate care este o expresie a lui „tu să" dobândeşte astfel o valoare reală, o valoare existenţială. Comportamentul nostru uman modelează în mod energic ceea ce noi ne putem însuşi din ştiinţa spiritului, când ajungem să cunoaştem nişte mistere legate în mod real de Cosmos.

Am atras atenţia deja mai înainte asupra unor lucruri asemănătoare, când am spus ce fel de simbol este valoarea pentru crearea viitoare a omului însuşi. Dar azi nu vreau să intru în detalii, am vrut dor să arăt, deocamdată, ce importanţă are pentru marele Tot cosmic comportamentul moral.

Dar dumneavoastră puteţi pune acum întrebarea: Cum stau lucrurile cu comportamentul imoral? Şi comportamentul imoral se exprimă în modelarea interioară, în formarea suflului. Dar comportamentul imoral întipăreşte în suflu o formă demonică. Prin comportamentul imoral al omului iau naştere demoni. Să încercăm să ne lămurim mai întâi asupra deosebirii dintre demonii care se formează prin comportamentul imoral şi entităţile spirituale – spirituale în măsura în care, pe Pământ, ajung numai până la o existenţă lichidă – care sunt create prin faptele morale.

Entităţile care ajung până la o existenţă lichidă trecătoare, în suflu, şi provin din comportamentul moral sunt nişte fiinţe care au un corp astral, un corp eteric şi, în fine, un corp fizic, densificat numai până la starea lichidă, aşa cum în timpul existenţei lunare noi am avut un corp eteric, un corp astral şi un corp fizic, iar corpul fizic era densificat numai până la un fel de stare lichidă. Aşa a fost şi cu noi în timpul existenţei lunare, chiar dacă nu exact la fel. Şi în formaţiunea care ia naştere din faptele morale şi e constituită dintr-un corp fizic, un corp eteric şi un corp astral există premisa primirii eului, la fel cum în corpul nostru fizic, în cel eteric şi în cel astral există, în perioada lunară, premisa primirii unui eu. Premisa primirii unui eu se află, deci, înăuntru. Asemenea entităţi sunt chemate să ducă în Cosmos o existenţă, înaintează în mod normal, iar cele create ca demoni, prin faptele imorale, au şi ele, bineînţeles, un corp astral, un corp eteric şi corpul fizic densificat până la starea de lichid, dar nu au în ele premisa dezvoltării unui eu. S-ar putea spune că ele vin pe lume decapitate. În loc să primească în ele această premisă, în loc să înainteze în mod normal spre existenţa jupiteriană, ele resping această premisă. Şi astfel se condamnă la soarta de a ieşi din cadrul evoluţiei. Dar prin aceasta ele sporesc numărul celor din cetele lui Lucifer. Ele ajung în puterea entităţilor luciferice. Şi, pentru că nu pot ajunge să ducă o existenţă normală, ele trebuie să ducă o existenţă parazitară; trebuie, pentru a înainta, să se incuibeze în altă parte. Mai ales entitățile care iau naştere prin faptele imorale au tendinţa de a

duce o existenţă parazitară, prin faptul că iau în stăpânire evoluţia umană de pe Pământ sub conducerea lui Lucifer, căruia i s-au subordonat, luând în stăpânire dezvoltarea omului înainte ca el să fi venit în mod fizic pe lume. Ele îl năpădesc pe om în perioada embrionară şi duc o existenţă parazitară la omul încă nenăscut, în viaţa dintre concepere şi naştere. Unele fiinţe, care sunt suficient de puternice, pot să-şi continue această existenţă şi după ce omul a venit deja pe lume şi ele fac să apară apoi fenomenele care pot să se manifeste la anumiţi copii posedaţi.

Aceste lucruri, provenite din existenţa parazitară, pe care demonii crimei le duc în oamenii încă nenăscuţi, înrăutăţesc şirul generaţiilor, îi rod pe oameni, aşa că ei nu pot deveni atât de buni cum ar fi dacă n-ar exista asemenea demoni. Tot ceea ce e în legătură cu decăderea neamurilor, triburilor, popoarelor şi naţiunuilor are mai multe cauze, dar şi pe aceea că, în perioada la care m-am referit, demonii criminalităţii duc o existenţă parazitară în om.

Acestea sunt nişte lucruri care joacă un rol important în întreaga evoluţie a Pământului şi cu asemenea lucruri atingem, după cum am spus, nişte mistere adânci ale existenţei umane. Adeseori, anumite prejudecăţi, anumite concepţii li se imprimă oamenilor înainte ca ei să fi intrat în existenţă. Și în felul acesta oamenii sunt chinuiţi în viaţă de îndoieli, de nesiguranţă, de tot soiul de alte lucruri, din cauză că nişte fiinţe demonice duc o asemenea existenţă.

De ceea ce omul dezvoltă în el din momentul în care apare eul său aceste entităţi nu se pot atinge într-o măsură prea mare, dar ele îşi pot duce existenţa parazitară cu atât mai mult în perioada în care omul încă nu s-a născut sau în primii ani ai copilăriei. Vedem, deci, că şi faptele rele îşi au efectul lor cosmic important, că ele sunt creatoare, dar creatoare în sensul că se întorc, aş zice, spre vechea existenţă lunară. Fiindcă toate prin câte trece omul în perioada de care am vorbit adineaori, când fiinţele demonice pot să ducă o existenţă parazitară sunt, în esenţă, moştenirea vechii ere lunare, care se arată în tot soiul de comportamente subconştiente, instinctive. E un lucru pe care până şi ştiinţa fizicii l-a păstrat încă printre instinctele ei, prin faptul că ea nu calculează perioada embrionară a omului de pe Pământ după lunile obişnuite ci după lunile lunare, vorbind, de aceea, de zece luni lunare, şi ştiind încă şi alte câteva lucruri despre o legătură care există între această dezvoltare şi fazele Lunii.

Vedem astfel că în evoluţia Pământului nostru sunt conţinute două lucruri. Prin faptele bune, există tendinţa de a lucra mai departe la crearea lumii pământeşti, în direcţia existenţei jupiteriene, pentru ca pe Jupiter să poată lua naştere acea fiinţă care trebuie să urmeze după om, drept omul următor. Dar, prin faptele rele, evoluţiei noastre i-a fost imprimată, totodată, tendinţa de a se aduce Pământul în vechea eră lunară, de a-l face dependent de tot ceea ce are legătură cu impulsurile subconştiente. Dacă reflectaţi, veţi găsi multe lucruri care sunt în legătură cu impulsurile subconştiente şi, în epoca devenită materialistă, a vremurilor moderne, asemenea impulsuri există într-un număr cu mult mai mare decât în vremurile în care oamenii încă nu erau atât de materialişti.

Cred că tocmai prin exemplul unor adevăruri de felul celor prezentate astăzi se vede că putem simţi cât de adânc poate influenţa ştiinţa spiritului concepţia despre viaţa umană, că ea nu-i dă omului doar ceva teoretic, ci ceva în măsură să reglementeze în mod nou viaţa umană. Vor veni vremuri în care viaţa se va haotiza cu totul, dacă oamenii nu vor face uz de posibilitatea reglementării ei prin cunoştinţele spiritual-ştiinţifice. Omul trebuie să iasă, cu cunoştinţele sale, din starea de închistare a cunoaşterii, care e legată numai de corporalitatea fizică. Epoca noastră materialistă nu vrea alte cunoştinţe în afară de acelea legate de corporalitatea fizică. Dar omul trebuie să iasă, cu cunoştinţele sale, din corporaltiatea fizică. Iar ceea ce noi recunoaştem azi drept primele exerciţii amintite în cartea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** va deveni încetul cu încetul – acest „încetul cu încetul” va mai dura, în orice caz, destul de mult timp – ceva firesc, ceva ce omul va considera că face parte, într-un mod de la sine

înţeles, din viaţa sa. Mai ales ceea ce numim concentrarea gândurilor va deveni ceva firesc pentru om.

Omul va recunoaşte din ce în ce mai mult necesitatea de a se concentra cu adevărat când gândeşte, de a-şi orienta întreaga viaţă sufletească spre nişte gânduri precis conturate, pe care le va pune în faţa conştienţei sale. În timp ce, în rest, îşi va lăsa gândurile să zboare de la un lucru la altul, de la un fapt la altul, omul îşi va apleca tot mai des viaţa de gândire, chiar dacă doar pentru scurt timp, asupra anumitor lucruri, alese de el însuşi, spre a concentra întreaga viaţă a sufletului în acel gând. Şi atunci omul va avea o trăire, o trăire pe care mulţi dintre dumneavoastră o cunosc deja foarte bine. În cursul concentării apare la fiecare o anumită trăire. Dacă aducem un gând în centrul conştienţei şi ne aplecăm asupra lui întreaga viaţă sufletească, dacă ne concentrăm asupra lui, vom observa că gândul devine tot mai puternic. Dar vine apoi un moment în care el nu mai devine tot mai puternic ci tot mai slab, şi în cele din urmă păleşte. E o trăire pe care mulţi dintre dumneavoastră o cunosc.

El, gândul, trebuie să pălească astfel, trebuie să moară lăuntric, am putea spune. Fiindcă aşa cum avem noi gândul, în primă instanţă, aşa cum îl gândim la început, îl gândim cu instrumentul corpului fizic, şi noi concentrăm felul cum gândim cu instrumentul corpului fizic, dar ieşim din corpul fizic de-abia în momentul în care gândul, care e concentrat, moare.

Noi am cădea în inconştient, dacă n-am încerca, în paralel cu această concentrare, şi un alt lucru, care ne ajută să rămânem, totuşi, conştienţi şi în afara corpului fizic. Numim acel lucru care ne păstrează conştienţi când suntem în afara corpului fizic o viaţă detaşată, a privi cu detaşare lucrurile lumii. Dar putem face şi mai mult decât numai să primim în mod detaşat lucrurile lumii. Putem să luăm foarte în serios ceea ce ne este atât de familiar în teorie, putem lua cu totul în serios ideea de karmă. Ce înseamnă acest lucru?

În viaţă, omul nu e deloc înclinat, în primă instanţă, să ia cu totul în serios ideea de karmă. Dacă în viaţă survine un incident cât de mic, care îl răneşte, sau dacă i se întâmplă vreun alt lucru, el se poate înfuria, în orice caz, aşa ceva îi este antipatic. Faţă de ceea ce numim destinul nostru noi simţim simpatie sau antipatie. În viaţa de toate zilele nici nu poate fi altfel, aici e absolut necesar să întâmpinăm anumite evenimente, despre care considerăm că fac parte din destinul nostru, cu simpatie, iar pe altele cu antipatie. Destinul e pentru noi ceva care vine din exterior.

Dacă luăm în serios ideea de karmă, atunci trebuie să ne recunoaştem cu adevărat eul în destinul nostru, atunci trebuie să ne fie limpede că în ceea ce se întâmplă în destinul nostru suntem activi noi înşine, că noi înşine suntem actorii propriu-zişi. Dacă cineva ne jigneşte, ne va fi greu să credem că în cel care ne-a jignit suntem ascunşi noi înşine. Fiindcă în viaţa fizică poate fi necesar să ne răzbunăm pentru jignirea primită. Dar trebuie să avem întotdeauna în interiorul nostru o cămăruţă în care să ne mărturisim, totuşi. Chiar dacă cineva te jigneşte, tu însuți eşti acela care te jigneşti, dacă cineva te loveşte, tu însuţi te loveşti, dacă te ajung nişte lovituri ale destinului, tu însuți le faci să se apropie de tine. Noi uităm că nu suntem doar intre limitele pielii noastre, ci în interiorul destinului nostru, uităm că suntem prezenţi în toate aşa-numitele întâmplări ale destinului nostru.

E foarte greu să ne creăm sentimentul real că noi înşine, cu propriul nostru eu, aducem spre noi destinul. Totuşi, e adevărat: noi facem să se apropie destinul cu propriul nostru eu, iar impulsurile le primim după măsura încarnărilor noastre anterioare, din viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, aşa că noi înşine facem atunci să se apropie de noi destinul. Şi trebuie să învăţăm să ne unim cu destinul nostru, trebuie să învăţăm tot mai mult şi mai mult ca, în loc să respingem cu antipatie o lovitură grea a destinului, să ne spunem: Prin faptul că ţi-a venit acestă lovitură a destinului, prin faptul că, de fapt, te loveşti tu însuți, prin aceasta tu devii, într-o

anumită privinţă, mai puternic, mai viguros, mai energic. E mai greu să ne unim în felul acesta cu destinul, decât să i ne împotrivim, dar noi ne putem recuceri ceea ce pierdem când gândul nostru moare numai dacă facem astfel să intre în noi ceea ce este în afara noastră. Nu putem rămâne la ceea ce este închis între limitele pielii nostre, când, prin concentrare, gândul moare, dar el ne va scoate afară, dacă ne-am sesizat karma, destinul, în sensul său adevărat. Atunci iar ne trezim. Gândul moare, dar ceea ce noi am sesizat, drept identificare între eul nostru şi destinul nostru, e dus de noi afară şi el ne poartă prin lumea de afară.

Această detaşare faţă de destinul nostru, acceptarea reală a destinului nostru, ea este aceea care ne dăruieşte existenţă, atunci când ne aflăm în afara corpului. Acesta nu trebuie să ne schimbe, bineînţeles, viaţa de pe planul fizic. Nu putem proceda întotdeauna aşa. Dar modul de a gândi şi simţi pe care trebuie să ni-l formăm într-o cămăruţă a sufletului nostru trebuie să existe, în momentul în care, fiind în afara corpului, vrem să găsim posibilitatea de a trăi conştient.

Două propoziţii ne pot fi maxima călăuzitoare; ele pot fi extrem de importante pentru noi. Prima dintre ele, pe care ar trebui să ne-o înscriem adânc în inimă, este aceasta:

Tinde spre a gândului moarte în Univers.

Fiindcă numai dacă gândul moare în Univers el devine afară o forţă vie. Dar noi nu ne putem uni cu această forţă vie, dacă nu ne străduim să trăim propoziţia:

Tinde spre a destinului înviere în eu.

Dacă facem aceasta, atunci unim eul renăscut în gând cu eul înviat în afara noastră.

Dar în natura umană sunt multe lucruri care ne fac greutăţi când e vorba de a căuta o evoluţie în sensul maximelor de mai sus. Şi aceasta deoarece oamenilor le vine deosebit de greu să privească în mod just raportul dintre interior şi exterior. Cu cât putem învăţa mai multe lucruri etice din acest punct de vedere, prin concepția despre lume spiritual-ştiinţifică, cu atât mai bine. Noi putem învăţa nişte lucruri etice cu ajutorul concepţiei despre lume spiritual-ştiinţifice numai în măsura în care anumite noţiuni etice dobândesc sânge şi viaţă interioară prin ceea ce se poate revărsa spre dumneavoastră din ştiinţa spiritului.

Există, de exemplu, oameni care se plâng mereu de alţii, care spun că un om sau altul le face una sau alta. Ei merg până acolo încât spun că alţii îi persecută. Toate lucrurile de acest fel au legătură cu celălalt pol al naturii umane, numai că trebuie să privim viaţa în mod just, adică în modul pe care-l oferă tocmai ştiinţa spiritului înţeleasă cu adevărat. Cine trece prin viaţă şi, prin ştiinţa spiritului, şi-a făcut ochiul puţin clarvăzător, va constata întotdeauna – există, bineînţeles, motive să ne plângem de neiubire – că se plâng de neiubire aceia care, de fapt, sunt nişte egoişti şi convingrea că toţi oamenii le dăunează sau că vor să le facă rău va apărea cel mai adesea la naturile egoiste, pe când naturile pline de iubire şi capabile să iubească nu vor ajunge prea uşor să aibă convingerea că sunt persecutate, că oamenii vor să le facă rău în tot chipul etc.

Da, când se spune aşa ceva, înclinăm uşor să recunoaştem, teoretic, că e adevărat. Eu sunt chiar convins că, după ce s-au gândit puţin, cei mai mulţi oameni vor recunoaşte, teoretic, acest lucru. Dar esenţialul este ca el să fie introdus în viaţă.

Acuma se ridică întrebarea: Care e calea pe care putem introduce aceste lucruri în viaţă? Şi iarăşi trebuie să răspundem: A trăi cu adevărat, acolo unde e căutată ştiinţa spiritului, împreună cu ceilaţi, cât putem de mult. Acesta este esenţialul. Ştiinţa spiritului nu e dată sub formă de

compendii sau de rezumate, ci se încearcă să se facă din ea un curent viu, în care noi să putem trăi în aşa fel încât, păstrându-ne mereu, cu ajutorul ei, căldura inimii, să putem avea imbolduri.

De fapt, acesta ne-a făcut să căutăm, pentru năzuinţa vie a ştiinţei spiritului, un fel de centru, prin clădirea noastră, care, aşa cum este – am amintit-o ieri –, prin formele sale, prin felul în care a fost făcută, dă corporal-sufletesc-spiritualul, în sensul ştiinţei noastre a spiritului. Este ea însăşi un simbol al faptului că noi căutăm să integrăm în evoluţia omenirii, conform cu impulsurile din lumea spirituală pe care le putem recunoaşte, nişte lucruri de care epoca noastră are nevoie, pentru ca viitorul apropiat să se poată dezvolta de aici într-un mod cu adevărat just. Tocmai faptul că în formele clădirii noastre sunt conţinute elementele prin care poate fi simţită esenţa ştiinţei spiritului, face ca această clădire să poată fi cu adevărat un fel de centru, un fel de punct de concentrare în jurul căruia se cristalizează ceea ce, ca năzuinţă spiritual-ştiinţifică, urmează să devină necesar în evoluţia omenirii.

Şi aici ne vine adeseori să spunem:Vremurile noastre sunt tulburi, în epoca noatră trăiesc destule lucruri aflate într-o contradicţie stridentă cu ceea ce poate fi pentru omenire o concepţie spiritual-ştiinţifică despre lume. Pe de altă parte, însă, karma noastră a făcut să ajungem atât de departe încât să putem învinge, am putea spune, în materialul folosit pentru clădire, această materie, în aşa fel încât ea să stea în faţa lumii şi în formele exterioare drept simbolul ştiinţei spiritului.

Fiecare din noi îşi poate spune un lucru la care şi eu însumi trebuie să mă gândesc adeseori, mai ales având în vedere epoca noastră atât de grea şi solicitările mari la care mai ales ştiinţa spiritului e supusă în epoca actuală. Unii se pot întreba cât de departe ajungem noi, de fapt, cu propria noastră personalitate, când colaborăm la ceea ce urmează să se concentreze în jurul clădirii noastre. Chiar în cazul în care unul sau altul nu va mai putea fi de faţă în mod fizic la ceea ce se concentrează mai departe, în viaţa fizică, în jurul clădirii noastre, faptul că ea există, că karma noastră ne-a adus această clădire, e un pas înainte important. Şi dacă ne gândim la faptul că unii oameni, care înţeleg ştiinţa spiritului atât de profund ca, de exemplu, dragul nostru Christian Morgenstern, rămân uniţi şi după moartea fizică cu ceea ce clădirea noastră are de făcut, atunci noi recunoaştem, totodată, în clădirea noastră, un simbol, în epoca actuală, al activităţii desfăşurate în cadrul mişcării noastre spirituale, pentru care limitele numite de obicei viaţă şi moarte nu intră deloc în considerare.

Noi ne putem simţi în mod real uniţi cu această clădire, şi ea poate stimula astfel gândurile cele mai serioase, gânduri care sunt absolut fireşti, într-o epocă aşa cum e cea actuală, care duce materialismul pe culmea sa cea mai înaltă. Chiar dacă ar fi ca această clădire să-l găsească pe unul sau pe altul colaborând la construirea ei numai ca fiinţă spirituală, clădirea va fi importantă pentru mersul înainte al mişcării noastre, noi spunând acest lucru, fireşte – sper că mă veţi înţelege –, numai pentru a sublinia întreaga seriozitate, ce merge dincolo de moarte şi de viaţă, a mişcării noastre.

Această seriozitate ne întâmpină în mod cu totul deosebit tocmai în aceste zile. Şi, dacă se întâmplă un lucru, de ce n-ar putea să se întâmple, atunci, şi altele? E atât de greu, extrem de greu să se realizeze un lucru la care m-am referit adeseori, şi în cursul conferinţelor de faţă. Eu am atras atenţia asupra faptului că noi ne străduim să cântărim cuvintele, să formulăm cuvintele în modul cel mai riguros, să le rostim într-un mod exact, cât se poate de exact, în conştienţa celei mai depline responsabilităţi faţă de lumile spirituale. Aşa că este de dorit ca ele, aceste cuvinte, să fie auzite, să fie primite.

Vor veni cu siguranţă nişte vremuri în care oamenii vor putea trăi mai uşor în ceea ce priveşte curentul concepţiei despre lume spiritual-ştiinţifice. Dar azi, când ne aflăm la început de tot, trebuie să ne deprindem să luăm lucrurile foarte, foarte în serios. Eu am comunicat aici, cu ceva

timp în urmă, unele aspecte rezultate din cercetările oculte şi alte lucruri, despre care m-am gândit că ar putea fi de folos unuia sau altuia. A fost făcută, în esenţă, caracterizarea unor realităţi. S-ar putea crede că ele ar putea fi de folos unuia sau altuia, pentru înţelegerea epocii noastre actuale, atât de grele. Dar tocmai lucrurile comunicate pe baza acestui impuls n-au fost tratate peste tot – ating aici, bineînţeles, unele excepţii, dar ceea ce vreau să spun este, totuşi adevărat – cu prudenţa necesară, cu pietatea necesară şi ele au fost spuse într-un loc sau altul sub o formă care, după cum s-a văzut mai târziu, era exact contrarul a ceea ce am spus eu.

Dacă mă gândesc numai la ce s-a făcut din ceva care nu poate fi deloc înţeles greşit, pentru că a apărut deja într-un ciclu de conferinţe, dacă mă gândesc la ceea ce s-a făcut cu clasificarea omenirii europene în raport cu sufletul senzaţiei, sufletul raţiunii sau afectiv, sufletul conştienţei sau eul, care cu adevărat n-a fost dată spre a se susţine o superioritate, dacă mă gândesc ce fraze au fost trimise în lumea largă şi ce opoziţii şi afecte au dezlănţuit aceste fraze, de aici se poate vedea cu adevărat că tocmai principiul conform căruia lucrurile trebuie luate foarte exact, chiar şi în nişte cazuri atât de dificile, n-a fost respectat întru totul. Dacă eu aş fi spus vreodată, de exemplu: Ceea ce există cu privire la populaţia europeană sub influenţa eului ar trebui să desfăşoare o activitate organizatorică în cadrul populaţiei europene, aş fi spus o absurditate. Totuşi, o asemenea afirmaţie, de exemplu, a fost dusă afară, în lume, şi acum ea cunoaşte cele mai rele răstălmăciri, dezlănţuie afectele cele mai puternice.

Şi, ca să-mi îndeplinesc obligaţia în această direcţie, mi-a fost pus în vedere ca, în perioada următoare, să nu mai ating deloc în conferinţele mele asemenea lucruri. Eu trebuie să mă abţin de la orice cuvânt referitor la asemenea lucruri, aşa că ceea ce-i e permis oricărui alt om, a spune ceva despre un lucru sau altul, mie mi se interzice, din cauza felului în care se interpretează lucrurile.

Toate acestea ne arată că noi trebuie să privim în sufletele noastre, spre a vedea în ce măsură putem reuşi să privim mişcarea spiritual-ştiinţifică în întreaga ei seriozitate. Fiincă uneori noi nu ne dăm seama deloc ce răspundere avem, dacă luăm lucrurile în serios, faţă de fiecare când e vorba de o cercetare spirituală cu adevărat justă şi de comunicările ei. Ştiinţa spritului nu există nicidecum pentru a stârni afecte şi nici pentru a combate sau a respinge nişte afecte. Iar dacă cineva spune că aceste lucruri sunt comunicate pentru a combate o persoană sau alta, el ar trebui să se întrebe dacă s-a făcut uz în mod just de aceste lucruri sau dacă nu cumva, mai degrabă, s-a făcut abuz de nişte lucruri comunicate cu toată obiectivitatea şi cu o iubire castă a adevărului. Acestea sunt nişte lucruri care adaugă la trăirile mele oculte, oricum destul de dureroase, o nouă durere. Chiar dacă prin aceasta nu pot fi atinse nişte aspecte importante, chiar dacă trebuie să renunţăm la multe probleme despre care eu credeam că ar trebui discutate în viitorul apropiat, mai rămân încă de studiat multe aspecte importante şi esenţiale pentru epoca noastră.

NOTE

1. ***Ştiinţa ocultă*** (1910), GA 13.
2. În stenogramă apare cuvântul „entităţi” în loc de „perspective”; evident o eroare de citire sau de transpunere a stenogramei în scriere obişnuită.
3. Referitor la acest paragraf: În mod evident aici stenograma e incompletă; probabil că au fost omise nişte propoziţii sau fragmente de propoziţie importante. Sensul pasajului rezultă din compararea cu p. 32 şi cu ajutorul expunerilor din ***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii***, cap. 2, GA 15.
4. ***Ştiinţa ocultă*** (1910), GA 13.
5. Plutarh, scriitor grec, 50-120 d.Chr. Citatul nu apare în stenogramă.
6. Theophrastos Bombastos Paracelsus von Hohenheim, 1493-1541.
7. ***Teosofie. Introducere în cunoaşterea suprasensibilă a lumii şi a menirii omului*** (1904), GA 9; vezi capitolul „Sufletul în lumea sufletelor după moarte”.
8. *„... aşa cum am arătat în ultimele conferinţe publice...* , Berlin, 17 februarie 1917, în ***Spirit şi materie, viaţă şi moarte***, GA 66.
9. *„... o completare la conferinţa pentru publicul larg...*: ***Ce a vrut Goetheanumul şi ce are de făcut antroposofia?***, Berna, 5 aprilie 1923, în volumul cu acelaşi titlu, GA 84. Comparaţi, prima conferinţă în acelaşi volum, Basel, 9 aprilie 1923.
10. *„În nişte cicluri de conferinţe mai vechi...”*: vezi în special ***Misiunea sufletelor popoarelor în legătură cu mitologia germanic-nordică***, GA 121; ***Antroposofia ca cosmosofie***, GA 207;***Impulsionarea istoriei lumii prin puterile spirituale***, GA 222.
11. *„...v-am spus în alte conferinţe...*”: vezi în special ***Revelările karmei***, GA 120; ***Reîncarnare şi karmă şi importanţa lor pentru civilizaţia epocii prezente***, GA 135.
12. *„...aşa cum am descris ieri...*”: conferinţa publică ***Ce a vrut Goetheanumul şi ce are de făcut antroposofia?***, Berna, 5 aprilie 1923, în volumul cu acelaşi titlu, GA 84.
13. *„...conferinţe pentru publicul larg...*”: se referă la cele două conferinţe din 25 şi 26 noiembrie 1921, ţinute la Kristiania, cuprinse amândouă în ***Realitatea lumilor superioare*** (8 conferinţe publice, Kristiania [Oslo], 1921), GA 79.
14. ***Fiinţa interioară a omului în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*** (opt conferinţe, Viena, 1914), GA 153.
15. „...*într-una din dramele-misteriu...*”: ***Trezirea sufletelor***, drama a patra, în ***Patru drame-misteriu*** (1910-1913), GA 14.
16. „... *în două conferinţe* ...”: ***Cercetări oculte asupra dintre moarte şi o nouă naştere*** (20 de conferinţe), prezentate în diferite oraşe în 1912-1913, GA 140.
17. ,,...*după cum am auzit chiar ieri*...: conferinţă publică, Stuttgart, 17 mai 1913: „Rezultate ale cercetării spirituale pentru problemele vieţii şi enigmele morţii”.
18. „...*ciclul de conferinţe pe care l-am ţinut la Kristiania*...”: ***Misiunea sufletelor popoarelor în legătură cu mitologia germanic-nordică*** (11 conferinţe), Kristiania [Oslo], 1910), GA 121.
19. *„...cursului ţinut în perioada Congresului nostru de Crăciun...*”: *Die Weltgeschichte in anthroposophischer Beleuchtung und als Grundlage der Erkenntnis des Menschengeistes* (***Istoria lumii iluminată de antroposofie și ca bază de cunoaștere a spiritului uman***) (9 conferințe), GA 233.
20. Aristotel, 384-322 î.Chr.
21. „În a sa Armonie a culorilor Aristotel spune... ": „Despre simţ şi senzorialitate”, în special cap. 3, în *Parva naturalia*. Vezi, de asemenea, *Scrierile de ştiinţe naturale ale lui Goethe* (1883-1897), editate şi comentate de Rudolf Steiner. Reeditare Dornach, 1975,

vol. IV, GA I d., „Materiale pentru istoria teoriei culorilor", Secţiunea I, pp. 28 şi urm.: O alăturare a afirmaţiilor lui Aristotel şi a adnotărlor făcute de Rudolf Steiner.

22. Albertus Magnus, 1193-1280.
23. Herman von Helmholtz, 1821-1894; vezi Rudolf Steiner, ***Enigmele filosofiei***, prezentate în evoluţia lor istorică, sub formă de compendiu (1914), GA 18.
24. ,,*...un chimist din ţările nordice...*": Theodor Svedberg, 1926, Premiul Nobel pentru chimie; comparaţi cartea sa *Materia* (1912), traducerea germană, 1914.
25. Basilius Valentinus, alchimist din secolul al XV-lea.
26. *„Dacă vă amintiţi expunerile pe care le-am făcut în legătură cu evoluţia Pământului de-a lungul periodelor saturniană, solară şi lunară...* ": comparaţi, de exemplu, ***Ştiinţa ocultă***, GA 13, cap. „Evoluţia lumii şi omul".

INDICE BIBLIOGRAFIC

Alte lucrări ale lui Rudolf Steiner pe tema ierarhiilor:

1. *Scrieri* (din ediţia Opere complete ale lui Rudolf Steiner).
Aus der Akasha-Chronik. Schilderungen vergangener Entwicklungsstufen des Menschen und der Erde aus übersinnlicher Anschauung (***Din Cronica Akasha****. Descrierea unor trepte trecute din evoluţia omului şi a Pământului, făcute pe baza unor contemplări suprasensibile*), Dornach, 1986, GA 11.
Die Geheimwissenschaft im Umriß (***Ştiinţa ocultă***), Dornach, 1986, GA 13.
Die geistige Führung des Menschen und der Menschheit. Geistewissenschaftliche Ergebnisse über die Menschheits-Entwicklung (***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii****. Rezultate ale cercetării spiritual-ştiinţifice asupra evoluţiei omenirii*), Dornach, 1987, GA 15.
Anthroposophische Leitsätze. Der Erkenntnisweg der Anthroposophie. Das Michael-Mysterium (***Teze antroposofice****. Calea de cunoaştere a antroposofiei. Misteriul lui Michael*), Dornach, 1989, GA 26.

2. *Conferinţe*
Natur-und Geistwesen — ihr Wirken in unserer sichtbaren Welt (***Fiinţe naturale şi fiinţe spirituale — activitatea lor în lumea noastră vizibilă***). Optsprezece conferinţe izolate, prezentate între 5 noiembrie 1907 şi 14 iunie 1908 în diferite oraşe, Dornach, 1983, GA 98.
Das Hereinwirken geistiger in den Menschen (***Influenţele exercitate de entităţile spirituale asupra omului***). Treisprezece conferinţe, Berlin, 6 ianuarie-11 iunie 1908, GA 102.
Geistige Hierarchien und ihre Widerspiegelung in der physischen Welt. Tierkreis, Planten, Kosmos (***Ierarhiile spirituale şi oglindirea lor în lumea fizică****. Cerc zodiacal, planete, Cosmos*). Zece conferinţe, Düsseldorf, 12-22 aprilie 1909, GA 110.
Die Mission einzelner Volksseelen im Zusammenhange mit der germanisch-nordischen Mythologie (***Misiunea sufletelor popoarelor în legătură cu mitologia germanic-nordică***). Unsprezece conferinţe, Kristiania (Oslo), 7-17 iunie 1910 (Ciclul 13). Cu un cuvânt înainte de Rudolf Steiner; Dornach, 1982, GA 121.
Die Geheimnisse der biblischen Schöpfungsgeschichte. Das Sechstagewerk im I. Buch Moses (***Misterele istoriei biblice a Genezei****. Lucrarea în Şase zile din Cartea I a lui Moise*). Unsprezece conferinţe, München, 16-26 august 1910 (Ciclul 141), Dornach, 1984, GA 122.
Die Evolution vom Geichtspunkte des Wahrhaftigen (***Evoluţia din punctul de vedere al adevărului***). Cinci conferinţe, Berlin, 31 octombrie-5 decembrie 1911 (Ciclul 35), Dornach, 1989, GA 132.
Die geistigen Wesenheiten in den Himmelskörpern und Naturreichen (***Entităţile spirituale din corpurile cereşti şi din regnurile naturii***). Unsprezece conferinţe, Helsingfors, 3-14 aprilie 1912 (Ciclul 21), cu o conferinţă publică: *Ocultismul şi iniţierea*, Dornach, 1984, GA 136.
Christus und die geistige Welt. Von der Suche nach dem heiligen Gral (***Christos şi lumea spirituală. Despre căutarea Sfântului Graal***). Şase conferinţe, Leipzig, 28 decembrie 1913-2 ianuarie 1914 (Ciclul

31), Dornach, 1987, GA 149.
Der menschliche und der kosmische Gedanke (***Gândire umană, gândire cosmică***). Patru conferinţe, Berlin, 20-23 ianuarie 1914 (Ciclul 33), Dornach, 1980, GA 151.
Bausteine zu einer Erkenntnis des Mysteriums von Golgotha. Kosmische und menschliche Metamorphose (***Pietre de construcţie la o cunoaştere a Misteriului de pe Golgota***. ***Metamorfoză cosmică şi umană***). Şaptesprezece conferinţe, Berlin, 6 februarie-8 mai 1917 (Ciclurile 44 şi 45), Dornach, 1982, GA 175.
Die spirituellen Hintergründe der äußeren Welt. Der Sturz der Geister der Finsternis. Geistige Wesen und ihre Wirkungen (***Substraturile spirituale ale lumii exterioare. Prăbuşirea spiritelor întunericului. Fiinţele spirituale şi activităţile lor***), vol. I. Paisprezece conferinţe, Dornach, 29 septembrie-28 octombrie 1917, Dornach, 1986, GA 177.
Individuelle Geistwesen und ihr Wirken in der Menschen. Geistige Wesen und ihre Wirkungen (***Fiinţe spirituale individuale şi activitatea lor în sufletul omului. Fiinţele spirituale şi activităţile lor***), vol. II. Nouă conferinţe, St. Gallen, Zürich şi Dornach, 6-25 noiembrie 1917, Dornach, 1980, GA 178.
Die Sendung Michaels. Die Offenbarung der eigentlichen Geheimnisse des Menschenwesens (***Misiunea lui Michael. Revelarea misterelor propriu-zise ale fiinţei umane***). Douăsprezece conferinţe, Dornach, 21 noiembrie-15 decembrie 1919, Dornach, 1983, GA 194.
Das Miterleben des Jahreslaufes in vier kosmischen Imaginationen (***Trăirea ciclului anual, în patru imaginaţiuni cosmice***). Şase conferinţe, Dornach, 3¬13 octombrie şi Stuttgart, 15 octombrie 1923, Dornach, 1989, GA 229.

INDICE AL SURSELOR BIBLIOGRAFICE

I. *Ce face îngerul în corpul nostru astral?*, Zürich, 9 octombrie, 1918, din ***Noua spiritualitate şi trăirea lui Christos***, GA 182, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010.
II. *Cele trei întâlniri ale sufletului uman cu fiinţele Universului*, Berlin, 20 februarie 1917, din ***Metamorfoză cosmică şi umană***, GA 175, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2005.
III. *Plăsmuirea destinului în stare de somn şi în stare de veghe,* Berna, 6 aprilie 1923, din *Die menschliche Seele in ihrem Zusammenhang mit göttlich-geistingen Individualitäten. Die Verinnerlichung der Jahresfeste*, GA 224, Dornach, 1992.
IV. *Relaţia omului cu îngerul său şi cu ierarhiile superioare*, Kristiania, 27 noiembrie 1921, din *Nordische und mitteleuropäische Geistimpulse. Das Fest der Erscheinung Christi*, GA 209, Dornach, 1982.
V. *Impulsul lui Michael şi Misteriul de pe Golgota*, Stuttgart, 18 mai 1913, din ***Trepte premergătoare Misteriului de pe Golgota***, GA 152, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, Editura Triade, Cluj-Napoca, 2010.
VI. *Cunoaşterea entităţilor superioare în diferite epoci*, Dornach, 4 ianuarie 1924, din *Mysterienstätten des Mittelalters. Rosenkreuzertum und modernes Einweihungsprinzip*, GA 233a, Dornach, 1991.
VII. *Ierarhiile a treia şi a doua*, Helsingfors, 6 aprilie 1912, din ***Entităţile spirituale în corpurile cereşti şi în regnurile naturale***, GA 136, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010.
VIII. Prima ierarhie şi Trinitatea divină, Helsingfors, 7 aprilie 1912, din ***Entităţile spirituale în corpurile cereşti şi în regnurile naturale***, GA 136, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010.
IX. Viitoarea existenţă jupiteriană şi entităţile sale, Dornach, 3 ianuarie 1915, din *Kunst im Lichte der Mysterienweisheit*, GA 275, Dornach, 1990.